بسم الله الرحمن الرحيم

سريزه

الحمد لله و كفى، والصلاة والسلام على عباده الذين الصطفى.

په عربي، اردو او فارسي ژبو کې مې د تاريخ، تاريخي او علمي شخصيتونو، علومو، فنونو، ان يوازي پر ځانګړو افرادو او حتا تر يوه هيواده او يا تر يوه فکره محدودو کسانو په اړه ډېر څه وليدل، ولوستل او وکتل.

دې ګڼو کتابونو وهڅولم چې په پښتو ژبه کې به د افغان محدثينو په نوم يوه داسې وړه ټولګه ليکم چې پکې ځای پر ځای شوي اشخاص يې ټول د افغانستان د همدې اوسني جغرافيوي جوړښت سره تعلق ولري.

هدف مې دادئ چې په دې کتاب کې يوازي هغه افراد او حديث پوهان راوړل شي چې زموږ د ګران هيواد په همدې اوسني جغرافيوي محدوديتونو کې دننه وي؛ خو امام نسائي له دې اصله بيل دی.

دادئ په دې اړه مې يوه وړه ټولګه چمتو کړې ده، دا چې په دې ميدان کې به څومره بريالی يم؛ نو فيصله د لوستونکو پر غاړه ده.

تر وسه مې هڅه کړې ده چې مالومات کره او دقيق وي؛ سرچينې د هر محدث د ژوند ليک په پای کې ور کړل شوې دي؛ داسې مې نه دي کړي چې دهرې خبرې، مسلې او پراګراف حواله تر ختمېدا [illegible] ور کړم، بلکې د مطلب [illegible] مې له ګڼو کتابونو راټوله کړې ده، د لوستونکو د اسانۍ په خاطر مې د ليکنې تسلسل نه دی خراب کړی او مراجع مې ټول په اخير کې ذکر کړي دي.

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه یادونه دا لازمي بولم چې دا ټول مراجع ما خپله نه دي کتلي، بلکې ځینې مراجع داسې دي چې په یوه کتاب کې د لټې مهال به مې یوه بل کتاب ته هم پام شول چې دغه کتاب به حواله ور کړې وه، نو ما دواړې حوالې راوړې دي چې د لوستونکو لاس رسی ورته اسانه شي؛ ځکه که لږ کتابونه د ماخذ په ډول استعمال شي ممکن هر ځای هر لوستونکی که وغواړي نو لاس رسی ورته ونه لري، له دې امله مې حوالې تر هغو کتابونو زیاتې ور کړې دي چې ما لوستي وو او له هغو کتابونو مې اقتباس کړی دی. د ۲۰۱۳ م مهال چې ما دا کتاب لیکه، زه د تحقیق له دې اصل څخه خبر نه وم چې یوازي هغه مرجع یادېدلای شي چې لیکوال یا ټولونکي هغه لیدلی وي او مخامخ یې اقتباس کړی وي، اما دا چې زما کتاب په هماغه پخوانۍ بڼه چاپ شوی دی او ممکن اوس بازار کې خلاص وي، نو مې اراده وکړه چې دا کتاب pdf خپور کړم څو خلک استفاده ځنې وکړي؛ اما په مراجعو کې مې لاس ځکه ونه واهه چې یوځل له همدې مراجعو سره نشر شوی دی، نو اوس یې هم کمول مناسب نه بولم.

کتاب کې د الفبا طریقه په پام کې نیول شوې ده، ځکه نو ځینې مشران علماء تر کشرانو وروسته راغلي دي، یا هم مشهور تر نامشهورو وروسته شوي دي.

په دې هیله چې کتاب زموږ د ټولنې یوه ډېره وړه تشه ډکه کړي او په دې لار کې لومړی پل شي.

محمدرسول پېروز

۲۰۱۹/نومبر/۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

(أ)

(۱) ابراهيم بن يعقوب الجوزجاني

لنډه پېژندنه:-

ښاغلی امام په جوزجان کې پيدا شوی او وروسته دمشق ته تللی ان تر مرګه همدلته اوسېدی، بصرې، رملې، مکې او نورو ته يې هم سفرونه کړي، پوهانو له باوري او حافظو راويانو څخه ګڼلی، د نسب لړۍ يې داسي ذکر شوې:

إبراهيم بن يعقوب بن إسحاق السعدی أبو إسحاق الجوزجاني.

زوکړه:-

د زوکړې دقيقه نېټه يې نه ده مالومه شوې.

زده کړه، استادان او شاګردان:-

د ماشومتوب پر مهال يې د خپلې سيمې پر پوهانو زده کړې وکړې، بيا يې د عالي تحصيلاتو لپاره د نړۍ نور علمي مرکزونه وکتل، د خپلو زده کړو پر مهال يې له دې کسانو پوهه لاس ته راوړې:

يزيد بن هارون، أبو عاصم النبيل، حسين بن علي الجعفي، حجاج بن محمد الأعور، عبد الصمد بن عبد الوارث، الحسن بن عطية، أبو عتاب سهل بن حماد،

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبيد الله بن موسى العبسي، يونس بن محمد، عمرو بن عاصم، قبيصة، الحجاج بن نصير، عثمان بن عمر، مسلم بن إبراهيم، زيد بن الحباب، سليمان بن حرب، جعفر بن عون، شبابة بن سوار، عبيد بن عقيل، عبدان عبد الله بن عثمان المروزي، الجارود بن يزيد، أبو مسهر الغساني، عبد الله بن يوسف التنيي، عبد الوهاب بن نجدة، إبراهيم بن عبد الله بن العلاء بن زبر، محمد بن أسد الخشني الإسفرايني، يحيى بن صالح الوحاظي، سلامة بن بشر بن بديل، يحيى بن عبد الله بن الضحاك، هشام بن عمار، أبو صالح (د الليث كاتب)، سعيد بن أبي مريم.

د شاګردانو په کتار کې يې د دې اشخاصو نومونه يادولای شو:

إبراهيم بن دحيم، عمرو بن دحيم، أبو زرعة الدمشقي، أبو زرعة الرازي، أبو حاتم الرازي، إبراهيم بن عبد الرحمن بن مروان، أبو جعفر الطبري، زكريا بن يحيى السجزي، أبو الحارث أحمد بن سعيد، أبو الحسن بن جوصا، أبو العباس محمد بن جعفر بن محمد بن هشام بن ملاس، محمد بن أحمد بن راشد بن معدان، أبو الأصيد محمد بن عبد الله بن عبد الرحمن الأزدي، عبد الصمد بن عبد الله بن عبد الصمد، أبو بكر محمد بن أحمد بن الوليد بن أبي هشام القبيطي، أبو الميمون أيوب بن محمد القاضي، أبو بكر محمد بن أحمد بن المثنى، أحمد بن عبد الله بن نصر بن هلال السلمي، أبو بشر الدولابي.

په اړه يې د پوهانو ويناوې:-

قال النسائی: ثقة . نسائي ويل: باوري دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قال الدارقطنی : أقام بمكة مدة و بالبصرة مدة و بالرملة مدة و كان من الحفاظ المصنفين و المخرجين الثقات .
قال ابن حبان فی " الثقات " : كان حروزی المذهب ، و لم يكن بداعية ، و كان صلبا فی السنة حافظا للحديث.
قال السلمی عن الدارقطنی ـ بعد أن ذكر توثيقه ـ : لكن فيه انحراف عن علی.

دارقطني ويل: په مکه، بصره او رمله کې څه وخت اوسېدلی، دی د حديثو له حافظانو، مصنفينو او باوري حديث روايت کوونکو څخه وو.
ابن حبان په الثقات کې ويلي: دی د حريز بن عثمان پر تګلاره وو، خو بلنه يې ورته نه کوله، په سنتو کې ټينګ او د حديثو حافظ وو.
سلمي د دارقطني په حواله ويلي: (د توثيق تر بيان وروسته) خو په ده کې له علي د مخ اړولو عيب وو.

ابن حجر وايي چې ابو داؤد، ترمذي او نسائي ترې روايات کړي.

بل ځای وايي: ابن جرير الطبري هم په خپل تفسير او تاريخ کې ترې څو ځايه روايات نقل کړي.

حافظ په تقريب کې همدا راز وايي: **ثقة حافظ رمی بالنصب.**

باوري، حافظ خو د نصبيت نسبت ورته شوی.

هدف يې دا دئ چې له علي سره يې جوړه نه وه، ناصبي هغه ته وايي چې په خبرو کې پر علي رض تشدد کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکنې:-

امام زرکلي په الأعلام کې ده ته دوه کتابونه منسوب کړي يو يې « الجرح والتعديل » او بل يې « الضعفاء » دئ، دی وړاندي وايي:

وقال ابن كثير: له مصنفات منها (المترجم فيه علوم غزيرة وفوائد كثيرة)

ابن کثير ويلي: دی يو شمېر ليکنې لري چې په هغو کې ډېرى علوم او ګڼشمېر فوائد پېژندل شوي.

مړينه:-

دی په دمشق کې د (۲۵۶) پر مهال يا هم د (۲۵۹ هـ) پر مهال وفات شوی او دا د ذی القعدې مياشت وه.

مراجع:-

۱) تهذيب التهذيب ۱ / ۱۸۲
۲) الكامل (۱۳۲) لابن عدي
۳) تهذيب الكمال ۲/ ۲۶۸
۴) مشيخة النسائي «۹» استاذ
۵) الوافي بالوفيات ۶ / ۱۷۰
۶) الجرح والتعديل ۱/ قسم ۱/ ۱۴۸
۷) الولاة والقضاة: ۳۶۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) امام نسائي ﷫

لنډه پېژندنه:-

نسائي د هرات له مشهوروعلماؤ ګڼل کېدی، لوی محدث ، فقيه، مفسر اوستر عابد وو. سېرت ليکوونکويې دنسب لړۍ دارنګه بيان کړې ده:

ابو عبيدالرحمن احمد بن شعيب بن علي بن سنان بن بحر بن دينار النسائي الخراساني القاضي.

النسائي:- د خراسان يو مشهور ښار چې هرات ته نژدې دی د نساء په نوم يادېږي،امام نسائي همدې ښارته منسوب دی، ځيني عرب يې النسوي هم وايې چې همزه په واوبدلوي.

زوکړه:-

امام نسايي ﷫ په (۲۱۵هـ) کې پيدا شو ، په همدي ښار کې لوي شواو لومړنۍ زده کړې يې د دې ښار پر علماؤ وکړې.

زده کړې:-

امام ذهبي ﷫ وايي: امام نسايي په حديث پوهنه کې د زده کړې په موخه لومړی قتيبة بن سعيد بغلاني ته ورغی ، دامهال يې عمر(۱۵) کاله وو.وروسته يې نورو سيمو لکه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

خراسان ، عراق ، جزيرې ، شام او مصر ته د علم په لټه سفرونه وکړل.

استاذان:-

امام نسايي هم د نورو محدثينو په شان پر ګڼو استاذانو ديني علوم ولوستل او په ځانګړي ډول له ډېرو حديث پوهانو يې نبوي سنت زده کړل چې د ټولو استاذانو شمېر يې خورا زيات دئ زه به يې دلته څو نوموتو استاذانو ته اشاره وکړم:

امام اسحاق بن راهويه، هشام بن عمار، محمدبن نصرالمروزي، ابو کريب، حميد بن مسعدة، علي بن خشرم، محمود بن غيلان، حافظ ابو داؤد سليمان بن الاشعث السجستاني، حارث بن مسکېن، هناد بن السري، محمد بن بشار، احمد بن منيع، بشر بن هلال الصواف، علي بن حجر، محمد بن المثنى، نصر بن علي الجهضي، امام بخاري او نور...

شاګردان:-

امام نسايي ﷬ هم تر زده کړې وروسته د اسلامي ټولنې په روزنيزه لړۍ کې ونډه واخيسته او ګڼ شاګردان يې وروزل چې د ځينو مشهورو نومونه يې دادي:

ابوبشرالدولابي، ابو قاسم الطبراني، ابو جعفر الطحاوي، محمد بن هارون بن شعيب، ابو الميمون بن راشد، ابراهيم بن محمد بن صالح بن سنان، ابو بکر احمد بن محمد بن اسحاق السني الحافظ، ابو علي الحسين بن محمد نيشاپوري، ابو قاسم حمزة بن محمد بن علي الکناني، محمد بن معاويه بن الاحمرعبدالکريم او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام نسايي ﷬ ستر علمي مقام:-

ده په علم حديثوكې لوی لاس درلود، د جرحې او تعديل په برخه كې هم وتلی ماهر وو، ډير زاهد، متقي، متواضع او خاكسار انسان وو، څلور ښځې يې درلودې، د وخت علماؤ په ډېره درنه سترګه ورته كتل اود ده ستر علمي مقام يې مانی.

د سنن نسايي د ليكلو انګېزه:-

امام نسايي ﷬ تر دې كتاب ياني سنن نسائي وړاندې سنن كبری ليكلی وو، خو په هغه كې د ضعيفو رواياتو تله ډېره درنه وه له همدې امله يې د سنن نسائي په ليكلو لاس پوري كړ او هغه ټول روايات يې پرېښودل چې ده په سنن كبری كې نقل كړي ول او علماوو نيوكې پرې كړې وې.

سنن نسايي د ابو بكر محمد بن اسحاق السني په ذريعه روايت شوی او موږته په همدې روايت را رسېدلی دی.

د احاديثو په شپږو مشهورو كتابونو كې تر شېخينو او ابو داؤد وروسته د نسائي درجه ده.

شرحې:-

پر سنن نسايي هم ډېرو حديث پوهانو ګڼې شرحې ليكلي

دي چې يوه يكې د علامه سيوطي شرحه ده پر دې شرحې شيخ ابوالحسن ابن عبدالهادي حاشيه ليكلې ده او بله مشهوره شرحه يې سراج عمر چې په ابن القعذهم مشهور دی ليكلې ده.

ليكنې:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام نسايي ﷺ هم په علمي ډګر کې ګڼ اثار پرېښني چې د ځينو نومونه يې دادي:

۱) السنن الکبری دا کتاب ابو بکر محمد بن معاويه چې په ابن الاحمر الاندلسي هم مشهوردئ روايت کړی دئ.

۲) کتاب الضعفاء والمتروکېن

۳) کتاب الجمعه

۴) عمل اليوم والليلة

۵) کتاب المدلسين

۶) کتاب الاسماء والکنی

۷) مسندعلي τ

۸) مسند منصور بن زاذان

۹) اغراب شعبة على سفيان، وسفيان على شعبة

۱۰) خصائص علي τ

۱۱) سنن نسائي ياسنن صغری

مړينه:-

امام نسايي ﷺ د(۸۸) کالو په عمر په (۳۰۳هـ) کې وفات شو.

روح يې ښاد او ياد يې ژوندی

مراجع:

۱)سير اعلام النبلاء، الطبقة السابعة عشر، (۲۵۸۶) کس(نسائي) پېژندنه, ۱۱/ ۷۹

۲)تهذيب التهذيب، د (۶۶) راوي پېژندنه، ۳۶/۱.

۳)تهذيب الکمال في اسماء الرجال، ۴۸راوي، ۳۲۸/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٣) ابو يعقوب الطالقاني

د پوره ژوندليک په اړه يې څه نه دي ويل شوي خو په تاريخي پاڼو کې يې نسب نامه داسي ښودل شوې:

إسـحاق بـن إسـماعيل الطالقـاني، أبـو يعقـوب، المعروف باليتيم.

زوکړه:-

د پيدائښـت دقيـق تـاريخ يـا نېټـه يـې هـم نـه ده روښانه شوې.

استاذان او شاګردان:-

د زده کړې او تحصيلاتو په اړه يـې هم ډېر څـه نـه دي ويـل شــوي خــو يــوازي د يــو شــمېر اســتاذانو او شاګردانو نومونه يې په تاريخ کې خوندي دي، لومړی د استاذانو نوملړ:

إبرَاهِيم بن عُيَينَة، جرير بن عبـد الحميـد الـرازي (د)، حاتم بن وردان البَصرِيّ، حسين بن علي الجعفي، حكام بن سلم الرازي (د)، أبو أسامة حَمَّاد بْـن أسـامة، سـفيان بن عُيَيْنَة (د)، سُلَيمان بن الحكم بن عوانة الكلبي، عبـد الرحمن بن سعد بـن عمـار المـؤذن، عبـدة بـن سُـلَيْمان (د)، عثام بن علي العامري، عـدي بـن الفضـل، أبـو داود

(c) ketabton.com: The Digital Library

عُمَر بن سعد الحفري، عيسى بن يونس، أبو معاوية مُحَمَّد بن خازم الضرير، محمد بن عُبَيد الطنافسي، محمد بن فضيل بن غزوان، معتمر بن سُلَيْمان، وكيع بن الجراح، يحيى بن سليم الطائفي، يحيى بن عيسى الرملي، يزيد بن هارون.

د شاګردانو په کتار کې يې د دې مشهور پوهانو نومونه د ياد وړ دي:

أَبُو داود، إبراهيم بن إسحاق الحربي، أَحْمَد بن الْحَسَن بن عَبد الْجَبَّارِ الصوفي، أبو يَعلَى أحمد بن علي بن المثنى الموصلي، أَحمَد بن الوليد الكرابيسي المعروف بابن شَيبة، أحمد بن يونس الضبي، إدريس بن عَبد الكريم الحداد المقرئ، جرير بن يحيى، جعفر بن مُحَمَّد بن شاكر الصائغ، خلف بن عَمرو العكبري، أبو بَكر عَبد اللَّهِ بن مُحَمَّد بن أَبي الدنيا، أَبُو الْقَاسِم عَبد اللَّهِ بن مُحَمَّد بن عَبد العزيز البغوي (دا يې اولنى شيخ دئ چې ليكل يې ترې كړي)، يعقوب بن شَيبَة السدوسي.

په اړه يې د پوهانو نظرونه:-

ابو بكر المروزي وايي له امام احمده مي د اسحاق بن اسماعيل په اړه پوښتنه وكړه نو ده وويل:

لا أعلم إلا خيرا قلت : إنهم يذكرون أنه كان صغيرا ، قال : قد يكون صغير يضبط.

ژباړه: يوازي يې په خير علم لرم، ما وويل: دوئ يې يادوي چې دى كوچنى وو؟، ده وويل: كوچنى دئ خو ياد يې ښه دئ.

عثمان بن سعيد الدارمي د يحيى په حواله ويل:

قال عثمان بن سعيد الدارمى عن يحيى بن معين : أرجو أن

(c) ketabton.com: The Digital Library

يكون صادقا .
و قال عبد الخالق بن منصور عن يحيى بن معين : صدوق .
قال يعقوب بن شيبة : عثمان بن محمد و إسحاق بن إسماعيل ثقتان و إسحاق أتقن من عثمان رواية و كان يحيى بن معين يوثق إسحاق بن إسماعيل جدا .
قال أبو داود و الدارقطنى : ثقة .
و قال عثمان بن خرزاذ : ثقة ثقة .
و قال ابن حبان فى " الثقات " : كان من ثقات أهل العراق و متقنيهم ، حسده بعض الناس فحلف ألا يحدث حتى يموت ، و ذلك فى أول سنة خمس و عشرين و مئتين ، و مات فى آخرها ، مستقيم الحديث جدا .
و قال ابن قانع فى " الوفيات " : ثقة.

هيله لرم چې رښتنى دئ.
عبد الخالق بن منصور له يحيى په حواله ويل چې زښتنى دئ.
يعقوب بن شيبه ويل: عثمان بن محمد او اسحاق بن اسماعيل دواړه ثقه دي، خو اسحاق تر عثمان د روايت ښه يادوونكى وو، يحيى بن معين د اسحاق بن اسماعيل ډير توثيق كاوى.
ابو داؤد او دارقطني ويل: باوري دئ.
عثمان بن خرزاذ ويل: باوري او ثقه دئ.
ابن حبان په الثقات كې وايي: دى د عراقيانو له باوري او يادوونكو كسانو څخه وو، ځينو خلګو ور سره كينه وكړه نو ده لوړه وكړه چې ترمرګه به حديث نه بيانوي، دا د (٢٢٥) په پيل كې وه او په اخير كې يې مړ شو، خو ډير كره حديث يې وو.
او ابن القانع په الوفيات

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ویلي: ثقه وو.

مړینه:-

احمد بن الحسن ابو ابو القاسم البغوي ویلي چې په (۲۳۰ هـ) کې ومړ، خو بغوي زیاته کړې چې دا د روژې میاشت وه او ما په (۲۲۵) کې ترې لیکل وکړل خو تر مرگ پنځه کاله مخکې یې حدیث بیانول ایله کړل او ړېره یې نه سره کوله.

مراجع:-

۱) تاریخ الخطیب: ۶ / ۳۳۵
۲) الثقات: ۱ / ۲۶ د ابن حبان
۳) الجرح والتعدیل: ۱ / ۱ / ۲۱۲ د ابن ابی حاتم
۴) تهذیب التهذیب: ۱ /۲۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴) ابو يعقوب اسحاق الهروي

د ابو يعقوب اسحاق الهروي په اړه تر ډېره بريده كتابونـه چـوپ دي، مـا تـر ډېـري لټـې وروسـته هـم د نوموړي په اړه اوږده تفصيلات ونه موندل.

د نسب سلسله يې په دې ډول ده:

الحَافِظ الإمَام مُحدث خُرَاسَان أَبُو يَعقُوب إِسحَاق بـن أبـي إِسحَاق إِبـرَاهِيم بـن مُحَمَّـد بـن عبـد الـرَّحمَن السَّرخسِيّ ثمَّ الهَرَوِيّ.

زوکړه:-

حافظ سيوطي په طبقات الحفاظ كې ليكې:

ولد سنة اثْنَتَيْنِ وَخمسين وثلاثمائة.

دی د (۳۵۲ هـ) پر مهال پيدا شوی.

خو د زده كړو، استاذانو او هـم يـې د شاګردانو يا تدريس په اړه څه نه دي ويل شـوی، يـوازي دا ثابتـه ده چـې يـو شـمېر ليكنـې يـې كړې او تـاريخونو كـې يـې يادونه شوې ده.

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

حافظ سيوطي ليكې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَـهُ المصـنفات الْكَثِيـرَة الدَّالَّـة علـى حفظـه وسـعة علمه.

دى زياتې ليكنې لري چې د ده پر حفظ او ډېر علم دلالت كوي.

بيا وايي:

وَله تَارِيخ وَكَانَ زاهداً.

دى تاريخ هم لري او ښه زاهد شخص وو. د المنتخب من كتاب السياق لتاريخ النيسابور ليكوال ليكي:

مَشْـهُورٌ مِنَ الْحُفَّـاظِ بِهَـرَاةَ، كَتَـبَ الْكَثِيـرَ وَجَمَـعَ وَسَافَرَ وَصَنَّفَ الأَبْوَابَ وَالتَّوَارِيخَ.

د هرات لـه مشـهورو حافظـانو څخـه وو، ډېرې ليكنې يې كړې، علوم يې راغونډ كړي، سفرونه يـې كړي او ابواب و تاريخونـه يـې تصنيف كړي.

مړينه:-

د مرګ په نېټه کې يې اختلاف دئ، د المنتخب ليكوال وايي چې د (۴۰۹ هـ) پر مهال په هرات کې وفات شوى او دا د شعبان مياشت وه.

خو حافظ سيوطي بيا وايي چې د (۴۲۹ هـ) پر مهال وفات شوى دئ.

مراجع:-

۱) طبقات الحفاظ (۹۶۰) راوي، ۱/ ۴۲۴ الطبقة الثالثة عشر د سيوطي ليكنه

۲) المنتخب ۳۸۱ راوي د تقى الدين العراقي ليكنه، ۱۶۵/۱، د دار الفكر للطباعة والنشر چاپ، كال: ۱۴۱۴هـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵) ابراهيم بن عبد الله الهروي

لنډه پېژندنه:-

ستر محدث، لوی عالم ابراهيم بن عبد الله چې په الهروي شهرت لري له آره د هرات اوسېدونکی وو خو وروسته بغداد ته ولاړ نو له دې امله يې بغداد ته هم نسبت کېږي، د نسب لړۍ يې پوهانو داسي بيان کړې:

الحافظ، الامام، شيخ الاسلام، ابو اسحاق ابراهيم بن عبد الله بن حاتم الهروي البغدادي.

زوکړه:-

نوموړی امام د (۱۷۸) هجري پر مهال زېږېدلی.
(المشائخ النبل)

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

د وخت له دوود سره سم يې لومړی اولنۍ زدکړې له نژدې پوهانو پيل کړې او وروسته د لوړو زدکړو په تکل تر لرو سيمو هم تللی دئ او له لاندينيو کسانو يې زدکړې کړې دي:

عبد الرحمن بن أبي الزناد، عبد العزيز بن محمد الدراوردي، إسماعيل بن جعفر الزرقي، خلف بن خليفة الأشجعي، إسماعيل ابن علية، هشيم بن بشير، جرير بن عبد الحميد, ابو اسماعيل المودب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاګردانو په نوملړ کې يې د دې شاګردانو نومونه ډېر روښانه او مشهور دي:

الترمذي، ابن ماجة، الحارث بن أبي أسامة، ابن أبي الدنيا(په خپلو ليکنو کې)، المعمري، موسى بن هارون، جعفر الفريابي، أحمد بن فرج المقري، أحمد بن الحسين الصوفي الصغير.

د ده په اړه د پوهانو ويناوې:-

قال أحمد بن محمد بن القاسم بن محرز عن يحيى بن معين : لا بأس به .

و قال أبو زرعة الدمشقى : سمعت رجلا قال ليحيى بن معين عن من يكتب حديث هشيم ؟ قال : عن إبراهيم الهروى ، و سريج بن يونس .

و قال يعقوب بن شيبة بن الصلت السدوسى : حدثنى خال أبى أبو إسماعيل عبد الله بن هبيرة بن الصلت ، قال: سألت يحيى بن معين ، قلت : يا أبا زكريا من أصحاب هشيم الذين يعتمد عليهم؟ فقال : إبراهيم الهروى، و محمد بن الصباح الدولابى.

قال على بن الحسين بن حبان : وجدت فى كتاب أبى بخط يده : سألت أبا زكريا ، فقلت : اختلف محمد بن الصباح و الهروى فى حديث عن هشيم . لمن يقضى منهما ؟

احمد بن محمد بن القاسم د يحيى په حواله ويل چې د لا باس به(توثيق يې کړی) مرتبه يې وه.

ابو زرعه ويلي له يوه کسه مي واورېدل چې يحيى بن معين ته يې ويل: د هشيم حديث له چا ليکل غوره دي؟ ده وويل: له ابراهيم الهروي او سريج بن يونس څخه.

يعقوب السدوسي ويل ما ته مي د پلار ماما ابو اسماعيل عبد الله هبيره بن الصلت بيان وکړ چې ده ويل له يحيى بن معينه مي پوښتنه وکړه ومي ويل: اې د زکريا پلاره! د هشيم په ملګرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قال : حتى يجىء ثالث .
قلت : ليس ثالث ؟
قال : ينظر فى الحديث إن كان حدث به غير هشيم إنسان ، و كان الصواب فى يد أحدهما ، كان القول قوله .
قلت : فإن كان لم يحدث به غير هشيم ؟
قال : كان الهروى أكيسهما .
قال أبو داود : ضعيف .
و قال النسائى : ليس بالقوى .
و قال أبو زرعة الرازى ، و صالح بن محمد البغدادى : صدوق .
و قال أبو حاتم : شيخ .
و قال الدارقطنى : ثقة ثبت .

کې باوري څوک دي؟ ده وويل: ابراهيم الهروي او محمد بن الصباح الدولابي.

علي بن الحسين بن حبان ويل د خپل پلار په کتاب کې مي د ده په لاس ليکل شوی ليک وموند چې ما له ابو زکريا پوښتنه وکړه ومي ويل: يوه حديث کې محمد بن الصباح او هروي له هشيمه اختلاف وکړ، د کوم يوه په حق کې به پرېکړه کېږي؟
ده وويل: څو درېيم راشي.
ما وويل:درېيم نه شته؟
ده وويل: حديث ته به کتل کېږي، که له هشيم پرته بل چا هم بيان کړی وو او په دوئ دوو کې د يوه وينا حقه وه نو د هغه خبره باوري ده.
ما وويل: که له هشيم پرته بل چا بيان کړی هم نه وو؟
ده وويل: نو هروي په دوئ کې ځيرک دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو داؤد ويل: ضعيف دئ.
نسائي ويل: پياوړی نه دئ.
ابو زرعه الرازي او صالح بن محمد البغدادي ويل: رښتنی دئ.
ابو حاتم ويل: شيخ دئ.
دارقطني ويل: ثقه و باوري دئ.

دا چې ابو داؤد او نسائي ولي پرې جرحې کړې او نورو يې توثيق کړی؟، په اړه يې د انصاف فيصله امام ابن حجر کړې، دی په تهذيب التهذيب (۱/ ۱۳۳) کې کاږي:

تضعيف او د ځينو رد يې د مسلک له مخې وو، البته په حديثو کې يې د باوريتوب او رښتنولۍ مرتبه لرله.

کېدای شي چې په ځينو شيانو کې يې داسي اجتهادونه در لودل چې له عامو پوهانو به افراد يا تفردات بلل کېدل، داسي ډېر وخت کېدای چې يو کس د ځينو مسايلو په اړه له نورو پوهانو سره د رايې اختلاف ولري، خو له دې امله نو د هغه ټول شيان نه شي ايله کېدلای.

ابن حجر خو دا هم ليکلي چې نوموړی د قران په اړه د تخليق نظريه درلوده، ځکه دی وايي:
صدوق حافظ تکلم فيه بسبب القرآن.
رښتنی، حافظ خو د قران له وجې په کې خبرې شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړينه:-

امام په روژه کې د (۲۴۴ هـ) هجري پر مهال ومړ.

مراجع:-

۱) الجرح والتعديل ۲ / ۱۰۹

۲) تاريخ بغداد(3148) راوي ۶ / ۱۱۸- ۱۲۰

۳) تهذيب الكمال، ورقة: ۵۸

۴) ميزان الاعتدال ۱ / ۴۲، ۴۴

۵) تذهيب التهذيب ۱ / ۳۸

۶) تذكرة الحفاظ ۲ / ۴۸۴

۷) تهذيب التهذيب ۱ / ۱۳۲، ۱۳۳

۸) طبقات الحفاظ: ۲۰۹

۹) خلاصة تذهيب الكمال: ۱۸

۱۰) شذرات الذهب ۲ / ۱۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶) ابو سعيد ابراهيم بن طهمان الهروي

لنډه پېژندنه:-

د اتبـاع التـابعينو سـتر محـدث، وتلـى عـالم، منلـى امام، ابو سعيد ابراهيم الهروي د هرات پـه ولايـت كـې زېږېدلى او وروسته نيشاپور ته كوچېدلى، بيا بغداد تـه تللى او هلته يې د احاديثو مينوالو ته حديث بيان كړي او په مكه كې د هستوګنې پر مهال نوموړى مړ شوى.

ابو سعيد د صحاحو د راوي وياړ لري او پوهانو يـې د نسب لړۍ داسي ذكر كړې:

إبراهيم بن طهمان بن شعبة الخراسانى أبـو سـعيد الهروى.

زوكړه:-

ابو سعيد د كوچنيو اصحابو پـه وروسـتي دور كـې نړۍ ته راغلى.

زده كړه، استاذان او شاګردان:-

ابو سعيد هغه مهال زېږېدلى چې لا د علومو بېلا بېلو فنونو سر نـه وو را څرګنـد كـړى، هغـه مهـال عـالي زده كړو ته د وزګارېدا په لار كې دومره ستر خنډونه نه ول، په پيل كې د قران زده كړه، نحو، صرف، عربيـت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يـو څـو نـورو فنونـو بسـنه كولـه، نـور بـه نـو د پـوهي مينوالو له قران او نبوي احاديثو څخه خبرې كـولې، بېلا بېل قراءات يې زده كول، د تفسير په اړه يې د وخت له پوهانو زده کړې کولې او هم به يې نبوي احاديثو ته پوره پاملرنه كوله.

په روايت و درايت به يې ځان خبراوه، هم به يـې د مؤتلف او مختلف په اړه معلومات چمتو كـول، د هغـه مهال زده كوونكو شعوري تحصيلات كول، داسي نه وو چې كه به هـر يـوه لـه كـوم اسـتاذ سـره زده كـړې كـړې وې، نو به يې خپلې سيمې ته همغه فكر رانقلاوه.

ابو سعيد هم يو له دې هوښيارو، پوهو او ښه فكر لرونكو زده كوونكو څخه وو، ځكه يې نـو د ارجـاء هغـه عقيده چې يو وخت ورته معتقد وو تر څېړنې او پلټنـې وروسته ايله كړه.

نوموړي د خپلو زده كړو پر مهال د اسلامي نړۍ له دې وتليو، منـل شـويو، ځلانـده او مشـهورو پوهـانو زده كړې وكړې:

إِبـرَاهِيم بـن مسـلم الهجـري، آدم بـن علـي، أيـوب السـختياني (خـت)، بـديل بـن ميسـرة العقيلـي (د س)، ثابت بن أسلم البناني، جـابر بـن يزيـد الجعفـي، الجعـد، أبو عثمان (خت)، الحجـاج بـن الحجـاج البـاهلي، الحسـن بن عمارة، حسين بن ذكوان المعلم (خ د ت ق) ، حميد الطويـل، حنظلـة بْـن أَبـي صـفية، خالـد ابـن ميمـون، سَـعِيد بـن أَبـي عَرُوبَـة، أبـو مسـلمة سَـعِيد بـن يزيـد، سـفيان الثـوري، أبـو حـازم سـلمة بـن دينـار المـدني، سُلَيمان التَّيْمِيّ، سُلَيمان الأعمش (س)، سُـلَيمان أبـي إسـحاق الشـيباني (خـت س)، سـماك بـن حـرب (م د)،

(c) ketabton.com: The Digital Library

شَرِيك بن عَبد اللَّهِ بن أَبي نمر، شعبة بن الحجاج (خت س)، صفوان بن سليم، عاصم بن بهدلة، عاصم ابن سُلَيمان الأحول، عبد الله بن دينار، عبد الأعلى بن عامر الثعلبي (عس)، عبد الرحمن بن إسحاق المدني (د س)، وعبد العزيز بن رفيع (د س)، عبد العزيز بن صهيب (خت)، أبي حصين عثمان بن عاصم الأسدي (م)، عطاء بن السائب، عطاء بن أَبي مسلم الخراساني، علي بن عبد الاعلى (د ت)، عُمَر بن سَعِيد بن مسروق الثوري (س)، عَمرو بن دينار المكي، أبو إسحاق عَمرو بن عَبد الله السبيعي (س)، عَمرو بن يحيى بن عمارة بن أَبي حسن المازني (ق)، العلاء بن عَبد الرحمن بن يعقوب مولى الحرقة، محمد بن إسحاق بن يسار، محمد بن أَبي حفصة (س)، محمد بن ذكوان (ق)، محمد ابن زياد الجمحي (خ س)، أبو الزبير مُحَمَّد بن مسلم المكي (م د ق)، مطر الوراق (د)، مغيرة بن مقسم الضبي (س)، منصور بن المعتمر (سي)، مهران بن حكيم بن معاوية بن حيدة القشيري، موسى بن عقبة (عس)، أبي جمرة نصر بن عِمران الضبعي (خ د)، هشام بن حسان (د)، هشام الدستوائي، يحيى بن سَعِيد الأَنْصارِيّ (س)، يعقوب بن زيد بن طلحة التَّيمِيّ (سي)، يونس بن عُبَيد، أبو عثمان صاحب أنس بن مالك (س) .

د نومونو په لړ کې چې په حروفو کومې اشارې شوې هغه د راويانو حالت څرګندوي چې د حديثو په کتابونو کې ترې چا روايات کړي.

په شاګردانو کې يې د دې پوهانو نومونه د يادولو وړ دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أبـو منصـور إسـمَاعِيل بـن عَبـد المَلِـك الزئبقـى، الحسـين بـن الوليـد النيسـابوري، حفـص بـن عَبـد الله السـلمي النيسـابوري (خ د س ق) ، خالـد بـن نـزار بْـن المغيرة بن سليم الأيلي (خد)، سفيان بن عُيَيْنَة، شيبان بن عَبد الرحمن النحوي، (دا تر ده لوى وو)، صفوان بـن سليم(دا يې استاد هـم دئ)، عبـد الله بـن المبـارك (خ)، زوى يـې عَبـد الخـالق بـن إبـرَاهِيم بـن طهمـان، عبـد الرحمن بن سلام الجمحي، عبد الرَّحمَنِ بن عَبد اللَّهِ بن سـعد الدشـتكي الـرازي، عبـد الـرحمن بـن مهـدي، عبـد الملك بن إبرَاهِيم الجدي (سي)، أبو عامر عَبد المَلِك بن عَمْـرو العقـدي (خ م د ت س)، عُمَـر بـن عَبـد اللَّـهِ بـن رزين السـلمي (م)، غسـان بـن سُلَيمان الهـروي، فضـل بـن سُـلَيمان النميـري، مالـك بـن سُـلَيمان الهـروي(د غسـان هـروي ورور)، محمد بـن جعفـر بـن أَبـي كثيـر المدني (عـس) (دا يـې هـم سنه وو)، محمد بـن الحسـن بـن الزبيـر الأسـدي (خ)، محمد بـن سـابق البغـدادي (م د سي)، محمد ابن سنان العـوقي (د)، أبـو أحمـد مُحَمَّـد بـن عَبد اللَّهِ بن الزبير الزبيري (د), محمد بن محبب أبو همام الدلال، المعافى بـن عِمران الموصـلي (س)، معـن بـن عيسـى القـزاز (خ د)، أبـو حذيفـة موسـى بـن مسـعود النهدي (ق)، أبو حنيفة النعمان بـن ثابـت (دا هـم تـر ده ستر وو)، وكيع بن الجراح، يحيى بن أَبي بكيـر الكرمـاني (م د س)، يحيى بن الضريس البجلي الرازي (م) .

د ده په اړه د پوهانو ويناوې:-

قال نوح أبو عمرو المروزى ، عن سفيان بن عبد الملك عن ابن المبارك : صحيح الحديث .

نـوح ابـو عمـرو لـه سـفيان بن عبد الملک هغه له ابن المبارکـه پـه حوالـه ويـل

(c) ketabton.com: The Digital Library

و قال عبد الله بن أحمد بن حنبل عن أبيه و أبو حاتم : ثقة .
و قال عبد الله بن أحمد عن يحيى بن معين : لا بأس به .
و كذلك قال العجلى .
و قال أبو حاتم : صدوق ، حسن الحديث .
و قال عثمان بن سعيد الدارمى : كان ثقة فى الحديث ، لم يزل الأئمة يشتهون حديثه ، و يرغبون فيه و يوثقونه .
و قال صالح بن محمد الحافظ : ثقة حسن الحديث ، يميل شيئا إلى الإرجاء فى الإيمان ، حبب الله حديثه إلى الناس ، جيد الرواية .
و قال إسحاق بن راهويه : كان صحيح الحديث ، حسن الرواية ، كثير السماع ، ما كان بخراسان أكثر حديثا منه ، و هو ثقة .
و قال أبو الصلت عبد السلام بن صالح الهروى : سمعت سفيان بن عيينة يقول : ما قدم علينا خراسانى أفضل من أبى رجاء عبد الله بن واقد الهروى .
قلت له : فإبراهيم بن طهمان ؟
قال : كان ذاك مرجئا .
و قال الدارقطنى : ثقة إنما تكلموا فيه للإرجاء .
و قال البخارى فى " التاريخ "

چې صحيح الحديث دئ.
عبد الله له خپل پلار احمد او ابو حاتم څخه په حواله وايي: ثقه دئ.
عبد الله له يحيى څخه په حواله وايي: باک پرې نه شته.
عجلي هم دا ويلي، ابو حاتم ويل: رښتنى او حسن الحديثه دئ.
عثمان بن سعيد الدارمي ويل: په حديثو کې ثقه وو، امامانو يې تل د حديثو هيله کوله، ده ته يې خلگ مايل کول او باوري يې بالی.
صالح بن بن محمد ويل: ثقه حديث يې حسن دي، په ايمان کې يې د ارجا لور ته ميلان وو، الله يې حديث خلگو ته خوښ کړي، روايات يې جيد دي.
اسحاق بن راهويه ويل: صحيح الحديثه وو، روايت يې حسن، د زياتې اوريدنې خاوند، په خراسان کې تر ده د زياتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

: حدثنا رجل حدثنى على بن الحسن بن شقيق سمعت
ابن المبارك يقول : أبو حمزة السكرى و إبراهيم بن طهمان صحيحا العلم و الحديث .
قال البخارى : و سمعت محمد بن أحمد يقول : سألت أبا عبد الله أحمد بن حنبل عن إبراهيم فقال : صدوق اللهجة .
و قال ابن حبان فى " الثقات " : قد روى أحاديث مستقيمة تشبه أحاديث الأثبات
و قد تفرد عن الثقات بأشياء معضلات .
قلت : الحق فيه أنه ثقة صحيح الحديث إذا روى عنه ثقة ، و لم يثبت غلوه فى الإرجاء و لا كان داعية إليه بل ذكر الحاكم أنه رجع عنه و الله أعلم .

حديثو خاوند نه وو او دی ثقه دئ.
ابو الصلت عبد السلام بن صالح الهروي ويل: له سفيان بن عيينه مي واورېدل ويې: له خراسانه مور ته تر ابو رجاء عبد الله بن واقد الهروي غوره كس نه دئ راغلى، ما ورته وويل: نو ابراهيم بن طهمان؟، ده وويل: هغه مرجئ وو. دارقطني ويل: ثقه دئ، خلګو د ارجاء له امله پکې خبرې کړې.
امام بخاري په تاريخ کې وايي: ما ته يو كس بيان وکړ ده ويل ما ته علي بن الحسن بن شقيق بيان وکړ ده ويل له ابن المبارکه مي واورېدل ويل يې: ابو حمزه السكري ابو ابراهيم بن طهمان د صحيح علم او حديثو خاوندان ول.
امام بخاري ويل له محمد بن احمده مي وارېدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل به یې ابو عبد الله احمد بن حنبل څخه مې د ابراهیم په اړه پوښتنه وکړه، ده وویل: په وینا کې ربښتنی وو.

ابن حبان په الثقات کې وایي: کله یې مستقیم روایات راوړي چې د باوري راویانو له احادیثو سره یې مشابهت وو، خو کله یې له ثقه راویانو ګډوډ شیان راوړي.

ابن حجر وایي: حقه خبره په کې دا ده چې ثقه حدیث یې صحیح دي که ثقه راوي ترې روایت وکړ، په ارجاء کې یې زیاته غلوه نه ده ثابته او نه یې ورته بلنه کوله بلکې امام حاکم ویلي چې رجوع یې ترې وکړه.

په « من تکلم فیه وهو موثق » نومي کتاب کې ذهبي وایي:

صدوق مشهور وثقه.

ژباړه: ربښتنی، مشهور او ثقه دئ.

مړینه:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه (۱۵۸ يـا هـم ۱۶۳هــ) كـې يـې لـه دې نـړۍ سترګې پټې کړې؛ خطيب په تاريخ بغداد كې وروستی قول غوره بللی دی.

مراجع:-

١) طبقات خليفة: ٣٢٣
٢) التاريخ الكبير: ١/ ٢٩۴
٣) الضعفاء: خ: ١٩
۴) مشاهير علماء الأمصار: ١٩٩ الفهرست: المقالة السادسة الفن السادس
۵) تاريخ بغداد، (٣١۴٣) راوي: ۶ / ١٠٣ - ١١٠
۶) الكامل لابن الأثير: ۶ / ۶٢
٧) تهذيب الكمال: خ: ۵٧ - ۵٨
٨) تذهيب التهذيب: خ: ١/ ٣٧
٩) تذكرة الحفاظ: ١/ ٢١٣
١٠) ميزان الاعتدال: ١/ ٣٨
١١) تهذيب التهذيب: ١/ ١٢٩ - ١٣١
١٢) طبقات الحفاظ: ٩٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ح)

(۷) امام ابوسليمان الخطابي ﷫

لنډه پېژندنه:-

ابـو سـليمان د افغانسـتان د هلمنـد ولايـت د وتلـو پوهانو او علماؤ په زرينه لړۍ کې د سر و زرو ديوې ښې قيمتي کړۍ حيثيت لري. نوموړی د وخت لـه ډېر و سترو محدثينو ګڼل کېدی. په تاريخ کې يې د نسب لړۍ داسي راغلې ده:

سـتر پوهانـد، حـافظ، د ګڼـو ليکنـو څښـتن او لغـت پوه أبو سليمان حمد بن محمد بن إبراهيم بن خطاب البستي الخطابي.

بسـت د بـاء په پېښ او سـين وتـاء پـه غړونـدي د افغانستان د جنوبي ولايت هلمندپه مرکز کې د يوې سـيمې نـوم دئ. امـام خطـابي ﷫ د همـدې سـيمې اوسـېدونکی وو، همـدې سـيمې تـه پـه نسـبت بسـتي بلـل کېږي او خطـابي ورتـه ځکه وايـي چـې د زيـد بـن خطاب له اولادې څخه دئ.

زوکړه:-

امـــام ابـــو ســـليمان پـــه څـــه دپاســـه درې ســـوه لس(۳۱۰هـ) کې زېږېدلی دئ. زرکلي(۱۳۹۶ کـې مړ) په اعلام کې ۳۱۹ تاريخ د زوکړې ياد کړی.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

امـام خطـابي ﷫ د افغانسـتان د جنـوبي ولايـت هلمند اوسېدونکی وو، په ماشومتوب کې يې د خپلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيمې پر وتلو علماؤ زده کړه وکړه او وروسته يې د نورو زده کړو په موخه دې سيمو ته سفرونه وکړل:

حجاز، عراق، بصره،کوفه، شام، مصر او نور...

امام خطابي ﷫ د خپلې تعليمي دورې پر مهال پر دې استاذانو مختلف علوم ولوستل:

أبو سعيد بن الأعرابي، إسماعيل بن محمد الصفار ، أبو بكر بن داسة، أبو العباس الأصم، أبو عمرو بن السماك، مكرم القاضي، د ثلعب غلام أبو عمر، حمزة بن محمد العقبي،أبو بكر النجاد، جعفر بن محمد الخلدي، أبو بكر القفال الشاشي، أبو علي ابن أبي هريرة او نور...

د شاګردانو په سلسله کې يې د دې اشخاصو نومونه د يادولو وړ دي:

ابو عبد الله الحاكم (دا د نوموړي له همزولو بلل کېږي)، امام أبو حامد الإسفراييني، أبو عمرو محمد بن عبد الله الرّزجاهي، علامة أبو عبيد أحمد بن محمد الهروي، أبو مسعود الحسين بن محمد الكرابيسي، أبو ذر عبد بن أحمد، أبو نصر محمد بن أحمد البلخي الغزنوي، جعفر بن محمد بن علي المروزي المجاور، أبو بكر محمد بن الحسين الغزنوي المقرئ، علي بن الحسن السجزي الفقيه، محمد بن علي بن عبد الملك الفارسي الفسوي، أبو الحسين عبد الغافر بن محمد الفارسي او نور...

ليکنې:

نوموړي د خپل عمر په اوږدو کې يو شمېر ګټور کتابونه ليکلي چې نوملړ يې په دې ډول دئ:

١) معالم السنن - دوه جلده د ابوداؤد غوره شرحه

(c) ketabton.com: The Digital Library

٢) بيان إعجاز القرآن

٣) إصلاح غلط المحدثين اصل نوم يې داسي دئ: إصلاح خطأ المحدثين، اما په وفيات کې (غلط) دی، زرکلي بيا په اعلام کې دويم نوم سم بللی دی.

۴) غريب الحديث، د دې کتاب په اړه ميمني په خپلو يادانبتونو کې ويلي:

قال الميمني في مذكراته: منه مخطوطة كاملة كتبت سنة ۴۸۸ في خزانة عاشر أفندي باستنبول، الرقم۲۳۴ . (اعلام، د زرکلي:۲/ ۲۷۳)

ميمني په خپل يادانبت کې ويلي: د دې يوه کامله مخطوطه نسخه په (۴۸۸ هـ) کې ليکل شوې، د استنبول د عاشر افندي په کتابتون کې شته، شمېره يې: (۲۳۴)ده.

۵) شرح البخاري چې وفيات الاعيان کې يې د اعلام السنن في شرح البخاري په نوم ياد کړی دی؛ اما زرکلي د تفسير احاديث الجامع الصحيح البخاري نوم ور کړی دئ.

۶) شرح أسماء الله الحسنى

۷) كتاب الغنية عن الكلام وأهله

۸) كتاب العزلة

۹) كتاب الشّحاح

۱۰) شأن الدعاء

په اړه يې د پوهانو نظرونه:-

وَذكره الإِمَام أَبُو المظفر بن السمعاني فی کتاب القواطع فی أصُول الْفِقْه عِنْد الْكَلَام على الْعلَّة وَالسَّبَب وَالشّرط وَقَالَ قد كَانَ من الْعلم بمَكَان عَظِيم وَهُوَ إِمَام من أَئِمَّة السّنة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: امام ابو المظفر بن السمعاني په خپل کتاب القواطع فی اصول الفقه د علت، سبب او شرط په بحث کې ذکر کړی ویلي یې دي: په علم کې یې ستر مقام درلود او د سنتو له امامانو څخه ګڼل کېدی.

د طبقات الشافعیه لیکوال السبکې لیکې:

كَانَ إِمَامًا فى الْفِقْه والْحَدِيث واللغة.

ژباړه: دی په فقه، حدیثو او ژب پوهنه کې امام وو.

د « انباة الرواة على أنباة النحاة » لیکوال جمال الدین القطفي وايي:

كان يشبّه فی عصره بأبی عبید القاسم بن سلّام علما وأدبا، وزهدا وورعا، وتدريسا وتأليفا.

ژباړه: دی په خپل وخت کې د علم، ادب، زهد، تقوا، تدریس او لیکنې له مخې له ابو عبید القاسم بن سلام سره مشابه وو.

امام زرکلي په الاعلام کې وايي:

فقيه محدّث، من أهل بست.

ژباړه: فقیه، محدث او د بست اوسېدونکی وو.

مړینه:-

امام خطابي ﷬ د ربیع الاخیر درې سوه اته اتیا (۳۸۸هـ د بل قول له مخې ۳۸۶هـ) پر مهال په بست کې وفات شو. زرکلي لیکلي دي چې د هیرمند(هلمند) د رود پر څنګ مړ شو.

د تفصيلي پېژندنې لپاره یې دا کتابونه کتلای شئ:

1) تحفة ذوي الأرب: ۱۵۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

٢) الوفيات ١: ١۶۶
٣) التبيان - خ.
۴) ومجلة المجمع العلمي ١۵: ٣۴١
۵) إنباه الرواة ١: ١٢۵ وسماه (أحمد)
۶) خزانة الأدب ١: ٢٨٢ نوم يې (أحمد) ورکړی
٧) يتيمـة الـدهر ۴: ٢٣١، دلتـه د (أحمـد) تـر نـوم لاندي راغلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(س)

(۸) سعيد بن يعقوب الطالقاني

لنډه پېژندنه:-

سعيد ستر ثقه عالم، حديث پوه، د ګڼو حديث پوهانو استاد وو چې د اوسني افغانستان له شمالي برخې سره يې تړاؤ درلود. د مسلم(۲۶۱ کې مړ) پر الکنى نومي کتاب محقق عبد الرحيم محمد القشقري ليکلي دي چې سعيد طالقان ته منسوب دى چې د مروالروذ(د هغه وخت له نوم سره سم) او بلخ ترمنځ د يوه ښار نوم دى.

زوکړه:-

تر ډېري هڅې وروسته هم په دې ونه توانېدم چې د نوموړي امام د زوکړې دقيقه نېټه معلومه کړم.

زده کړې، استاذان او شاګردان:-

د هغه وخت له دود سره سم نوموړي لومړى د خپلې سيمې له پوهانو زده کړې وکړې، مروج علوم يې ولوستل، د هغو فنونو له ويلو يې ډډه ونه کړه چې د يوه عالم لپاره يې هغه مهال لوستل اړين وو.

د خپلو زده کړو پر مهال يې د اسلامي نړۍ ډېري سيمې ګز - وپل کړې، بې شمېره ښارونه يې وغوښتل د بغداد، شام او حجازپه شان له سترو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي مرکزونو ېې ليدنه وکړه او له دې استاذانو يې زده کړې وکړې:

حماد بن زيد، خالد بن عبد الله، ابن المبارك، معتمر بن سليمان،أبو تميلة، يزيد بن زريع، عثمان بن يمان، هشيم، عبد السلام بن حرب، يحيى بن الضريس، أيوب بن جابر او نور...

کله چې يې د زده کړو لړۍ پاي ته ورسوله او د يوه استاذ په حيثيت را ځرګند شو نو د نړۍ له ليرو او نژدې سيمو څخه د زده کوونکو بهير ورته را مات شو، چې د مشهورو شاګردانو نومونه يې په لاندي توګه دي:

أبو داود، ترمذي، نسائي، أبو بكر الأثرم، أبو زرعة، أبو حاتم، موسى بن هارون، يعقوب بن سفيان، عباس الدوري، الحارث بن أبي أسامة، عبد الله بن أحمد، محمد بن إسحاق السراج او نور...

له نوموړي امام څخه په ابوداؤد، ترمذي او نسائي کې روايات شوي، له دې معلومېږي چې د سننو ليکوالانو يې پر رواياتو پوره باور کاوه او دې ټولو محدثينو هم باروي و ثقه کس بالی.

د ده په اړه د حديث پوهانو نظرونه:-

قال الأثرم رأيته عند أحمد يذاكره الحديث وقال أبو زرعة والنسائي ثقة وقال أبو حاتم صدوق وذكره ابن حبان في الثقات وقال ربما أخطأ.

وقال الحاكم في تاريخه هو محدث خراسان في عصره قدم نيسابور قديما وحدث بها فسمع منه الذهلي وأقرانه ومن زعم أن بن خزيمة سمع منه فقد وهم وقال مسلمة والدارقطني ثقة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: امام اثرم ويل: له احمد بن حنبل سره
مي وليد چې د حديثو په اړه يې بحث کاوه، ابو زرعه او نسائي ويل: ثقه دئ، امام ابوحاتم ويل: رښتنی دئ. ابن حبان په ثقاتو کې ذکر کړی ويل يې چې کله ناکله تېروتی.

او حاکم په خپل تاريخ کې ويل: دی په خپل وخت کې د خراسان محدث وو، يوځل نيشاپور ته راغی او هلته يې حديث بيانول چې امام ذهلي او د ده هم عصرو ترې واورېدل او چا چې دا ګومان کړی ابن خزيمه له ده اورېدنه کړې نو بې شکه خطا شوی. مسلمه او دارقطني ويل: باوري شخص وو.

سعيد ته د امام احمد ليک:-

عن سعيد بن يعقوب قال: كتب إليّ أحمد: من أحمد بن محمد إلى سعيد بن يعقوب، أمّا بعد، فإنّ الّدنيا داء والسّلطان داء، والعالِم طبيب. فإذا رأيتَ الطبيب يجرُ الدّاء إلى نفسه فاحْذرْه، والسّلام عليك. (اكمال تهذيب الكمال (۲۰۶۶) راوي: ۳۷۶/۵.)

ژباړه: سعيد ويل: ما ته احمد وليکل د احمد بن حنبل له لوري سعيد ته، اما بعد: دنيا مرض دئ او پاچا هم او عالم طبيب دئ، که تا وليدل چې طبيب ځان ته مرض را کشوي نو ځان ترې وساته، والسلام عليک.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امير معاويه په اړه هم نوموړي د خپل استاذ ابن المبارک وينا په دې ټکو نقل کړې:

قَالَ سَعِيدُ بْنُ يَعْقُوبَ الطَّالْقَانِيُّ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْمُبَارَكِ يَقُولُ: تُرَابٌ فِي أَنْفِ مُعَاوِيَةَ أَفْضَلُ مِنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ.(البداية والنهاية: ٨/ ١٤٨، سنة ستين من الهجرة النبوية ترجمة معاوية)

ژباړه: سعيد ويل له ابن المبارکه مي واوريدل ويل يې: د معاويه په پزه کې خاورې تر عمر بن عبد العزيز غوره دي.

مړينه:-

نوموړی د (٢۴۴ هـ) پر مهال په بغداد کې ومړ او بخاري همدا رايه خوښه کړې. امام ذهبي(مړينه٧۴٨) په تاريخ الاسلام و وفيات المشاهير و الاعلام کې دوه قوله راوړي چې په يوه کې (٢۴١) او بل کې (٢۵٠) ذکر شوي دي.

مراجع:-

د لا زياتو معلوماتو لپاره لاندينيو کتابونو ته رجوع کولای شئ:

١) تاريخ البخاري الكبير: ٥٢٢/٣، الترجمة ١٧۴٨،
٢) وتاريخه الصغير: ٢ / ٣٨٠
٣) الکنی لمسلم حرف الباءمخ: ١٣٣/١
۴) الجرح والتعديل: ۴ / الترجمة ٣٢٠
۵) ثقات ابن حبان: ١/ مخ ١۶۴
۶) تاريخ أصبهان: ١/ ٣٢٨
٧) تاريخ بغداد: ٩ / ٨٩
٨) شيوخ أبي داود للجياني، مخ ٨٢
٩) المعجم المشتمل، الترجمة ٣٨٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰) تاريخ الاسلام، د (۲۰۷) كس معرفي:۱۱۴۵/۵
۱۱) تذهيب التهذيب: ۲ / مخ ۳۱
۱۲) تذكرة الحفاظ: ۲ / ۴۶۰
۱۳) الكاشف: ۱ / الترجمة ۲۰۰۳
۱۴) إكمال مغلطاي: ۲ / مخ ۱۰۱
۱۵) نهاية السول، مخ ۱۲۱
۱۶) تهذيب ابن حجر: ۴ / ۱۰۳
۱۷) خلاصة الخزرجي: ۱ / الترجمة: ۲۵۶۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۹) سعید بن منصور

لنډه پېژندنه:-

ښاغلی امام د هیواد په سطح د یوه ستر دین پوه، محدث، مفسر او مورخ په توګه پېژندل کېږي.

نوموړی د شمالي ولایت جوزجان اوسېدوونکی خو په مکه مکرمه کې د زیاتې اوسېدنې له کبله ورته مجاور هم وایي، د نسب لړۍ یې په تاریخونو کې داسي راغلې:

سعيد بن منصور بن شعبة الحافظ الإمام الحجة شيخ الحرم أبو عثمان المروزي، الخراساني، ثم البلخي المجاور صاحب السنن.

زوکړه:-

د امام سعید بن منصور الجوزجاني رحمه الله د زوکړې صحیح تاریخ مالوم نه دئ البته دومره ویل کېدای شي چې نوموړی امام تر یونیم سل(۱۵۰) هجري لړ مخکې د افغانستان په مشهور شمالي ښار جوزجان کې نړۍ ته سترګې پرانیستې دي او دې ته په څېرمه ښار بلخ کې ستر شوی دئ. امام ذهبي په سیر اعلام النبلاء کې ویلي دي چې د اتیا(۸۰) یا تر دې د زیاتو کلو وو چې ومړ، د مرګ په نېټه کې یې اختلاف

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، که یې اخیري ۲۲۹ سهي وبولو نو هم باید تر ۱۵۰ هجري مخکې پیدا شوی وي.

زده کړه او استاذان:-

امام چې له علمي پلوه په یوه ښه غني سیمه کې نړی ته سترګې غړولې وې او له ماشومتوبه یې له زده کړو سره مینه درلوده نو ځکه یې له پخواني دود سره سم لومړی په خپلو سیمه کې پر پوهانو زده کړې پیل کړې.

د عمر په زیاتېدو سره یې علمي احساس په خپل ښار کې تم نه کړ بلکې د پوهي په لټون یې د اسلامي نړۍ زیات ښارونه وکتل.

تاریخي لاسوندونه ثابتوي چې نوموړي جزیرې، خراسان، مصر، عراق، حجاز، کوفې، بصرې، شام، مکې، مدینې او ... ته سفرونه کړي او هلته یې پر ډېرو پوهانو زده کړې کړې دي.

نوموړی د وخت له درسي نظام سره سم په نحو، صرف، قرات، تفسیر، حدیث پوهنه، لغت، تاریخ او ... کې زده کړې وکړې او د علم حدیث په میدان کې نوموړی د نورو ډګرونو په نسبت ښه وځلېد.

سعید بن منصور ګڼ استاذان لري د ځینو نومونه یې داسي دي:

مالك، فلیح بن سلیمان، لیث بن سعد، أبو معشر السندي، عبید الله بن إیاد بن لقیط، أبو عوانة الوضاح، الولید بن أبي ثور، فرج بن فضالة، هشیم، حماد بن زید، حزم بن أبي حزم، أبو الاحوص، خالد بن عبد الله، إسماعیل بن عیاش، خلف بن خلیفة، فضیل بن عیاض، مهدي بن میمون ، حدیج بن معاویة، عبد الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

بــن جعفــر المــديني، ســفيان بــن عيينــة، جريــر بــن عبدالحميد، يحيى ابن أبي زائدة، أبو شهاب الحناط، شريك القاضي، إسماعيل بن زكريا، حماد بن يحيـــى الابح، عتــاب بن بشيــر، عبد العزيز بــن محمـــد، أبو معاوية، داود العطار، عبد العزيز بن أبي حازم او نور...

شاګردان:-

د زده کړو تر پای ته رسولو وروسته دا درونـد امام په سيمه کې د يوه ستر استاذ او دينـي رهبر په توګه وپېژنـدل شــو او ګڼــو خلګــو يــې لـه پــوهي د ونــډې اخيستنې سيالۍ پيل کړې.

نومـوړي ډېـر شاګردان روزلـي د ځينـو نومونـه يـې دادي:

أحمـد بـن حنبـل، أبـو بكـر الأثرم، مسـلم، أبـو داود، بشر بن موسى، محمدبـن علـي الصـائغ، أبـو ثـور الكلبـي، أبو محمد الدارمي، سلمة بن شبيب، إسـماعيل سـمويه، محمد بــن يحيــى الــذهلي، محمد بــن علــي الصــائغ، أبــو شعيب عبد الله بن الحسن الحراني، بهلول بـن إسـحاق الانباري، أبـو زرعـة الدمشـقي، أبـو حـاتم الـرازي، عثمـان بن خرزاذ، أبو الموجه محمد بـن عمـرو المـروزي، العبـاس الاسفاطي، علي بـن عبـد العزيـز البغـوي، الحسـين بـن إسحاق التسـتري، خلـف بـن عمـرو العكبـري، سـعيد بـن مسعدة العطار، عمير بن مرداس او نور...

د نوموړي په اړه د علماؤ نظرونه:-

قـال سلمة بـن شـعيب: ذكـرت سـعيد بـن منصـور لأحمد بن حنبل فأحسن الثناء عليه وفخم أمره.

وقــال أبــو حــاتم: ثقــة مــن المتقنــين ممــن جمــع وصنف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وقال حرب الكرماني: أملى علينا نحوا من عشرة آلاف حديث من حفظه.

قال حنبل بن إسحاق : قال أبو عبد الله : كان سعيد من أهل الفضل والصدق .

ژباړه: سلمه وايي: سعيد مي د امام احمد په وړاندي ياد کړ، نو هغه وستايه او دده شان يې ستر وبالی.

ابوحاتم وايي: امام سعيد رښتنی، پياوړی او د هغو پوهانو له ډلې وو چې ليکنې يې کړې او زيات معلومات يې راغونډ کړي.

حرب وايي: مور ته يې لس زره (۱۰۰۰۰) حديث له حافظې وليکل.

ابن اسحاق وايي امام ابوعبد الله ويل : سعيد غوره او رښتنی کس وو.

ليکنې:-

امام ابو عثمان سعيد بن منصور رحمه الله د خپل ژوند اکثره برخه په ديني خدمتونو کې تېره کړه، نوموړي له ګڼو علمي بوختياوو سره – سره د ليکنې لوری هم هېر نه کړ خو له دې ستر امام سره تاريخي پاڼو بې انصافی کړې، نه يې دده په اړه پوره، کره او جوت مالومات په خپله غېږه کې ساتلي او نه يې د ده ليکنې او تاليفات خوندي کړي دي.

ان په دې اړه مور صرف دومره ويلای شو چې نوموړي په تفسير کې د تفسير القران او په احاديثو کې د السنن په نوم کتابونه ليکلي او بس . په دې اړه هم تاريخ چوپه خوله دئ چې د ده تفسير په څه ډول ليکل شوی وو؟، صرف د ايتونو تفسير وو او که يې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضمن کې احکام ، مسائل، د بلنې اصول او ... هم تشريح کول؟.

د السنن په اړه يې په دې نه پوهېږو چې چا ترې روايت کړی، څومره احاديث يې پکې راغونډ کړي او د احاديثو په کتابونو کې کومه رتبه لري؟، البته له تاريخي لاسوندونو دا خبره په پوره يقين سره کولای شو چې تفسير القران او السنن د امام سعيد اثار دي.

مړينه:-

امام سعيد د روژې په مياشت د دوه سوه اووه ويشت پرمهال د مکې په سپېڅلي ښار کې د څه دپاسه اتيا کالو په عمر له نړۍ وکوچېد. انا لله وانا اليه راجعون!

مراجع:-

د زياتو معلوماتو لپاره وګورئ:

١) تهذيب الکمال ، مخ : ٥٠٨

٢) طبقات ابن سعد ٧ / ٣٠٧

٣) التاريخ الکبير ٨ / ٧٢، ٧٣

۴) التاريخ الصغير ٢ / ٣٥٧

٥) الجرح والتعديل ٨ / ۴٣٨

۶) الاکمال ٧ / ٢۴٩

٧) الجمع بين رجال الصحيحين ٢ / ٥٢٢

٨) تذکرة الحفاظ الطبقة الثامنة:٥/٢

٩) سير اعلام النبلاء(١٧۴۴) کس:١٢/٩

(c) ketabton.com: The Digital Library

(١٠) امام ابو داؤد ﷬

لنډه پېژندنه:-

امــام ابــو داؤد د افغانســتان لــه وتلــو علمــاؤ، محدثينو، فقهاؤ او مشهورو عابدانوګڼل کېدی. د وخت علماؤ زيات ستايلی دی او زيات شمېر ليکنې لري.

د نسب لړۍ يې په دې ډول ده:

ابــو داؤد ســليمان بــن الاشــعث بــن اســحاق بــن بشيربن شدادبن عمرو بن عمران الازدي السجستاني.

ازد په يمن کې مشهوره قبيله ده امام ابو داؤد ﷬ همدي قبيلې ته منسوب دئ ځکه نو ازدي ورته ويل کېږي.

سجستان دامام ابو داود ﷬ د وطن نوم دئ او د ده نسبت هماغه ته شوی دی خو دا چې سجستان چېرته واقع دئ؟ نو په دې اړه مورخ ابن خلکان وايي:

دی سجستانة ته منسوب دی او دا د بصرې يوکلی دی. خو امام ذهبي ﷬ وايي: د سند او هرات تر منځ سيمه ده چې کندهار ته نژدې پرته ده.

زما په اند سجستان کې اوسنی هلمند او نيمروز ولايتونه دواړه داخل دي چې امام ابو داؤد ﷬ هماغې ته منسوب دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مورخينو په اند دا وروستی قول راجح دئ لوی مورخ علامه يعقوبي هم په تاريخ البلدان کې سجستان يوه پراخه سيمه بولي او وايي بست او د ننني نيمروز ولايت مرکز زرنج يې مرکزي سيمې دي.

ابن الفقيه ليکې:

ومن كرمان إلى سجستان مائة وثمانون فرسخا. ولها من المدن : زالق وكركويه وهيسوم وزرنج وبست وناشروذ والقرنين ... ونهرها المعروف بالهندمند.

(البلدان الجانب الشرقی: ۱/ ۴۱۶)

ژباړه: له کرمانه تر سجستانه يو سل اتيا فرسخه واټن دئ، د سجستان ښارونه: زالق، کرکويه، هيسوم، زرنج (د اوسني نميروز مرکز)، بست (په اوسنی لښکرګا کې د يوې سيمې نوم دئ)، ناشروذ او القرنين... بيا وروسته کاږي: د سجستان رود د هندمند(هلمند) په نوم مشهور دئ.

له دې جوتيږي سجستان يوه پراخه سيمه وه، د اوسني هلمند، نيمروز، کندهار، بلوچستان او ان تر زابله (زابلستان) يې سيمې په خپله پراخه غيږه کې رانغښتې دي.

د المسالک ليکوال د سجستان دننه ښارونه او سيمې يادوي چې ځيني يې د نوم په لير تبديلي اوس هم پر همغه حال پاتې دي لکه دا:

وامّا مدنها وما يقع فی اضعافها ممّا يحتاج الی معرفته فلها من المدن زرنج وكسّ ونه والطاق والقرنين وخواش وفره وجزه وبست وروذان وسروان وصالقان وبغنين ودرغش وتلّ وبشلنك

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبنجواى وكهك وغزنة والقصر وسيوى واسفنجاى وجامـان.(المسـالک والممالـک سجسـتان د ابـو اسحاق ابراهيم الكرخي ليكنه)

ژباړه: د سجستان ښارونه او هغه چې په دننه کې يې واقع دي او مور يې پېژندنې تـه اړتيـا لـرو دا دي: زرنـج، كـس ونـه، طـاق، قـرنين، خـواش، فـره (اوسـنى فـراه)، جـزه، بسـت، روذان(اوسـنى روزگـان)، سـروان (سپېروان) صالقان، بغنين (باغران)، درغش، تـل، بنجواى(پنچـوايي)، كهـک، غزنـه(غزنى)، قصـر، سـيوى(اوسـنى سـيوى)، اسفنجاى(پنچپاى) او جامان (اوسنى دامان چې د کندهار هوايي ميدان ته نژدې د پرتې سيمې نوم دئ.)

دى په همدې ځاى کې بيا وايي:

ومدينتها العظمى تسمّى زرنج.

ژبـاړه: د سجسـتان مرکـزي سـتر ښـار پـه زرنج نومول کېدى.

نومړى د سجستان په پېژندنه کې وړاندي ليکې:

وارضها سبخة ورمال وهى حارّة بها نخيل ولا يقع بها ثلوج وهى ارض سهلة لا يرى فيها جبل واقرب جبالها بناحية فره وتشتدّ رياحهم.

ژباړه: ځمکه يې ښرنه (تروه) او رېگنه ده، ډېره گرمه او خورماوې لـري البتـه واوره پـرې نه کېږي، دا ځمکه نرمه ده چـې غـر پـرې نـه شته تر ټولو نژدې غـر يـې د فـراه پـه سيمه کې دئ خو سخت بادونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټولي نښې بيا هم د هلمند، کندهار، فراه او نيمروز په سيمه کې پوره دي، رېګ خو يې په نړۍ کې مشهور دئ، ان له يوه ځايه بله ته روان وي او په ليږ وخت کې دلته بيا هلته د غونډيو په شان کوټې جوړ وي، دا له هلمنده پيل او بيا تر کندهاره غزېدلی دئ، دښتونه يې دومره پراخ دي چې د سيمې په کچه مشهور دي، ګرمه هوا لري، ځمکه يې رښتيا هم نرمه ده، زيات غرونه نه لري او بادونه يې ګرم او تېز دي.

ابو القاسم عبيد الله الخرذدابه هم په خپل کتاب المسالک والممالک کې ليکي:

وتلی کرمان من جهة المشرق سجستان وقصبتها تعرف بزرنج. (المسالک والممالک الباب السادس فی مملکة الاسلام: ١/ ٢٤٢)

ژباړه: کرمان (ايرانی ښار) د ختيځ له پلوه سجستان ته نژدې دئ او مرکزي ښار يې زرنج نومېږي.

د المسالک ليکوال د کهک او خج نومي سيمې د پنجوايي معرفي کوي او الداور بيا د باغران او غور بولي. نوموړی وايي چې د دې سيمو اوسېدونکې زياتې غلې تر لاسه کوي او له دې امله ښه غوره ژوند لري.

د معجم البلدان ليکوال يې په اړه وايي:

وأهل تلك الناحية يسمونها زمنداور ومعناه أرض الداور. (معجم البلدان داور: ٢/ ٤٣٤)

ژباړه: د دې سيمې اوسېدونکې يې زمينداور بولي او معنا يې دا ده چې د داور ځمکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نــو دا ســيمه ښــايي اوس پــه همــدې زمينــداور مشهوره وي او خلکو يې پخوانی نوم له پامه اچولی وي، د همدې معجم ليکوال وايي چې د سجستان سيمه د عمر په خلافت کې عاصم بن عدي التميمي فتح کړه.

ښاغلی ليکوال يو بل ځای زياتوي:

زِمِنْدَاوَر: بکسر أوّله وثانيه، ونون، وفتح الواو، والراء: ولاية واسعة بين سجستان والغور، وهو المسمّی بالداور، وهذا اللفظ معناه أرض الداور.

(معجم البلدان زمنداور: ۳/ ۱۵۱)

ژباړه: د لومړي حرف او دويم حرف په زير، ساکن نون لري، د واو او راء په زور د سجستان او غور ترمنځ پراخ ولايت دئ چې داور هم ورته ويل کېږي او د دې توري معنا دا ده چې د داور ځمکه.

دارنګه د مسالک ليکوال د تل او درغش ښارونه د هلمند سيمې بولي او بيا څو نوري سيمې هم يادوي چې ځينو خلګو يې اسلام منلی وو او نورو يې سوله کړې وه.

بيا وايي: بست د سجستان په ښارونو کې تر زرنج وروسته لوی ښار وو، قرنين بست ته د تللې لارې چپه اړخ ته کوچنی ښار ګوڼی وو.

بالس د يوې سيمې نوم بولي او مرکز يې سيوی معرفی کوي، طاق هم وړوکی ښار ګڼي او وايي چې زرنج ته نژدې موقعيت لري، چې زياتره ميوه يې انګور ده. خواش، قرنين ته بيخي قريبه يوه علاقه ده چې له بست څخه نيم فرسخ واټن لري، تر قرنين ستر، ونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او خورماوې هم پکې شته، وايي: قرنين او خواش دواړه روانې اوبه لري.

فراه بيا ستر ښار بولي او وايي چې خورماوې، کښتونه او ډېري مېوې لري، ان پر شپېتو کليو محيطه سيمه ده، ځمکه يې نرمه او يو رود هم لري. جزه له سجستانه چې خراسان ته ځې نو د تلونکې کېڼ اړخ ته د پاتېدونکې وړوکې ښار نوم دئ چې له ختو جوړ شوی دئ.

سپېروان بيا د قرنين په شان کوچنی ځای دئ، زياتې مېوې لکه انګور، خورما او نوري لري، ښه زراعتي ځمکې يې شته، له بست څخه ډېره ليرې نه ده او ترمنځ يې پر يوه مرحله د فيروزقند په نوم سيمه هم پرته ده.

فيروزقند ته نژدې روزګان ګڼي، وايي له دې سيمې زياتره نورو علاقو ته مالګه وړله کېږي، خو له دې سره مېوې هم لري او د زراعت ځمکې يې هم شته، صالقان هم بست ته نژدې سيمه ده چې اوبه يې له والو څخه دئ د قرنين په شان ستر دئ او ميوې هم لري. (المسالک والممالک سجستان ۲۸۳)

خو پاتې دوه نور ښارونه بيا په « حدود العالم من المشرق الی المغرب » نومي کتاب کې معرفي شوي:

4- کش:مدينة عامرة ذات نعم ومياه جارية طيبة الهواء وهي علی ساحل نهر هيذمند.

5- نه:مدينة عامرة ذات زروع وفواکه کثيرة، ولا يکون بها البعوض. (ياد شوی کتاب ۸ خواش ۱/ ۱۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم ښار کش دئ چې اباد دئ، څاروي لري، اوبه يې جاري او ښه هوا لري، د هلمند سيند پر غاړه پروت دئ.

پنځم ښار « نه » دئ چې ودان، د زياتو کښتونو او ميوو لرونکی دئ او هلته غوماش هم نه شته.

دا د سجستان سيمه وه چې د المسالک ليکوال په خپل کتاب کې معرفي کړې وه.

دې ته په کتلو مونږ ويلای شو چې سجستان د اوسني افغانستان پراخه سيمه ده چې ان بلوچستان هم پکې داخل دئ او دا سيمه (بلوچستان) د ګران افغانستان يو ولايت او سيمه وه خو وروسته د ډيورنډ منحوسې کرښې دا سيمه له ګران هيواده بېله کړه.

د تحقيق ما للهند ليکوال د کنوج د ښار په پېژندنه کې ليکي:

> وأرض «السند» منها في غربها والوصول من عندنا إلى السند من أرض «نيمروز» أعنى أرض «سجستان» وإلى الهند من جانب «كابل».
>
> (تحقيق ما للهند من مقولة مقبولة ۱/ ۱۴۰)
>
> ژباړه: او د سند ځمکه ځيني يې د کنوج لوېديځ ته ده او زمونږ له لوري سند ته رسېدل د نيمروز يانې د سجستان له ځمکې کېدای شي او هند ته د کابل له لوري.

له دې هم داسې برېښي چې اوسنی نميروز مخکېنی سجستان دئ، البته ساحه يې کمه شوې.

زوکړه:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

امــام ابــو داؤد﵀ د (۲۰۲هــ) پــر مهــال همدلتــه دسجستان په سيمه کې پيدا او لوی شو.

زده کړه:-

لـومړنۍ زده کـړې يـې پـه خپلـه وطـن کـې وکـړې، وروسـته يـې د علـم حـديث پـه زده کـړه پسـي ډيـرو اسلامي هيوادونو لکه: عراق ، خراسان ، شـام ، مصر ، حجاز ، جزيرې او... ته سفرونه وکړل .

استاذان:-

د علومـــود زده کـړې پرمهـــال يـې پـــر زياتـــو مشهـــــــورو محـــــديثينو زده کــــړې وکــــړې، د ټولواستاذانوشـمېريې نـژدې درې سـوو تـه رسـېږي، د ځينو مشهورو نومونه يې په لاندي ډول دي:

امام احمدبن حنبل، قتيبة بن سعيد بغلاني، يحـي بن معين، عبدالله بن مسلمة القعنبي، عثمان بـن ابـي شيبة، ابو الوليد الطيالسي، احمـدبن يـونس، ابـو جعفـر بن نفيلي،مسلم بن ابراهيم، مسدد بن مسرهد او نور...

شاګردان:-

د تفسير، علم حديث، فقهـې او نـورو فنونـو تـر زده کړې وروسته چې کله امام ابـو داؤد ﵀ د فراغـت سـند تر لاسه کړ نو په ښوونه او روزنــه يـې پيـــل وکـــړ چې لاندي لوی شخصيتونه يې هم شاګردان دي:

زوی يې ابو بکر بن ابي داؤد، امام ابو عبد الـرحمن النسائي، امام ابو عيسي الترمذي، احمدبن محمد الخلال ، ابو عوانة، ابو بشرالدولابي، امام احمدبن حنبل تـرې د عتيـرې حـديث اوربـدلی دی، ابـو سـعيد الاعرابي، ابـو علي اللؤاؤي، ابو بکر بـن داسـة، ابـو سـالم بـن محمد بـن سعيد الجلودي، ابو عمرو احمد بن علي او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سنن ابی داؤد د تاليف انګېزه:-

د امام ابـو داؤد ﷬ پـه زمانـه کـې خلـک د تعصـب اوعصـبيته لـه املـه پـر دوو ډلـو محـدیثينو او فقهـاوو تقسيم شوي ول، محـدثين د حـديث پـوهنې پـه روايـت او درايـت بوخـت ول او فقهـاوو د مسـائلو حـل تـه پـام اړولی وو چې ډېری یې په شخصي او مسلکې تعصب اخته ول، له همدې املـه يـې پـر حـديث پوهـانو تورونـه لګول او ويل يې:

فلانی محدث فقيه نه دئ او په درايت نـه پـوهېږي او د ده يې له حديث او فقهې سره څه؟.

همـدې لاملونو تـه پـه پـام د وخـت دې سـتر امـام، مفسر، حديث پوه او مجتهد د سنن ابي داؤد پـه ليکلـو پيل وکړ او په داسي ډول یې ترتيب کړ چې د متعصـبو فقهاوو ټولې نيـوکې يـې لـه منځـه يـووړې او ثابتـه يـې کړه چې محدثين نه يـوازي د حـديثو پـه روايـت پـوهېږي بلکې په درايت او فقه کې هم تـر تـش پـه نـوم فقهـاوو په ځو چنـده لـوړ دي بلکـې دا حقيقـت پـه سـرچپه ډول خلګو ته وړاندي کېږي چې د حديثو او فقهې تر منځ يـو لوی واټن دئ او کوم څوک چې محـدث وي هغـه فقيـه نه شي بلل کېدای او څوک چې فقيـه وي هغـه محـدث نه شي بلل کېدای.

حقيقت داسـي نـه دئ کـوم څـوک چـې محـدث وي هغه فقيه هم کېدای شي ځکه د مسـائلو د اسـتنباط سرچېنې قرآن او حـديث دي، مجتهـدين لـه همـدې دوو سرچېنو په خپل فهم او ادراک اخذ کوي کوم څوک چـې په حديثو کې پوهه ونه لري پـه هـيڅ صـورت هـم فقيـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شي بلل كېداى نو ويلاى شو چې محدث له خپل مسلک سره فقيه هم كېداى شي.

د سنن ابی داؤد ټول احاديث:-

تـر شـيخينو(صـحيح البخـاري او صـحيح مسـلم) وروسته سنن ابي داؤد د علماؤ په اند د حديثو معتبر كتاب دئ.

د ابو بكر داسة ﷺ په وينا امام ابوداؤد ﷺ په خپل سنن كې (۴۸۰۰) احاديث راغونډ كړي دي.

د سنن ابی داؤد ځانګړتياوې:-

امام ابو داؤد ﷺ په خپل سنن كې يوه ځانګړې لاره او سبک غوره كړی چې ځيني امتيازات يې په دې ډول دي:

۱) كوم حديث چې متروک ول او حديث پوهانو پرېښني دي، ده هم نه دي روايت كړي.

۲) د متن دوه سندونه سره يوځای كوي، خو وروسته يې توپير بيانوي.

۳) كله – كله ډير سندونه اوزيات متنونه يوځای كوي، د حديث تر روايت وروسته وايي چې د حديث دا برخه فلاني روايت كړې، دا برخه فلاني روايت كړې او...

۴) ځيني وختونه د راوي نسب هم ذكركوي څو شكوک ختم كړي.

۵) د ترجمة الباب موافق يو حديث روايت كوي بل يې مخالف روايت كوي څو خلګ وپوهيږي چې د دې مسئلې په دواړو خواوو كې حديثونه شته.

۶) كله – كله تر ترجمة الباب وروسته مخالف حديث روايت كوي، د ترجمة الباب د مسئلې يادونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکې نه وي، مطلب يې داوي چې که د هغې مسئلې حکم داسي وي نو د دې مسئلې حکم همدغه دئ.

۷) ځينـي وختونـه د اورده حـديث هغـه ټوټـه پـه باب کې ذکر کوي چې تعلق ورسره لري، بيا وايي: دا د اورده حديث ټوټه ده څو اشتباهات پيدا نه شي.

۸) د عن پر روايت د تحديث روايت مخته کوي.

۹) کله – کله له دوو يا درو سندو سره يو متن ذکر کوي، بيا وايي :عن فلان کذا، و عن فلان کذا مطلب دا چې دا حصه له دې او دا حصه له هغه روايت شوې ده.

د سنن ابی داؤد راويان:-

د ابو داؤد متن د څلورو راويانو له لارې مور ته رسېدلی دئ:

۱) محمد بن احمد بن عمرو اللؤلؤي، همدا نسخه په ختيځ هند، پاکستان او افغانستان کې مشهوره ده.

۲) ابو بکر محمد بن عبد الرزاق بن داسة، دانسخه په لوېديځ کې شهرت لري او لومړۍ نسخې ته نژدې بلله کېږي.

۳) ابو سعيد احمد بن محمد بن زياد بن الاعرابي، دا نسخه ناقصه ده کتاب الفتن او نور پکې نه شته.

۴) ابو عيسی اسحاق بن موسی بن سعيد الرملي، دانسخه مهشوره نه ده.

د سنن ابي داؤد دا څلور راويان مشهور دي، که نه نورو هم روايت کړی دئ،البته تر ټولو سيي نسخه د اللؤلؤي ده، ځکه ده تر ټولو وروسته روايت کړی دئ، د تغير او نقصان احتمال پکې نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابو داؤد شرحې:-

پر سنن ابي داؤد ګڼو پوهانو شرحې کړې دي چې ځيني يې دادي:

۱) معالم السنن:- دسليمان احمد بن محمد بن ابراهيم بن الخطاب الخطابي(مړينه۳۸۸) شرحه ده. د حلب د المطبعة العلمية له لوري په (۱۹۳۲) کې چاپ شوې ده.

۲) امام نووي هم پرې شرحه ليکلې، خوپوره کړې يې نه ده.

۳) انتحاءالسنن واقتفاء السنن:- د شهاب الدين ابو محمد بن محمد بن ابراهيم هلال المقدسي شرحه ده.

(۴) مرقاة الصعودالى سنن ابي داؤد:- د ستر ليکوال او ګڼو تصنيفاتو د څښتن علامه سيوطي شرحه ده.

ليکنې:-

له سنن ابي داؤد پرته ځيني نور تاليفات هم لري؛ لکه:

۱) المراسيل
۲) الردعلى القدرية
۳) الناسخ والمنسوخ
۴) ما تفرد به اهل الامصار
۵) فضائل الانصار
۶) مسند مالک
۷) المسائل
۸) معرفة الاوقات
۹) کتاب بدء الوحي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړينه:-

امام ابـو داؤد ﷫ د ور پېښـي نـاروغی لـه املـه پـه (۲۷۴یا ۲۷۵هـ) کې وفات شو؛ چې دا مهال يې عمر ۷۳ کاله وو. اناالله وانااليه راجعون!

روح يې ښاد او ياد يې ژوندی

مراجع:

۱)د امـام ذهبــي تـاريخ الاسـلام، حـرف السـين، د (۳۹۲) كـس معرفي: ۲/ ۳۵۷

۲)البدايه والنهايه، د ابوداؤد معرفي: ۶۴/۱۱

۳)شذرات الذهب في اخبار من ذهب، ۲۷۵ كال: ۳۱۳/۳

۴)تـــاريخ بغـــداد د خطيب(مړينـــه ۴۶۳) بـــاب الســـين، د (۴۶۳۸)كس معرفي: ۵۶/۹

۵)معجم البلدان:۳/ ۱۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ع)

(١١) ابو النصر عبد الرحمن الهروي

لنډه پېژندنه:-

د هرات وتلى محدث، ثقه، امام او باوري راوي دئ، د نسب لړۍ يې په دې توګه ده:

الحافظ أبو النصر عبد الرحمن بن عبد الجبار بن عثمان بن منصور الهروي محدث هراة.

زوکړه:-

ابو النصر په هرات کې د (٤٧٢ هـ) پر مهال پيدا شوی.

زده کړې، استاذان او شاګردان:-

نوموړي په اولني عمر کې زده کړو ته مخه کړه، له يو شمېره غوره استاذانو يې زده کړې وکړې او په دې لار کې يې ډېر سفرونه او ستونزې وګاللې، د تحصيلاتو پر مهال يې له دې نباغلو علم زده کړی:

أبو عبد الله محمد بن علي العميري، نجيب بن ميمون الواسطي، أبو عامر محمود بن القاسم الأزدي، شيخ الإسلام أبو إسماعيل الأنصاري، أبو القاسم بن الحصين، هبة الله بن علي البخاري او نور...

په شاګردانو کې يې دوه حافظان ابن عساکر او سمعاني او هم ابو روح عبد المعز الهروي د يادولو وړ دي.

د ده په اړه د پوهانو ويناوې او ليکنې:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمعاني په خپل تاريخ کې د ده په اړه وايي:

نوموړی په بغداد کې اوسېدی، ښه اخلاق او غوره سيرت يې وو، ډېر لمونځ، ذکر او خيراتونه يې کول، متواضع او خاکساره انسان وو، په حديثو او ادب کې يې لوی لاس درلود.

سمعاني نوموړی په ثقه او مامون القابو او همدارنګه په ثقة الدين ياد کړی، دی وايي: ما په هرات کې ترې حديث ليکلي.ده يې د « تاريخ الصغير » په نوم يو کتاب هم ياد کړی او په اړه يې نور تفصيلات نه دي ذکر کړي.

مړينه:-

ښاغلی امام د ذي الحجې پر (۲۵) د (۵۴۶ هـ) پر مهال ومړ.

مراجع:-

۱) العبر: ۴/ ۱۳۴
۲) طبقات الحفاظ: ۴۸۳
۳) شذرات الذهب: ۴/ ۱۴۰
۴) النجوم الزاهرة: ۵/ ۳۱۰
۵) هدية العارفين: ۱/ ۵۱۸
۶) الأنساب: ۹/ ۲۳۴، ۲۳۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۲) ابو روح عبد المعز الهروي

لنډه پېژندنه:-

د خراسان مسند، ستر عالم، د هرات محدث ابو روح عبد المعز الهروي د خپل وخت ستر امام وو، په تاريخ کې يې د نسب لړۍ داسي راغلې:

أبو روح الشيخ الجليل الصدوق المعمر مسند خراسان حافظ الدين أبو روح عبد المعز بن محمد بن أبي الفضل بن أحمد بن أسعد بن صاعد الساعدي الخراساني الهروي البزاز.

زوکړه:-

نومړی په ذي القعده کې د (۵۲۲ هـ) پرمهال په خپل همدې هرات ښار کې پيدا شوی.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

د وخت له دود سره سم يې لومړی زده کړې د خپلې علاقې پر پوهانوکړې او وروسته يې نورو سيمو ته سفرونه وکړل او له لاندينيو علماوو يې پوهه تر لاسه کړې:

عبيد الله بن أبي عاصم (دا يې مورنی نيکه دئ)، تميم بن أبي سعيد الجرجاني، زاهر بن طاهر، محمد بن إسماعيل الفضيلي، يوسف بن أيوب الهمذاني الزاهد،

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد بن علي المضري، عبد الرشيد حفيد أبي عمر المليحي او نور...

د تدريس پر مهال دې شاگردانو ترې علمي گټه پورته کړې:

البرزالي، الضياء، ابن النجار، المرسي، البكري، عبد الحق المنبجي، الصريفيني او مشهور النرباني.

مړينه:-

ضياء وايي: نومړی ترکانو په ربيع الاول کې د (۶۱۸ هـ) پر مهال قتل کړ.

مراجع:-

۱) ذيل التقييد فى معرفة رواة السنن والمسانيد د (۱۳۳۲) راوي پېژندنه.

۲) التقييد لمعرفة رواة السنن والمسانيد د (۵۰۷) راوي پېژندنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳) ابو الموفق عبد الواسع الهروي

لنډه پېژندنه:-

د ښاغلي امام په اړه په تاريخ کې ډېر تفصيلات نه موندل کېږي، البته دومره څه يې په اړه تر لاسه کېږي چې د يو محدث په صفت يې را وپېژني، د نوموړي امام د نسب سلسله سمعاني په دې ډول ذکر کړې:

أبو الموفق عبد الواسع بن عبد الرحمن بن الموفق بن عبد الله بن محمد بن أحمد بن إبراهيم بن السري بن المغلس السقطي الهروي.

زوکړه:-

نوموړی په ذی الحجه کې د (۴۸۵ هـ) پر مهال په هرات کې زېږېدلی.

استاذان او شاګردان:-

د ښاغلي امام په اړه دا نه دي ويل شوي چې کومو ښارونو ته يې سفرونه کړي البته د ګوتو په شمار استاذانو نومونه يې ياد شوي:

أبو عطاء عبد الأعلى بن عبد الواحد المليحي، أبو محمد حاتم بن محمد الحاتمي او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام سمعاني وايي ما په هرات كې ترې حديث اورېدلي، نور شاگردان يې نه دي ذكر شوي.

مړينه:-

دی په ربيع الاخر كې د (۵۴۹ هـ) پر مهال د درې نۍ (سې شنبې) په ورځ وفات شوی.

مراجع:-

۱) المنتخب من معجم شيوخ السمعاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۴) ابو الخير عبد الله الهروي

لنډه پېژندنه:-

امام، محدث ابو الخير هراتى عالم او په خپل وخت کې د زياتو سفرونو له امله په الرحال مشهور وو، دى د شيخ الاسلام ابو اسماعيل الانصاري مريبى وو، د نسب سلسله يې په دې ډوله ده:

الإِمَـامُ، المُحَـدِّثُ، الرّحَّـالُ، أَبُـو الخَيـرِ عَبـدُ اللهِ بـنُ مَـرزُوق الـهَرَوِيّ، مَوْلَى شَيخِ الإِسلاَمِ أَبِي إِسمَاعِيْلَ الأَنصَارِيّ.

زوکړه:-

ذهبي يې د زوکړې په اړه کاږي:
وُلِدَ سَنَةَ إِحْدَى وَأَرْبَعِيْنَ وَأَرْبَعِ مائَةٍ.

ژباړه: د (۴۴۱) هجري پر مهال پيدا شوى.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

ښاغلي امام د علم د تر لاسه کولو لپاره له پيله ډېري هڅې کړې، سفرونه يې کړي او له خپل وس سره سم يې پوره کوښښ کړى، د ډېرو استاذانو په وړاندي يې د شاګردۍ منډون وهلى، هر ځاى چې به يې د يوه عالم او محدث په اړه څه اورېدل هلته ورتلى او خپله علمي تنده يې ترې ماتوله، خو له دې ټولو سره – سره يې ليک او خط ډېر کمزوري ول، د ده د

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذانــو په فهرست کـــي دا کسان مشهـــور او نـوم وتي دي:

أَبَو عُمَرَ المَلِيْحِي، مُحَمَّد بن عَبْدِ العَزِيْزِ الفَارِسِيّ، أَبَـو مَعْمَرٍ أَحْمَد بن عبد الوَاحِد البَانكِي، عبدَ الرَّحْمَن بن مَنْدَه، (ورور يـې) أَبَو عَمْرٍو، أَبَو القَاسِمِ بن البُسْرِيّ او نور...

په شاګردانو کې يې هم د دې ښاغلو نومونه د ياد او ذکر وړ دي:

القَاضِي يَعْقُوْبُ بن إِبْرَاهِيْمَ إِمَام الحنَابلَة، هِبَةُ اللهِ بن السَّقَطِيّ او نور...

نومـوړی د هـرات اوسـېدونکی خـو بيـا پـه اصـفهان کې اوسېدی.

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

امام ذهبي په سير اعلام النبلاء کې داسي وايي:

قَالَ ابْنُ النَّجَّار: قرَأَ العِلْم، وَرُزِقَ الفَهم، وَسَمِعَ الكَثِيْـرَ، وَسَـافَرَ وَكَتَـبَ وَحصَّـل، وَكَـانَ مَوْصُـوَفاً بِالحِفْظ وَالمَعْرِفَة، وَحُسْنِ السِّيْرَةِ، وَكَانَ خطُّه رديئاً، ثَقُلَ سَمعُهُ بِأَخَرَةٍ.

ژباړه: ابـن النجـار ويـل: علـم يـې زده کـړ، ښه فهم يې در لـود، لـه ډېـرو يـې واورېـدل، سفرونه يې وکړل، ليکنې يې وکړې او علوم يـې ترلاسـه کـړل، دی پـه حفـظ او ښـې پېژنـدنې مشـهور وو، غـوره اخلاق يـې ول، خـو خـط يـې کمـزوری وو او پـه وروسـتي وخت کې يې د اورېدلو قوه هم درنه شوه.

قَالَ السِّلَفِيّ: سَمِعْتُ إِسْمَاعِيْلَ بن مُحَمَّدٍ الحَافِظ يَقُوْلُ: أَبُو الخَيْرِ الهَرَوِيّ حَافظٌ لِلْحَدِيْثِ مُتْقِن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: امام سلفي ويل له اسماعيل بن محمد الحافظه مي واورېدل ويل يې: ابو الخير الهروي د حديثو حافظ او باوري وو.

قَـالَ أَبُـو مُوْسَـى المَـدِيْنِيّ فِـي (مُعْجَمـه) :حَـدَّثَنَا الحَـافِظُ الزَّاهِد عَبْدُ اللهِ بـن مَـرْزُوْق الهَـرَوِيّ، وَكَـانَ ثَقِيلَ الأُذُنِ.

ژباړه: ابو موسى المديني په خپل معجم كې ويل: مونږ ته حافظ، زاهد عبد الله بن مرزوق الهروي حديث بيان كړ او د ده په غوږو كې درون والى وو.

مړينه:-

وَمَاتَ فِي جُمَادَى الآخِرَةِ، سَنَةَ سَبْعٍ وَخَمْس مائَة.

امام ذهبي وايي: دى په جمادى الاخير كې د (۵۰۷) پر مهال مړ شو.

مراجع:-

١) مختصر طبقات علماء الحديث: الورقة ٢٢٣
٢) تاريخ الإسلام: ۴ / ١٨١
٣) تذكرة الحفاظ: ۴ / ١٢۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

(١٥) عبد الله بن محمد الهروي

لنډه پېژندنه:-

د خراسان شيخ، ستر محدث، د رسول الله ρ د صحابي ابو ايوب الانصاري له اولادې څخه وو، له دې امله يې په نسب کې انصاري هم شته، تاريخ پوهانو يې نسبي لړۍ داسي راوړې:

الإمام القدوة، الحافظ الكبير أبو إسماعيل، عبد الله بن محمد بن علي بن محمد بن أحمد بن علي بن جعفر بن منصور بن مت الأنصاري الهروي.

زوکړه:-

نوموړی امام د درې سوه شپږ نوي (٣٩٦ هـ) پر مهال دې نړۍ ته سترګې پرانيستې.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

نوموړي امام د خپلو زده کړو پر مهال د ډېرو پوهانو په وړاندې ګونډه ماته کړه، هلته - دلته يې سفرونه وکړل، ډېري سيمې يې د پوهې په لټه کې ګز وپل کړې، د اسلامي نړۍ له سترو ديني پوهانو يې خپل عالي تحصيلات وکړل چې د يو شمېر استاذانو نومونه يې په دې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبد الجبار بن محمد الجراحي، القاضي أبو منصور محمد بن محمد الـأزدي، أبو الفضل محمد بن أحمد الجارودي الحافظ، أبو سعيد عبد الرحمن بن أحمد بن محمد السرخسي، أبو الفوارس أحمد بن محمد بن أحمد بن الحويص البوشنجي الواعظ، أبو الطاهر أحمد بن محمد بن حسن الضبي، أحمد بن محمد بن مالك البزاز، أبو عاصم محمد بن محمد المزيدي، أحمد بن علي بن منجويه الأصبهاني الحافظ، أبو سعيد محمد بن موسى الصيرفي، علي بن محمد بن محمد الطرازي، أبو نصر منصور بن الحسين بن محمد المفسر، أحمد بن محمد بن الحسن السليطي، أبو بكر أحمد بن الحسن الحيري (خو روايات يې ترې نه دي كړي)، محمد بن جبرائيل بن ماحي، أبو منصور أحمد بن محمد بن العالي، عمر بن إبراهيم الهروي، علي بن أبي طالب، محمد بن محمد بن يوسف، الحسين بن محمد بن علي، يحيى بن عمار بن يحيى الواعظ، محمد بن عبد الله بن محمد بن إبراهيم الشيرازي، أبو يعقوب القراب الحافظ إسحاق بن إبراهيم بن محمد الهروي، أحمد بن محمد بن إبراهيم الوراق، سعيد بن العباس القرشي، غالب بن علي بن محمد، محمد بن المنتصر الباهلي المعدل، جعفر بن محمد الفريابي الصغير، محمد بن علي بن الحسين الباشاني، منصور بن رامش، أحمد بن أحمد بن حمدين، الحسين بن إسحاق الصائغ، محمد بن إبراهيم بن محمد بن يحيى المزكي، علي بن بشرى الليثي، محمد بن محمد بن يوسف بن يزيد، أبو صادق إسماعيل بن جعفر، محمد بن محمد بن محمود، علي بن أحمد بن محمد بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

خميرويه، محمد بن الفضل بن محمد بن مجاشع، محمد بن الفضل الطاقي الزاهد او نور...

د شاګردانو په لړ کې يې دا څېرې مشهورې او نوموتې دي:

المؤتمن الساجي، محمد بن طاهر، عبد الله بن أحمد بن السمرقندي، عبد الله بن عطاء الإبراهيمي، عبد الصبور بن عبد السلام الهروي، أبو الفتح عبد الملك الكروخي، حنبل بن علي البخاري، أبو الفضل محمد بن إسماعيل الفامي، عبد الجليل بن أبي سعد المعدل، أبو الوقت عبد الأول السجزي د ده خادم.

د ده په اړه د پوهانو اندونه:-

موتمن الساجي يې په اړه وايي:

يروي في مجالس وعظه الأحاديث بالإسناد ، وينهى عن تعليقها عنه . قال : وكان بارعا في اللغة ، حافظا للحديث ، قرأت عليه كتاب "ذم الكلام".

ژباړه: د نصيحت په مجلس کې يې احاديث په سند راوړل او له دې يې منعه کوله چې له ده معلق روايت نقل شي، ده ويل: دی ښه لغت پوه او د حديثو حافظ وو، ما پر ده ذم الكلام لوستی.

قال أبو سعد السمعاني: سألت إسماعيل بن محمد الحافظ عن عبد الله بن محمد الأنصاري ، فقال : إمام حافظ.

ژباړه: ابوسعد السمعاني ويل له اسماعيل بن محمده مي د عبد الله بن محمد په اړه پوښتنه وکړه نو ويې ويل: امام او حافظ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وقال عبد الغافر بن إسماعيل : كان أبو إسماعيل الأنصاري على حظ تام من معرفة العربية والحديث والتواريخ والأنساب ، إماما كاملا في التفسير.

ژباړه: عبد الغافر بن اسماعيل ويل: اسماعيل الانصاري په عربيت، حديث پوهنه، تاريخ او نسب کې ښه پوره علم در لود او په تفسير کې خو بشپړ امام وو.

ليکنې او کړاوونه:-

امام ته د وخت جابرانو د خپل علم او غوره ايمان له امله تکلفيونه ور کول، نوموړي به خپل اعتقاد په ډاګه اعلاناوی، يو عالم يې په اړه کاږي:

قال شيخ الإسلام في "ذم الكلام" ، في أوله عقيب حديث الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ ونزولها بعرفة : سمعت أحمد بن الحسن بن محمد البزاز الفقيه الحنبلي الرازي في داره بالري يقول : كل ما أحدث بعد نزول هذه الآية فهو فضلة وزيادة وبدعة.

ژباړه: شيخ الاسلام د « ذم الکلام » په لومړي سر کې د « اليوم اکملت لکم دينکم » تر حديث او د دې ايت چې پر عرفه نازل شوی وروسته ليکي: له احمد بن الحسن بن محمد البزاز چې حنبلي فقيه وو په رې ښار کې د ده پر کور واورېدل ويل يې: د دې ايت تر نزول وروسته چې هر څه پېښېږي هغه فضله، زيادت او بدعت دئ.

له دې په ډاګه کې کېږي چې نوموړي يوازي قران او سنت ته عقيده در لوده او نور شيان يې په دين نه ور ګډول، دا عقيده چې هر چا ساتلې نو ډېرو خلګو ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره کلک مخالفت کړی او په لار کې يې ډېر خنډونه ورته اچولي.

مورخينو د ده په اړه ليکلي چې پنځه کتابونه يې ليکلي او نومونه يې په دې ډول نقل شوي:

۱) ذم الکلام

۲) الاربعين د توحيد په اړه

۳) او يو بل الاربعين د سنتو په اړه

۴) منازل السائرين

۵) او د امام احمد سيرت ځکه نوموړی په فقهي فروعو کې د ده په مذهب وو.

البته د «الفاروق » په نوم يې د حديثو يو بل کتاب هم شته چې نه پوهېږم د اولني دويم نوم به وي که بېل کتاب دئ؟، په دې کې نوموړي د الله پر عرش د استوا په اړه سخت دريځ غوره کړی او ډېر دلائل يې راوړي چې الله پر عرش دئ، ان که به څوک له دې منکر وو نو ده پر هغه چا لعنت وايه چې د الله له استوا به يې انکار کاوه. نوموړی په اخير کې له خپل ښار څخه هجرت ته اړ شو.

مړينه:-

نوموړی امام د (۸۴) کالو او يو څو مياشتو په عمر په ذی الحجه کې د (۴۸۱ هـ) پر مهال ومړ.

مراجع:-

۱) طبقات الحفاظ مخ/۴۴۰

۲) تذکرة الحفاظ ۱۱۸۳/۳

۳) طبقات المفسرين ۲۵۵/۱

۴) طبقات المفسرين للسيوطي مخ/۲۵

۵) سير اعلام النبلاء ۵۰۳/۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦) شذرات الذهب ٣/٣٦٥
٧) الوافي بالوفيات ١٧/٥٩٧
٨) التقييد لمعرفة رواة السنن والمسانيد د (٣٨٦) راوي پېژندنه
٩) دمية القصر ٢ / ٨٨٨
١٠) طبقات الحنابلة ٢ / ٢٤٧ - ٢٤٨
١١) المنتظم ٩ / ٤٤ - ٤٥
١٢) الكامل ١٠ / ١٦٨ - ١٦٩
١٣) دول الإسلام ٢ / ١٠
١٤) العبر ٣ / ٢٩٧ - ٢٩٨
١٥) تذكرة الحفاظ ٣ / ١١٨٣ - ١١٩١
١٦) البداية والنهاية ١٢ / ١٣٥
١٧) النجوم الزاهرة ٥ / ١٢٧
١٨) طبقات الحفاظ: ٤٤١ - ٤٤٢
١٩) طبقات المفسرين للداوودي ١ / ٢٤٩ - ٢٥٠
٢٠) طبقات المفسرين للادنه وي(١٧٤) كس معرفي: ١/١٣٧
٢١) تاريخ الخميس ٢ / ٣٦٠
٢٢) كشف الظنون ١ / ٥٦، ٤٢٠، ٨٢٨، و٢ / ١٨٢٨، ١٨٣٦
٢٣) شذرات الذهب ٣ / ٣٦٥ - ٣٦٦
٢٤) إيضاح المكنون ١ / ٣١٠ و٢ / ١١٨
٢٥) هدية العارفين ١ / ٤٥٢ – ٤٥٣
٢٦) الرسالة المستطرفة: ٤٥
٢٧) طبقات السبكي ٤ / ٢٧٢ - ٢٧٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۶) عبد الله بن سليمان بن اشعث السجستاني

لنډه پېژندنه:-

ابــو بكــر عبــد الله ســتر علمــي شخصــيت، د افغانسـتان وتلـى محـدث او مفسر، د نبـوي حـديثو پـه ننګه يې له خپل پلار امام ابـو داؤد سره ستر سـفرونه كړي، يو شمېر ليكنې يې كړې چې زياتره يې پر همدې حديثي او تفسيري فن راڅرخي.

مورخانو يې د نسب لړۍ په دې ډول ذكر كړې:

عبـد اللّـه بـن سـليمان بـن الأشـعث بـن إسـحاق بـن بشير بن شداد بن عمرو بن عمران أبو بكر بن أبِي داود الأزدي السجستاني.

زوكړه:-

نومـوړى امام د دوه سـوه دېرش (۲۳۰هـ) پـر مهـال زېږيدلى دئ، نوموړى د خپلې زوكړې په اړه وايي:

أَخْبَرَنِـي الطنـاجيري، قَـالَ: حَـدَّثَنَا عمـر بـن أَحْمَـد الواعظ، قَالَ: سمعت عبد اللَّه بن سليمان بن الأشعث، يَقُول: ولدت سنة ثلاثين ومائتين.

طناجيري له عمر بن احمد څخه نقل كړى ده ويـل چـې عبـد الله ويـل: زه د دوه سـوه دېرش پر مهال زېږدلى يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کړې او سفرونه:-

عبد الله له خپل پلار سره زیاتو اسلامي ښارونو ته سفرونه وکړل، زده کړې یې وکړې، د وخت له پوهانو سره یې ملاقاتونه وکړل.

مورخین یې په اړه وایي:

رحل به أبوه من سجستان يطوف به شرقًا وغربًا، وسمعه من علماء ذلك الوقت، فسمع بخراسان، والجبال، أصبهان، وفارس، والبصرة، وبغداد، والكوفة، والمدينة، ومكة، والشام، ومصر، والجزيرة، والثغور واستوطن بغداد.

ژباړه: پلار یې له سجستانه ختیځ و لویدیځ ته بوتلی، د همدې وخت له علماؤ یې حدیث واوریدل، په خراسان، جبال، اصفهان، فارس، بصره، بغداد، کوفه، مدینه، مکه، شام، مصر، جزیره او ثغور کې یې زده کړې وکړې او بیا یې په بغداد کې هستوګنه غوره کړه.

عبد الله د خپلو زده کړو د پیل په اړه داسي وایي:

وأول ما كتبت سنة إحدى وأربعين عن مُحَمَّد بن أسلم الطوسي، وكان بطوس، وكان رجلًا صالِحًا وسر بي أبي لَما كتبت عنه، وقَالَ لي: أول ما كتبت كتبت عن رجل صالح.

ژباړه: ما په لومړي ځل د یوځلوېښت (یعني ۲۴۱هـ) پر مهال له محمد بن اسلم الطوسي څخه لیکل وکړل او هغه په طوس کې وو، دی ډېر نېک سړی وو، کله چې مي له ده لیکنه وکړه پلار بوتلم راته ویې ویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـومړۍ لیکنـه دي لـه نیـک او صـالح سـړي وکړه.

استاذان او شاګران:-

د اسلامي نړۍ دومره ښارونو ته د ورتګ پر مهال نوموړي له ډېرو علماوو د پوهي لاس ته راوړلو ویاړ تر لاسه کړی، حدیث یې ترې ویلي او له دې سره اړوند علـوم یـې تـرې لـاس تـه راوړي، د مشـهورو اسـتاذانو نومونه یې په دې ډول دي:

علي بن خشرم الْمَرْوَزِيّ، أَبو داود سلیمان بن معبد السنجي، سلمة بن شبیب، مُحَمَّد بن یَحْیَی الذهلي، أَحْمَد بـن الـأزهر النیسـابوري، إسـحاق بـن منصـور الکوسـج، مُحَمَّد بـن بشـار بنـدار، مُحَمَّد بـن المثنـی، عمـرو بـن علـي، نصـر بـن علـي، إسـحاق بْـنُ إِبْـرَاهِیمَ النهشلي، زیاد بن أیوب، مُحَمَّد بن عبد اللّه المخرمـي، یعقوب الدورقي، یوسف بـن موسی القطان، عباد بـن یعقوب الرواجني، أبو سعید الأشج، مُحَمَّد بـن مصـفی الحمصي، المسیب بن واضح السلمي، علـي بـن حـرب الموصلي، عیسی بن حماد زغبة، أَحْمَد بـن صـالح، أبـو طاهر بن السرح، مُحَمَّد بـن سلمة المرادي، أبـو الربیـع الرشدیني.

څه وخت چې یې د زده کړو لړۍ ودروله او نورو ته یـې د ترلاسـه شـوي علـم انتقـال پیـل کـړ، نـو ډېـر زده کوونکې یې په وړانـدي را غونـډ شـول، پـه لویـه پیمانـه شـاګردان یـې د تـدریس پـه حلقـه کـې کښېنسـتل، د اسـلامي دنیـا ډېـری علمـي مینـه وال لـه دې چېنـې د خپلې تندې د ماتولو لپاره را وړاندي شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که يې د شاګرانو ټول نوملړ وليکل شي نو زياتوب به يې د لوستونکو د ستومانۍ سبب شي، يوازي د څو مشهورو شاګردانو په يادولو يې بسنه کوم:

أبو بكر بن مُجاهد المقرئ، عبد الباقي بن قانع، دعلج بن أَحْمَد، عبد العزيز بن مُحَمَّد بن الواثق باللَّه، أبو بكر الشافعي، مُحَمَّد بن إِسْمَاعِيل الوراق، مُحَمَّد بن عبد اللَّه بن الشخير، أبو عمر بن حيويه، أبو بكر بن شاذان، الدارقطني، ابن شاهين، أبو القاسم بن حبابة، مُحَمَّد بن عبد الرحمن المخلص، عيسى بن الوزير او نور...

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

له ابو حامد بن الاسد څخه د ده په اړه نقل شوی:

أَخْبَرَنَا عبيد اللَّه بن عمر المروروذي، قَالَ: حَدَّثَنَا أبي، قَالَ: سمعت أبا حامد بن أسد المكتب، يَقُول: ما رأيت مثل عبد اللَّه بن سليمان بن الأشعث، يعني في العلم وذكر كلامًا كثيرًا ما ضبطته، إلا إِبْرَاهِيم الحربي وأحسب أنه قَالَ: ما رأيت بعد إِبْرَاهِيم الحربي مثله، أو كلامًا يشبه هذا.

ژباړه: عبيد الله ويل ما ته مي پلار بيان وکړ چې له ابو حامده مي واورېدل ويل يې: د عبد الله بن سليمان په شان علمي شخصيت مي نه دئ ليدلی، ده زياتې خبرې وکړې ما يادې نه کړې مګر ابراهيم حربي ګومان کوم ويې ويل: تر ابراهيم الحربي وروسته مي د ده په شان کس نه دئ ليدلی او يا دې ته ورته خبرې.

امام خطيب بغدادي يې په اړه داسي نقلوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَخْبَرَنَا أبو منصور مُحَمَّد بن عيسى الهمذاني، قَالَ: حَدَّثَنَا أبو الفضل صالِح بن أَحْمَد الحافظ، قَالَ: أبو بكر عبد الله بن سليمان إمام العراق، وعلم العلم في الأمصار، نصب له السلطان المنبر فحدث عليه لفضله ومعرفته، وحدث ديمًا قبل التسعين ومائتين، قدم همذان سنة نيف وثمانين ومائتين، وكتب عنه عامة مشايخ بلدنا ذلك الوقت، وكان في وقته بالعراق مشايخ أسند منه، ولم يبلغوا في الآلة والإتقان ما بلغ هو.

ژباړه: ابو منصور ویل ما ته ابو الفضل صالح بيان وکړ چې ابو بکر عبد الله بن سليمان د عراق امام وو، ښارونو ته يې پوه ور وړه، پاچا د ده د فضل او غوراوي له امله منبر ورته کېښود او ده پرې بيان وکړ، تر دوه سوه نوي(۲۹۰ هـ) مخکې يې حديث بيان کړل، همذان ته تر دوه سوه اتيا لېږ مخکې راغی او د دې وخت مشايخو ترې ليکنې وکړې، د ده پر مهال په عراق کې تر ده باوري مشايخ ول، خو په تقوا او غوراوي کې د ده ځای ته نه وو رسېدلي.

بيا هم خطيب ليکي:

سمعت الْحَسَن بن مُحَمَّد الخلال، يَقُول: كان أبو بكر بن أبي داود أحفظ من أبيه.

ژباړه: له حسن بن محمد الخلال څخه مي واورېدل ويل يې: ابو بکر تر خپل پلار ابوداؤد په حافظه کې زيات وو.

له امام دارقطني څخه نقل شوی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذكر أبو عبد الرحمن السلمي أنه سأل الدارقطني، عن أَبِي بكر بن أَبِي داود، فَقَالَ: ثقة إلا أنه كثير الخطأ في الكلام على الحديث.

ژباړه: ابو عبد الرحمن السلمي ويل له دارقطني مي د ابو بکر بن ابی داؤد په اړه وپوښتل نو ويې ويل: باوری دئ خو پر احاديثو په کلام کې ډېر تېروتی.

په تاريخ بغداد او نورو کې د ده په اړه ليکل شوي دي:

من كبار حفاظ الحديث. له تصانيف. كان إمام أهل العراق، وعمي في آخر عمره. ولد بسجستان، ورحل مع أبيه رحلة طويلة، وشاركه في شيوخه بمصر والشام وغيرهما، واستقر وتوفي ببغداد.

ژباړه: د حديثو له سترو حافظانو څخه وو، زياتې ليکنې يې کړې، د عراقيانو امام وو، په وروستي عمر کې ړوند شوی، په سجستان کې پيدا شوی او له خپل پلار سره يې اوږده سفرونه کړي، د مصر او شام دواړو په استاذانو کې ور سره شريک دئ، په بغداد کې اوسېدلی او هملته مړ شوی دئ.

ليکنې:-

نوموړي امام په يو شمېر فنونو کې ليکنې کړې او اسلامي امت ته يې د خپلو ګټورو ليکنو يوه غوره او ګټوره زېرمه په مېراث پرې ايښې، مورخين يې د لاندي کتابونو نوملړ يادوي:

١) المصاحف
٢) المسند

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) السنن
۴) التفسير
۵) القرآآت
۶) الناسخ والمنسوخ
خطيب يې په اړه ليکي:

وصنف المسند، والسنن، والتفسير، والقراءات، والناسخ والمنسوخ، وغير ذلك وكان فهمًا عالِمًا حافظًا.

ده مسند، سنن، تفسير، قراءات، د ناسخ و منسوخ او نورو په اړه ليکنې کړې، هوښيار، پوه او د حديثو حافظ وو.

اولادونه:-

امام خطيب بغدادي يې د نورو معلوماتو تر وړاندي کولو وروسته د اولادونو په اړه هم مختصر څه ليکلي دي:

وخلف ثمانية أولاد أَبُو داود ومحمد وأبو معمر وعبيد الله وأبو أَحْمَد عبد الأعلى وخمس بْنات أكبرهن فاطمة وحدثت.

ژباړه: شا ته يې اته اولادونه ايله کړل، ابو داؤد محمد، ابو معمر عبيد الله، ابو احمد عبد الاعلى او پنځه لوڼې چې مشره يې فاطمه وه او له ده يې روايات هم کړي دي.

مړينه:-

نوموړی د درې سوه شپاړلس (۳۱۶هـ) د ذي الحجې پر دولس يا اتلس تاريخ وفات شوی، دا مهال يې عمر (۸۷) کاله وو.

خطيب بغدادي ليکې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَخْبَرَنَا القاضي أبو بكر مُحَمَّد بن عمر الداودي، قال: أَخْبَرَنَا مُحَمَّد بن عبد الله بن الفتح بن الشخير الصيرفي، قَالَ: مات أبو بكر بن أَبِي داود يوم الأحد لاثنتي عشرة بقيت من ذي الحجة من سنة ست عشرة وثلاث مائة، وصلى عليه مطلب صاحب الصلاة، ومات وهو ابن سبع وثَمانين سنة قد مضى له منها ثلاثة أشهر، ودفن في مقبرة باب البستان، وصلى عليه زهاء ثلاث مائة ألف إنسان وأكثر، وصلي عليه في أربعة مواضع، وأخرج صلاة الغداة، ودفن بعد صلاة الظهر.

ژباړه: قاضي ابو بكر محمد بن عمر ويل چې محمد بن عبد الله بن الفتح خبر راكړ ويل يې چې ابو بكر بن ابي داؤد د پيلنۍ د ذي الحجې پر دولس تاريخ ومړ چې درې سوه شپاړس سنه وه. لمنځونو ته ټاكلي امام مطلب الهاشمي پرې لمونځ وكړ دا مهال يې عمر (۸۷) كاله وو چې درې مياشتې يې تېرې شوې وې، د باب بستان په هديره كې ښخ شو او له درې لكو څخه زياتو انسانانو پرې د جنازې لمونځ وكړ، د جنازې لمونځ يې څلور ځايه وشو، سهار يې جنازه وايستل شوه او ماپښين تر لمانځه وروسته ښخ كړل شو.

مراجع:-

د تفصيلي پېژندنې لپاره يې دې كتابونو ته رجوع كولاى شئ:

١) تذكرة ٢: ٢٩٨

٢) الوفيات ١: ٢١۴ د ده د پلار په پېژندنه كې

(c) ketabton.com: The Digital Library

٣) غاية النهاية ١: ٤٢٠
٤) ميزان الاعتدال ٢: ٤٣
٥) ابن عساكر ٧: ٤٣٩
٦) لسان الميزان ٣: ٢٩٣
٧) تاريخ بغداد(٥٠٩٥) كس معرفي ٩: ٤٧١
٨) طبقات الحنابلة ٢: ٥١
٩) المنتظم، لابن الجوزي ٢٧٥/٣
١٠) تاريخ أصبهان ٦٦/٢
١١) طبقات العبادي ٦٠
١٢) الفهرست ٣٢
١٣) وفيات الأعيان ٢١٤/١
١٤) الرسالة المستطرفة ٤٦
١٥) طبقات السبكي ٣٠٧/٣
١٦) طبقات ابن الجزري ٤٢٠/١
١٧) الأعلام ٩١/٤
١٨) شذرات الذهب ٢٧٣/٢
١٩) مرآة الجنان ٢٦٩/٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

(١٧) ابو ذر عبد بن احمد الهروي

لنډه پېژندنه:-

ابو ذر د هرات له نوموتو پوهانو او ليکوالو علماؤ څخه ګڼل کېدی، له مستملي، الحموي او کهشماني هر يوه څخه يې په حرم کې صحيح روايت کړی، نوموړی ثقه راوي، ستر محدث، غوره ليکوال او د يو شمېر کتابونو مصنف هم دئ، مورخين يې د نسب لړی په دې ډول راوړي:

الحافظ الإمام المجود، العلامة، شيخ الحرم، أبو ذر، عبد بن أحمد بن محمد بن عبد الله بن غفير بن محمد، المعروف ببلده بابن السماك، الأنصاري الخراساني الهروي المالكي، صاحب التصانيف.

دی په فقهي تګلاره کې د امام مالک پلوی وو ځکه يې مالکې بولي، خراسان د همدې سيمې پخوانی نوم دئ له دې امله خراساني هم دئ او د هرات اوسېدونکی دئ ځکه يې نو نسبت هرات ته کېږي.

زوکړه:-

ده په خپلو ليکنو د خپل پيدائښت په اړه هم ليکلي دي:

ولدت سنة خمس أو ست وخمسين وثلاث مائة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په درې سوه پنځه يا شپږ پنځوست کې پيدا شوی يم.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

نوموړي له ماشومتوبه زده کړو ته مخه کړه، اول يې د هرات پر ځينو استاذانو زده کړې وکړې او وروسته يې د اسلامي نړۍ نورو ښارونو ته هم سفرونه وکړل، بلخ، بغداد، دمشق، سرخس، مکه، بصره او نور ښارونه يې د علم په موخه ولټول، په هرات کې يې له دې استاذانو زده کړې وکړې:

ابو الفضل محمد بن عبد الله بن خميرويه، بشر بن محمد المزني او نور...

په بغدا کې:

عبيد الله بن عبد الرحمن الزهري، أبو عمر بن حيويه، علي بن عمر السکري، أبو الحسن الدارقطني او نور...

په بصره کې:

أبو بکر هلال بن محمد بن محمد، شيبان بن محمد الضبعي بالبصرة او نور...

په دمشق کې:

وعبد الوهاب الکلابي او نور...

په مصر کې:

أبو مسلم الکاتب او د ده له امثالو...

په سرخس کې:

زاهر بن أحمد الفقيه.

په بلخ کې:

أبو إسحاق إبراهيم بن أحمد المستملي.

په مکه کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أبـو إسـحاق إبـراهيم بـن محمد بـن أحمـد بـن عثمـان الدينوري او نور...

وألـف "معجمـا" لشـيوخه ، وحـدث بخراسـان وبغداد والحرم.

ژبـاړه: د خپلـو اسـتاذانو پـر نومونـو يـې معجـم وليکـه او پـه خراسـان، بغـداد و حـرم کې يې حديث بيان کړي.

د تدريس پـر مهـال دې شـاګردانو تـرې خپلـه علمـي تنده خړوبه کړه:

زوی يــې أبــو مکتــوم عيســی، موســی بــن علــي الصـقلي، علـي بـن محمد بـن أبـي الهـول، القاضـي أبـو الوليد الباجي، أبو عمران موسى بن أبـي حـاج الفارسـي، أبو العباس بن دلهاث، محمد بن شريح، أبـو عبـد الله بـن منظور، عبد الله بن الحسـن التنيسـي، أبـو صـالح أحمـد بن عبد الملك المؤذن، علي بن بکار الصوري، أحمد بن محمد القزويني، أبو الطاهر إسماعيل بن سعيد النحوي، عبـد الله بـن سـعيد الشـنتجالي, عبـد الحـق بـن هـارون السهمي، أبو الحسين بن المهتدي بالله، علـي بـن عبـد الغالب البغـدادي، أبـو بکـر أحمـد بـن علـي الطريثيثـي، أبو شاکر أحمد بن علي العثمانی.

په اجازه بيا دې پوهانو ترې نقل کړی:

أبو عمـر بن عبـــد البر، أبو بکر الخطيـــب، أحمد بن عبـد القـادر اليوسـفي، أبـو عبـد الله أحمـد بـن محمد بـن غلبون الخولاني.

د ده په اړه د پوهانو ويناوې:-

قال عبد الغافر بن إسماعيل في "تاريخ نيسابور" : كـان أبـو ذر زاهدا ، ورعـا عالمـا ، سـخيا لا يـدخر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيئا ، وصار من كبار مشيخة الحرم ، خرّج على "الصحيحين" تخريجا حسنا ، وكان حافظا ، كثير الشيوخ.

ژباړه: عبد الغافر بن اسماعيل د نيشاپور په تاريخ کې وايي: ابو ذر زاهد، متقي، پوه، سخي چې هيڅ يې نه زيرمه کول، د حرم له سترو شيخانو وو، پر صحيحينو يې غوره تخريج کړی، حافظ او له ډېرو شيخانو يې زده کړې کړې.

قال أبو بكر الخطيب : قدم أبو ذر بغداد ، وحدث بها وأنا غائب ، وخرج إلى مكة ، وجاور ، ثم تزوج في العرب ، وأقام بالسروات ، فكان يحج كل عام ، ويحدث ، ثم يرجع إلى أهله ، وكان ثقة ضابطا دينا.

ژباړه: خطيب بغدادي وايي: ابو ذر بغداد ته راغی او حديث يې بيان کړل خو زه ترې وتلی وم، بيا مکې ته ولاړ او هلته واوسېدی، بيا يې په عربو کې نکاح وکړه او سروات کې يې هستوګنه غوره کړه، هر کال به يې حج کاوه او حديث به يې بيانول بيا به خپل کور ته راګرزېدی، دی باوري، ساتونکی او د ديانت خاوند وو.

د ترتيب المدارک ليکوال وايي:

كان رحمه الله، مالكي المذهب، إماماً في الحديث حافظاً له، ثقة ثبتاً.

دی مالکې مذهبه، په حديثو کې امام او حافظ وو، د ثقاهت او ثبت مرتبه يې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکنې:-

قاضـي عیـاض یــې د کتــابونو نــوملړ پــه دې ډول بیانوي:

١) مستدرك على الصحيحين
٢) السنة
٣) الجامع
۴) الدعاء
۵) فضائل القرآن
۶) دلائل النبوة
٧) شهادة الزور
٨) العيدين
٩) فضائل مالك
١٠) الصحيح المسند المخرج على الصحيحين
١١) مسانيد الموطأ
١٢) كرامات الأولياء
١٣) المناسك
١۴) الربا
١۵) اليمين الفاجرة
١۶) مشيخته

خو له دې پرته دا کتابونه هم ده ته منسوب شوي:

١) کتاب الدواة
٢) کتاب القـرآن - کېـدای شـي دا هـم د فضـايلو پـه اړه وي.
٣) کتاب فضائل يوم عاشوراء
۴) کتاب الرؤيا والمنامات
۵) کتاب بيعة العقبة
۶) حديث الجعرانة وخيبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷) شهادة النبي وأصحابه
۸) ما روي في بسم الله الرحمن الرحيم

مړينه:-

نوموړي امام په ذي العقده كې د (۴۳۴ هـ) پر مهال له دې نړۍ سترګې پټې كړې، يو روايت د (۳۵) هم راغلى خو سهي (۳۴) دئ.

مراجع:-

۱) تاريخ بغداد ۱۱/ ۱۴۱
۲) والمنتظم لابن الجوزي ۱/ ۱۱۵
۳) والعبر ۳/ ۱۸۰
۴) وتذكرة الحفاظ ۳/ ترجمة ۹۹۷
۵) والنجوم الزاهرة لابن تغرى بردي ۵/ ۳۶
۶) وشذرات الذهب لابن العماد الحنبلي ۳/ ۲۵۴
۷) المنتظم لابن الجوزي ۲۸۷/۱۵
۸) سير أعلام النبلاء ۱۷ / ۵۵۹
۹) ترتيب المدارک وتقريب المسالک ابو ذر الهروي ۷/ ۲۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۸) امام عثمان بن سعيد الدارمي

لنډه پېژندنه:-

امام سعيد ستر دين پوه، وتلى محدث، د حديثو په زده کړو او را غونډولو کې هڅاند او د افغانستان په لوېديځ کې د پراته ښار هرات اوسېدونکى وو، د نومړي د نسب سلسله مورخين داسي بيانوي:

الإمام الحافظ الناقد عثمان بن سعيد بن خالد بن سعيد التميمي الدارمي السجستاني، المكنى بأبي سعيد، صاحب "المسند" الكبير والتصانيف.

زوکړه:-

نوموړى امام تر دوه سوه (۲۰۰ هـ) مخته زېږېدلى.

زده کړې، استاذان او شاګردان:-

نومړى امام د زده کړو او نبوي حديثو د راټولولو په هدف په زياتو سفرونو مشهور دئ، مصر، عراق، حرمينو، شام، جزيره او نورو ډېرو سيمو ته يې اوږده او لنډ سفرونه کړي، د سيمو له سترو پوهانو يې زده کړې کړې او نبوي حديث يې ترې روايت کړي.

امام عثمان په سنتو کې امام او په مناظره کې رسېدلى وو، له ګڼو خلګو سره يې په ځينو مسايلو کې نظرياتي اختلاف در لود او د ځينو په رد کې يې د قلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په څوکه کاغذ هم رنګولی چې د ليکنو په بحث کې به يې نومونه هم ياد کړو.

لنډه دا چې هروي د وخت وتلی امام او محدث وو، د خپل وخت له دوود سره سم يې هغه اړين علوم چې د يوه عالم لپاره يې ويل او لوست ضروري وو پر دې استاذانو ولوستل:

أبو اليمان، يحيى بن صالح الوحاظي، سعيد بن أبي مريم، مسلم بن إبراهيم، عبد الغفار بن داود الحراني، سليمان بن حرب، أبو سلمة التبوذكي، نعيم بن حماد، عبد الله بن صالح، د ليث کاتب، محمد بن كثير، مسدد بن مسرهد، أبوتوبة الحلبي، عبد الله بن رجاء الغداني، أبوجعفر النفيلي، أحمد بن حنبل، يحيى بن معين، علي بن المديني، إسحاق بن راهويه، فروة بن المغراء، أبوبكر بن أبي شيبة، يحيى الحماني، سهل بن بكار، أبوالربيع الزهراني، محمد بن المنهال، الهيثم بن خارجة.

يو مورخ د نومړي په اړه داسي کاږي:

> وتلقى علوم اللغة العربية على يد ابن الاعرابي (شيخ اللغويين والنحاة)، وعلم الفقه على المذهب الشافعي على يد أبي يعقوب البويطي، وعلم الحديث النبوي على يد يحيى بن معين وعلي بن المديني وأحمد بن حنبل وتقدم في هذه العلوم، وصار في كل منها إماماً. كما كان من أشهر رواة المسائل عن يحيى بن معين في علم الرجال.
>
> إشتهر بكثرة أسفاره، وسمع من علماء الحجاز والشام (مثل هشام بن عمار) ومصر (مثل نعيم بن حماد) والعراق وشبه الجزيرة العربية وبلاد العجم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د عربي لغت علوم يې له ستر لغت پوه او نحوي ابن الاعرابي څخه ولوستل، له ابو يعقوب البويطي څخه يې شافعي فقه زده کړه، نبوي حديث يې له يحيى بن معين، على بن المديني او امام احمد بن حنبل څخه زده کړل او په دې کې ښه وځلېدى او په دې هر فن کې امام شو لکه چې له ابن معين څخه يې د حديثي راويانو په اړه د هغه اقوال نقل کړي.

په زياتو سفرونو مشهور شو، د حجاز او شام لويو پوهانو يې حديث واورېدل لکه هشام او عمار، همدارنګه د مصر لکه نعيم بن حماد، عراق، عربي جزيره او د عجمو نور ښارونه.

نومړى محدث د علم او عمل يوه ژوندۍ بېلګه وه، له همدې امله يې له بدعتيانو ډېر نفرت کېدى، د ده په اړه مورخين وايي چې د کراميه په شان ډلو څخه يې چې په دين کې يې بدعات ايجادول سخت بد وړل، يو مورخ ليکي:

كما عرف بشدته على الكرامية، فهو الذي قام وأنكر عليهم حتى طرد محمد بن كرام -رأس الكرامية- من مدينة هراة.

دى پر کراميه وو ډېر سخت وو، ده يې مقابله وکړه او نيوکې يې پرې وکړې؛ ان محمد بن کرام چې د کراميه وو مشر وو له هراته وشاړى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې له زده کړو فارغ شو، د زده کړي علم د انتقال چاره يې پيل کړه نو د اسلامي نړۍ له هر لوري د علم مينه وال ور ته را مات شول، د علمي ډېوې پتنګانو خپل همدې هدف ته په راتلو کې تلوار کاوه او په لږ وخت کې يې شهرت د اسلامي نړۍ ګوټ ګوټ ته ورسېد، د شاګردانو په لړ کې يې د مشهورو نومونه په دې ډول دي:

أبو عمرو أحمد بن محمد الحيري، محمد بن إبراهيم الصرام، مؤمل بن الحسين، أحمد بن محمد بن الأزهر، محمد بن يوسف الهروي، أبو إسحاق بن ياسين، محمد بن إسحاق الهروي أحمد بن محمد بن عبدوس الطرائفي، أبو النضر محمد بن محمد الطوسي الفقيه، حامد الرفاء، أحمد بن محمد العنبري، أبو الفضل يعقوب القراب، و خلق كثير من أهل هراة، وأهل نيسابور.

يعني په ټوله کې د هرات او نيشاپور زياتو پوهانو ترې ګټه پورته کړې.

د ده ليکنې، په اړه يې د پوهانو ويناوې او د حديثو په کتابونو کې يې روايات:-

قال عنه ابن حبان في كتابه الثقات: "إمام من أئمة الدنيا"، وروى له ابن حبان حديثاً في صحيحه، كما روى عنه الحاكم النيسابوري في "المستدرك على الصحيحين" والبيهقي في سننه العديد من الأحاديث.

ژباړه: په کتاب الثقات کې ابن حبان ليکي: د نړۍ له امامانو يو امام دئ. ابن حبان په خپل صحيح کې ترې يو روايت کړی، لکه چې امام حاکم په خپل مستدرک

(c) ketabton.com: The Digital Library

على الصحيحين او بيهقي په خپل سنن کې ترې يو شمېر روايات کړي.
د ليکنو په اړه يې داسي کښل شوي:

صنف كتاب "المسند الكبير" (المعروف بمسند الدارمي هذا غير "مسند الدارمي" المشهور الذي صاحبه هو أبو محمد عبد الله الدارمي) كما صنف كتاباً في الرد على بشر المريسي اسمه نقض عثمان بن سعيد على المريسي الجهمي العنيد فيما افترى على الله في التوحيد، والمشهور باسم "النقض على المريسي" أو "نقض الدارمي"، كما صنف كتاب الرد على الجهمية، للرد على تلك الفرقة المعروفة.

يو ستر مسند چې (د مسند الدارمي په نوم مشهور دئ ليکلى داله هغه مشهور مسند الدارمي چې ابو محمد عبد الله الدارمي ليکلى بېل دئ) او يو بل کتاب يې د بشر المريسى په رد کې چې نوم يې « نقض عثمان بن سعيد على المريسي الجمهي العنيد فيما افترى على الله فى التوحيد» دئ ليکلى، خو په نقض المريسي او يا نقض الدارمي مشهور دئ همدارنګه يې بل کتاب د مشهورې ډلې جهميه پر رد کې د الرد على الجهمية په نوم ليکلى دئ.
قال الحاكم : سمعت محمد بن العباس الضبي , سمعت أبا الفضل يعقوب بن إسحاق القراب يقول : ما رأينا مثل عثمان بن سعيد.
امام حاکم ويل له محمد بن العباس الضبي څخه مي واورېدل ده ويل له ابو

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفضل يعقوب بن اسحاق څخه مې واورېدل ويل يې: ما د عثمان بن سعيد په شان څوک نه دئ ليدلی.

وقال أبو حامد الأعمشي : ما رأيت في المحدثين مثل محمد بن يحيى وعثمان بن سعيد , ويعقوب الفسوي.

ابو حامد الاعمشي ويل: ما په محدثينو کې د محمد بن يحيی، عثمان بن سعيد او يعقوب الفسوي په شان کسان نه دي ليدلي.

وقال أبو عبد الله بن أبي ذهل : قلت لأبي الفضل القراب : هل رأيت أفضل من عثمان بن سعيد الدارمي ؟ فأطرق ساعة , ثم قال : نعم , إبراهيم الحربي , وقد كنا في مجلس الدارمي غير مرة , ومر به الأمير عمرو بن الليث , فسلم عليه , فقال : وعليكم , حدثنا مسدد . . . . ولم يزد على رد السلام.

ابو عبد الله بن ابی ذهل ويل ما ابو الفضل القراب ته وويل: ايا د عثمان بن سعيد الدارمي په شان کس دي ليدلی؟ لږ وخت چوپ شو بيا يې وويل: هو! ابراهيم الحربي، موږ تر څوځلې د دارمي په مجلس کې وو هلته به امير عمرو بن الليث تير شو سلام به يې ورته وکړ ده به ورته ويل: وعليكم، موږ ته مسدد حديث بيان کړ او يوازي يې سلام ځواباوی.

قال عثمان بن سعيد : من لم يجمع حديث شعبة وسفيان ومالك , وحماد بن زيد , وسفيان ابن عيينة , فهو مفلس في الحديث -يريد أنه ما بلغ درجة الحفاظ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عثمان بن سعيد ويل: څوک چې د شعبه، سفيان، مالک، حماد بن زيد او سفيان بن عيينه حديث را غونډ نه کړي هغه په حديثو کې مفلس دئ، يعني په حديثو کې د حفظ درجې ته نه شي رسېدلای.

بيا وايي:

وبلا ريب , أن من جمع علم هؤلاء الخمسة , وأحاط بسائر حديثهم , وكتبه عاليا ونازلا , وفهم علله , فقد أحاط بشطر السنة النبوية , بل بأكثر من ذلك.

له شک پرته که چا د دې پنځو علم يوځای کړ او د دوئ پر ټولو احاديثو يې احاطه وکړه عالي او نازل يې نويشته کړل د حديثو علل يې وپېژندل نو هغه پر نيمايي سنتو احاطه وکړه بلکې تر دې هم پر زياتو.

قال محمد بن إبراهيم الصرام : سمعت عثمان بن سعيد يقول : لا نكيف هذه الصفات , ولا نكذب بها , ولا نفسرها.

محمد بن ابراهيم الصرام ويل له عثمان بن سعيد څخه مي واورېدل ويل يې: نه موږ د دې(الهي) صفاتو کيفيت بيانوو، نه يې دروغ ګڼو او نه يې تفسير وو.

ومن كلام عثمان -رحمه الله- في كتاب" النقض" له : اتفقت الكلمة من المسلمين أن الله -تعالى- فوق عرشه , فوق سماواته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عثمــان رحمــه الله پــه الــنقض نــومي کتاب کې خپله وينا ده: ټول مسلمانانو په يـوه خولـه دي چـې الله پـر عـرش لـوړ او تـر اسمانو هم لوړ دئ.

وقال الحسن بن صاحب الشاشي : سألت أبا داود السجستاني عن عثمان بن سعيد , فقال : منه تعلمنا الحديث.

حسـن بـن صـاحب الشاشـي ويـل لـه ابـو داؤد السجسـتاني مـي د عثمـان بـن سـعيد په اړه پوښتنه وکړه، نـو وې ويـل: لـه همـده مو حديث زده کړي.

مړينه:-

نوموړی امام په دوه سوه اتيا (۲۸۰ هـ) کـې لـه دې نړۍ وکوچېد.

مراجع:-

د لـا زيـاتو تفصـيلاتو لپـاره دې کتـابونو تـه رجـوع کولای شئ:

۱) سير أعلام النبلاء (۱۳ /۳۱۹)

۲) تاريخ مدينة دمشق لابن عساکر (۳۸ /۳۶۱)

۳) الجرح والتعديل لابن أبي حاتم (۶ /۱۵۳)

۴) الثقات لابن حبان (۴۵۵/۸)

۵) عقيـدة السـلف وأصـحاب الحـديث للصـابوني/ تحقيق: أبو اليمين المنصوري (ص۱۱۲-۱۱۳)

۶) طبقات الشافعية الکبری (۲ /۳۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹) علامه ملا علي قاري

لنډه پېژندنه:-

ملا علي قارى د هرات وتلى محدث، مذهب يې حنفي، د ډېرو كتابونو ليكوال، غوره قاري چې له همدې امله ورته قاري يا هم په ځينو مواضعو كې مقرئ ويل شوي دي، تاريخ پوهانو يې د نسب سلسله داسي ښودلې ده:

الامام، المحدث، المفسر، الفقيه، المقرئ نور الدين ابو الحسن على بن سلطان محمد القارئ الهروي المكې چې په ملا على قاري شهرت لري.

قاري يې ځكه بولي چې په علم القراءت كې يې ښه مهارت درلود، له همدې كبله يې ځيني وختونه په ليكنو كې د قاري پر ځاى مقرئ هم ليكلى وي، هروي يې له دې امله بولي چې د افغانستان په لوېديځ كې مشهور ښار هرات ته يې نسبت كېږي او نوموړى د دې ښار اوسېدونكى وو، مكې ته يې ځكه نسبت شوى چې هلته اوسېدى او هملته وفات شوى دئ.

زوكړه:-

نوموړى امام په هرات ښار كې د نهه سوه دېرش (۹۳۰ هـ) پر مهال زېږېدلى دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کړه او سفرونه:-

ملا علي قاري په همدې ښار کې ستر شوی، دلته يې لومړۍ زده کړې کړې او قران يې هم حفظ کړی وو، علم تجويد يې د هرات ښار له مشهور مقرئ معين الدين بن الحافظ زين الدين الهروي څخه لوستی وو، اولنۍ زده کړې يې د خپل وخت پر سترو ښوونکو وکړې او بيا يې د عالي تحصيلاتو لپاره مکې مکرمې ته سفر وکړ.

نومړي په مکه کې د سترو علماؤ له حلقوي غونډو ښه استفاده وکړه، هلته له شته علماؤ يې خپله ديني تنده خړوبه کړه، مکه د وخت علمي مرکز وو له دې امله امام هم بل لور ته سفر ونه کړ، په همدې ځای کې له عالي زده کړو فارغ او همدلته يې د ليکنو او نورو ته د زده کړو لړۍ هم پيل کړې ده.

نومړي په مکه کې د هستوګنې پر مهال دا ليکنې کړې:

۱) فتح باب العنايه بشرح النقاية په (۱۰۰۳) هجري کې.

۲) په (۱۰۰۶) هجري کې د شرح شرح نخبة الفکر له تکملې هم فارغ شو.

۳) په (۱۰۰۸) کې يې مرقاة المفاتيح شرح مشکوة المصابيح شرح هم بشپړه کړه.

۴) په همدې کال کې يې جمع الوسائل فی شرح الشمائل هم وليکله.

۵) دارنګه له رفع الجُناح وخفض الجَناح باربعين حديثا فی فضل النکاح ليکنې څخه هم د (۱۰۱۰ هجري) پر مهال وزګار شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶) پـه (۱۰۱۱) هجـري کـې د الضـابطية للشـاطبية اللامية له ليکنې هم فارغ شو.

فقهي مذهب:-

په دې کې شک نـه شـته چـې نومـوړی امـام حنفـي مذهبه وو، دا خبره په خپله امام په خپلو ليکنو کې ګڼ ځايونه کړې ده، لکه چـې د « البسـملة » پـه (۳۵) مـخ کې ليکې:

وانا افقر عباد الله الغني المغنى على بن سلطان بن محمد الهروي القاري الحنفي.

دارنګه يې په مرقاة(۲/ ۵۰۵) کې ليکلي:

فان الفاتحة والسورة واجبتان فى مذهب ساداتنا الحنفية.

نوموړي د خپل ژوند پر مهال په ليکنو کـې د حنفـي مـذهب خـدمت هـم کـړی دئ، نښـې بيلګـي يـې « فـتح باب العناية بشرح النقاية، والاثمار الجنية فـى اسـماء الحنفية» ليکنې دي.

امـام د خپـل مـذهب د مسـائلو پـه اثبـات، تاييـد او ليکلو کې هم پوره ونډه اخيستې په دې ميدان کې يې غوره مثـال د ده بـې جـوړې کتـاب « مرقـاة المفـاتيح » دئ.

استاذان:-

په خپل ښار هـرات کـې چـې ده پـر کومـو اسـتاذانو زده کـړې کـړې د هغـو نومونـه نـه دي تـر لاسـه شـوي يـوازي د يـوه اسـتاذ نـوم چـې ده پـرې قـراءت لوسـتی نومـوړي پــه خپلــه رســاله « شــم العــوارض فــی ذم الروافض » کې ياد کړی چې معين الدين نوميدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امـام پـه مکـه کـې د مختلفـو فنونـو پـر بېلا بېلـو استاذانو زده کړې وکړې، چې د مشـهورو نومونـه یـې دادي:

ابــو العبــاس احمــد بــن محمد بــن علــی الهیتمــي الشـافعي، نومـوړي ملا علـی قـاري پـه سـترو القـابو نازولی چې د ده پر ښه علمیت او ستر شان دلالـت کوي.

یو شمېر لیکنې هم لـري لکـه « تحفـة المحتـاج فـی شـرح النهـاج، والزواجـر عـن اقتـراف الکبـائر، الفتـاوی الحدیثیة».

علاء الـدین علـي بـن حسـام الـدین الهنـدي چـې پـه علـي المتقـي الهنـدي شـهرت لـري، ملا علـی قـاري پـه مرقاة کې ښه ستایلی او ګڼې لیکنې لري چې مشهور تالیف یې کنز العمال دئ.

زیــن الــدین عطیــة بــن علــي بــن حســن الســلمي الشـافعي ملا علـي قـاري پـه مرقـاة کـې پـه « عمـدة المفسرین » لقب یاد کړی.

میر کلان محمد سعید الحنفي الخراساني سـتر عـالم او محدث وو.

عبد الله السندي الحنفي، غـور او تکـړه عـالم وو؛ دا هم په مکه کې مړ شوی.

مفتي محمد بن علاء الدین مشـهور پـه قطـب الـدین النهروالي الهندي الحنفي، په فقه، تفسیر، عربیت نظم او شعر کې یې لوی لاس در لود، د ملا علـي قـاري پـه وینا چې دا هم په مکه کې وفات شوی.

مشهور شاګردان:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ښار هرات کې يې تدريس نه دئ کړی، البته په مکه کې ډېرو د علم مينه والو خپله علمي تنده پرې ماته کړه، په لاندي کرښو کې يې مشهور شاګردان يادوم:

محی الدين عبد القادر بن محمد بن يحيی الحسينی الطبري الشافعي المکي، د مکې امام او خطيب د يو شمېر ليکنو ليکوال لکه الاصداف السنية فی الاوصاف الحسينية، الايات المقصورة فی الابيات المقصوره، حسن السريره فی حسن السيرة او نور...

عبد الرحمن بن عيسی بن مرشد العمري المرشدي الحنفي د مسجد حرام خطيب او د احنافو مفتي، مشهور تاليفات يې براعة الاستهلال فيما يتعلق بالشهر والهلال، تعميم الفائده بتتميم السورة المائده، صفوة الراح من مختار الصحاح دي.

ابو عبد الله محمد بن عبد العظيم مشهور په محمد بن فروخ الموروي، د القول السديد فی بعض مسائل الاجتهاد والتقليد په نوم يې مشهوره رساله هم ليکلې.

زيات نور شاګردان يې هم شته چې په راوړلو يې ليکنه اوږدېږي.

ليکنې:-

نوموړي د تدريس تر څنګ د تاليف ميدان هم تش نه وو ايله کړی، په دې ميدان کې يې هم بې جوړې ليکنې کړې او نن هم ور څخه اسلامي نړۍ ګټه پورته کوي، يو شمېر ليکنو ته يې موږ مخکې هم اشاره وکړه خو دلته به يې بيا هم د ده د ليکنو په نوملړ کې يادې کړو:

۱) الاثمار الجنية فی اسماء الحنفية

(c) ketabton.com: The Digital Library

٢) الاحاديث القدسية والكلمات الانسية
٣) الادب فى رجب
٤) ادلة معتقد ابى حنيفة فى ابوى الرسول
٥) الاستدعاء فى الاستسقاء
٦) الاسرار المرفوعة فى الاخبار الموضوعة
٧) الاعتناء بحكم الغناء
٨) اعراب القاري على اول الابواب البخاري
٩) انوار الحُجج فى أسرار الحِجج
١٠) انوار القران و اسرار الفرقان
١١) بيان فعل الخير اذا دخل مكة مَن حج عن الغير
١٢) البينات فى بيان الايات
١٣) تبعيد العلماء عن تقريب الامراء
١٤) التجرين فى اعراب كلمة التوحيد وما يتعلق بمعناها من التمجيد
١٥) تخريج قراءات البيضاوي
١٦) التدهين للتزيين على وجه التبيين
١٧) تزيين العبارة لتحسين الاشاره
١٨) تسليم الاعمى عن بلية العَمى
١٩) التصريح فى شرح التسريح
٢٠) تطهير الطوية بتحسين النية
٢١) توضيح المباني شرح مختصر المنار
٢٢) جمع الوسائل فى شرح الشمائل
٢٣) حاشية الجمالين على تفسير الجلالين
٢٤) الحذر فى امر الخضر
٢٥) الحرز الثمين للحصن الحصين
٢٦) الحزب الاعظم والورد الافخم
٢٧) الحظ الاوفر فى الحج الاكبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸) الدرة المضية فى الزيارة المصطفوية الرضية
۲۹) الذخيرة فى رجاء المغفرة للكبير
۳۰) الرد على القائلين بوحدة الوجود
۳۱) رد الفصوص، المسمى : مرتبة الوجود ومنزلة الشهود
۳۲) رسالةٌ فى بيان افراد الصلاة عن السلام
۳۳) رفع الجُناح وخفض الجَناح
۳٤) الروضة البهية فى شرح احاديث القدسية الاربعينية
۳٥) سلالة الرسالة فى ذم الروافض من اهل الضلالة
۳٦) شرح رسالة الفاظ الكفر لبدر الرشيد
۳۷) شرح الشاطبية
۳۸) شرح شرح نُخبة الفكر
۳۹) شرح الشِفا فى حقوق المصطفى
٤۰) شرح عين العلم وزين الحلم
٤۱) شرح الفقه الاكبر
٤۲) شرح كتاب الموطأ برواية محمد بن الحسن الشيباني
٤۳) شرح مسند ابى حنيفة
٤٤) شفاء السالک فى ارسال مالک
٤٥) شم العوارض فى ذم الروافض
٤٦) صلاة الجوائز فى صلاة الجنائز
٤۷) الضابطية للشاطبية اللامية
٤۸) ضوء المعالي لبدء الامالى
٤۹) فتح الاسماع فى شرح السماع
٥۰) مرقاة المفاتيح شرح مشكوة المصابيح

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۱) الصنيعة الشريفة في تحقيق البقعة النيفة
۵۲) الطواف بالبيت ولو بعدم الهدم
۵۳) العفاف عن وضع اليد في الطواف
۵۴) العلامات البينات في فضائل بعض الآيات
۵۵) عمدة الشمائل
۵۶) فتح الاسماع في شرح السماع
۵۷) فتح باب الاسعاد في شرح قصيدة بانت سعاد
۵۸) فتح باب العناية لشرح كتاب النقاية
۵۹) فتح الرحمن بفضائل شعبان
۶۰) فرائد القلائد على أحاديث شرح العقائد
۶۱) فر العون ممن يدعي ايمان فرعون
۶۲) الفصل المعول في الصف الاول
۶۳) فصول المهمة في حصول المتمة
۶۴) فيض الفائض في شرح الروض الرائض
۶۵) قوام الصوام للقيام بالصيام
۶۶) القول الحقيق في موقف الصديق
۶۷) القول السديد في خلف الوعيد
۶۸) كشف الخدر عن حال الخضر
۶۹) لب لباب المناسك في نهاية المسالك
۷۰) لسان الاهتداء في بيان الاقتداء
۷۱) مبين المعين في شرح الاربعين
۷۲) المختصر الاوفى في شرح الاسماء الحسنى
۷۳) المرتبة الشهودية في منزلة الوجودية
۷۴) المسلك الاول فيما تضمنه الكشف للسيوطي
۷۵) المسلك المتقسط في المنسك المتوسط

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۶) المسألة في شرح البسملة
۷۷) المشرب الوردي في مذهب المهدي
۷۸) مصطلحات اهل الاثر على نخبة الفكر لابن حجر
۷۹) معرفة النساك في معرفة السواك
۸۰) المقالة العذبة في العمامة والعذبة
۸۱) المقدمة السالمة في خوف الخاتمة
۸۲) منح الروض الازهر في شرح الفقه الاكبر
۸۳) المنح الفكرية على المقدمة الجزرية
۸۴) المورد الروي في المولد النبوي
۸۵) المعدن العدني في فضل اويس القرني
۸۶) الناموس في تلخيص القاموس للفيروزابادي
۸۷) نزهة الخاطر الفاتر في ترجمة الشيخ عبد القادر الحيلي
۸۸) النسبة المرتبة في المعرفة والمحبة
۸۹) النعت المرصع في المجنس المسجع
۹۰) هيئة السنيات في تبيين احاديث الموضوعات
۹۱) الهية السنية العلية على ابيات الشاطبية
۹۲) الرائية في الرسم

مړينه:-

د ملا علي قاري د وفات په نيټه کې هم ژور اختلاف تر سترګو کېږي، ځيني يې وفات د (۱۰۱۶ هـ) پر مهال بولي، ځيني يې د (۱۰۱۰) يو شمېر بيا د (۱۰۱۴) او نور بيا د (۱۰۴۴) سنه د ده د مړينې کال ګڼي.

خو تر ټول سيي او حق ته نژدې قول دا دئ چې نوموړی د (۱۰۱۴هـ) پر مهال په شوال کې وفات شوی؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا قول امام شوکاني(مړينه۱۲۵۰) هم غوره کړی دئ او په معلاة نومې هديره کې خاورو ته سپارل شوی دئ.

مراجع:-

۱) البدر الطالع بمحاسن من بعد القرن السابع، د(۲۱۷) کس معرفي: ۴۴۵/۱، د شوکانی ليکنه

۲) التعليقات السنية على فوائد البهية في تراجمه الحنفيه، د محمد عبد الحي ليکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۰) عمر بن ابراهيم الهروي

لنډه پېژندنه:-

عمر د خپل وخت امام، حافظ او يو زاهد شخص او د شيخ الاسلام ابـو عثمـان الصـابوني مامـا وو، د هرات اوسېدونکی او د نسب لړۍ يې په دې ډول ده:

الحَـافِظُ، القُـدْوَةُ،عُمَرُ بـنُ إِبْـرَاهِيْمَ بـنِ إِسْمَاعِيْلَ أَبُـو الفَضْـلِ الهَرَوِيُّ.

زوکړه:-

امام د (۳۴۵ هـ) پر مهال دې نړۍ تـه سترگې غړولې دي.

البته خطيب پـه دې ځـای کـې هـم بېل نظر لري، کېدای شي د خطيب خبره حق تـه نـژدې وي ځکـه هغـه يې شاگرد پاتې شوی دئ، دی ليکي:

وسئل عَن مولده، وأنا أسمع، فقال: ولدت فِي سنة ثمان وأربعين وثلاث مائة.

ژباړه: له ده څخـه يـې د پيدائښـت پـه اړه پوښتنه وشـوه او مـا اورېـده ده وويـل: زه د (۳۴۸ هـ) پر مهال زېږېدلی يم.

زده کړې، استاذان او شاگردان:-

نومـوړي عـالم پـه ماشـومتوب کـې اول پـه خپلـه سيمه کې پر پوهانو زده کړې وکړې او بيا يې د همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تندې د ماتولو لپاره سفرونه پيل کړل، د هرات مشهور استاذان يې ابو الفضل بن حميرويه، بشر بن محمد المزني او ابو منصور النصروي دي.

په مرو کې يې پر عبد الله بن عمر بن علک الجوهري او د ده د طبقې پر استاذانو زده کړې وکړې.

په بغداد کې يې پر حسين بن محمد بن عبيد العسکري او نورو سبقان وويل.

په کوفه کې يې پر علي بن عبد الرحمن البکائي تحصيلات وکړل، همدارنګه يې په جرجان کې پر ابو بکر الاسماعيلي.

په اسفرايين کې پر بشر بن احمد، په نشياپور کې پر ابو عمرو بن حمدان او نورو عالي تحصيلات بشپړ کړل.

له ده څخه د ديني ميراث په توګه دا شاګردان پاتې شوي دي:

خوربيي يې أَبُو عُثْمَانَ،أَبُو إِسْمَاعِيْلَ عَبْدُ اللهِ بنُ مُحَمَّدٍ الأَنْصَارِيُّ، مُحَمَّدُ بنُ عَلِيٍّ العُمَيْرِيُّ الزَّاهِدُ، عَبْدُ الأَعْلَى بنُ عَبْدِ الوَاحِدِ المَلِيْحِيُّ او نور...

د ده په اړه د ځينو پوهانو ويناوې:-

ذهبي په « سير اعلام النبلاء » کې ليکې:

وَكَانَ مُقَدَّماً فِي العِلْمِ وَالعَمَلِ وَالزُّهْدِ وَالوَرَعِ.

ژباړه: دی په علم، عمل، زهد او تقوا کې ړومبی وو.

وَكَانَ مُحَدِّثَ هَرَاة وَشَيْخَهَا.

بيا هم ذهبي وايي: نوموړی د هرات محدث او شيخ وو.

خطيب بغدادي ليکې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

كتبنا عنه، وكان ثقة.

ژباړه: ليکل مو څنې وکړل، ثقه وو.

مړينه:-

ښاغلی امام د (۴۲۵ هـ) پر مهال د اتيا کالو په عمر ومړ.

خو خطيب په تاريخ بغداد کې وايي:

وبلغني أنه توفي بهراة في سنة ست وعشرين وأربع مئة.

ژباړه: او ماته رسېدلې چې دی په هرات کې د (۴۲۶) پر مهال وفات شو.

مراجع:-

۱) تاريخ بغدادد(۶۰۴۲)کس معرفي ۱۱ / ۲۷۳، ۲۷۴

۲) العبر ۳ / ۱۵۸

۳) شذرات الذهب ۳ / ۲۲۹

۴) المنتظم، لابن الجوزي ۲۵۲/۱۵

۵) سير اعلام النبلاء د(۳۰۱) کس معرفي:۱۷/ ۴۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٢١) عطاء الخراساني

د بلخ مشهور عالم او محدث عطاء الخراساني، د تاريخ په پاڼو کې يې د نسب لړۍ داسې خوندي شوې:

عطاء بن أبي مسلم الخراساني، أبو أيوب، يا: أبو عثمان، يا: أبو محمد، يا: أبو صالح البلخي.

زوکړه:-

د يوه قول له مخې نوموړی په (۵۰) هجري کې پيدا شوی.

استاذان او شاګردان:-

عطاء له هغو پوهانو څخه دئ چې د علم په زده کړه پسې يې خورا لوی او ستر سفرونه کړي، د ليرو سيمو له پوهانو يې حديث اورېدلي، د اسلامي نړۍ له ټولو علمي مرکزونو يې ليدنه کړې، ان د وخت له دې سترو پوهانو يې علم تر لاسه کړی:

ابن المُسَيّبِ، عُروَة، عَطَاء بنِ أَبِي رَبَاحٍ، ابن بُرَيدَةَ، نَافِع، عَمرو بن شُعَيْبٍ.

له دې سره – سره يې په شاګردانو کې د دې وتلو پوهانو نومونه هم راځي:

مَعمَرٌ، وَشُعبَةُ، وَسُفيَانُ، وَمَالِكٌ، وَحَمَّادُ بنُ سَلَمَةَ، وَإِسمَاعِيْلُ بنُ عَيَّاشٍ.

ذهبي په « ميزان الاعتدال » کې زياتوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حَتَّى إِنَّ شَيْخَه عَطَاءً حَدَّثَ عَنْهُ.

ژباړه: ان شيخ يې عطاء هم ترې حديث بيان کړي.

عطاء په جهادي ډګر کې:-

عطاء له هغو ګوتو په شمار علماؤ څخه دئ چې د علم تر څنګ يې د جهاد ميدان ته هم دانګلي، د جهاد تودې او سړې يې هم پر ځان منلې، د سنګر ترخه او خواږه يې هملته په سنګر کې خپله تجربه کړي.

عطاء د هغو مجاهدينو په شان هم نه وو چې له خپل جهاد سره يې په عبادت کې کمبود راوستی، عطاء له دې سره چې په جهادي ميدان کې به وو، بيا به يې هم د شپې عبادت نه ايله کاوه، خپل ملګري يې دې ته هڅول او تل به يې د قيامت هېښوونکی منظر ور ياداوه.

ذهبي ليکي:

قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بنُ يَزِيْدَ بنِ جَابِرٍ: كُنَّا نُغَازِي عَطَاءً الخُرَاسَانِيَّ، وَنَنزِلُ مُتَقَارِبِيْنَ، فَكَانَ يُحْيِي اللَّيْلَ، ثُمَّ يُخْرِجُ رَأْسَه مِنْ خَيمَتِه، فَيَقُوْلُ:
يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ! يَا هِشَامَ بنَ الغَازِ! يَا فُلاَنُ! قِيَامُ اللَّيلِ، وَصِيَامُ النَّهَارِ أَيسَرُ مِنْ شُرْبِ الصَّدِيْدِ، وَلُبْسِ الحَدِيْدِ، وَأَكلِ الزَّقُّومِ، وَالنَّجَاءَ النَّجَاءَ!

ژباړه: عبد الرحمن بن يزيد بن جابر ويل: موږ له عطاء سره يو ځای جهاد کاوه او نژدې به مو اړول، نو ده به شپه روڼوله بيا به يې له خيمې سر را بهر کړ ويل به يې: اې عبد الرحمانه! اې هشام بن الغازه! اې فلانيه! د شپې قيامه او د ورځې روژه د صديد(نونه يا ژړې اوبه) تر څښلو، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپنې تر اغوستلو، د زقوم ونې تر خوراک ډېر اسانه دي، ځان ساتنه او نجات!.

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

قَالَ ابْنُ حِبَّانَ: أَصلُه مِنْ بَلْخَ، وَعِدَادُه فِي البَصْرِيِّينَ، وَإِنَّمَا قِيْلَ لَهُ: الخُرَاسَانِيُّ؛ لأَنَّهُ دَخَلَ إِلَى خُرَاسَانَ، وَأَقَامَ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى العِرَاقِ، وَكَانَ مِنْ خِيَارِ عِبَادِ اللهِ، غَيْرَ أَنَّهُ كَانَ رَدِيْءَ الحِفْظِ، كَثِيْرَ الوَهمِ، فَلَمَّا كَثُرَ ذَلِكَ فِي رِوَايَتِه، بَطَلَ الاحْتِجَاجُ بِهِ.

ژباړه: ابن حبان ویل: اصلا د بلخ دئ خو په بصریانو کې شمېرل کېږي، خراساني ورته ځکه وایي چې خراسان ته ولاړ هلته واوسېدی بیا بېرته ترې عراق ته ستون شو، دی د الله له غوره بندګانو ښخه وو، البته حافظه یې کمزورې وه، وهم یې ډېر کاوه، نو کله چې یې په روایت کې دا زیات شول دلیل پرې نیول هم روا نه دي.

د دې په اړه امام ذهبي وایي:

قُلْتُ: هَذَا القَوْلُ فِيْهِ نَظَرٌ.

ژباړه: زه وایم: په دې وینا کې ښه خبره شته.

وَقَالَ أَحْمَدُ: ثِقَةٌ.
وَقَالَ يَعْقُوْبُ بنُ شَيْبَةَ: ثِقَةٌ، مَعْرُوْفٌ بِالفَتْوَى وَالجِهَادِ.
وَقَالَ أَبُو حَاتِمٍ: لاَ بَأْسَ بِهِ.
وَقَالَ حَجَّاجُ بنُ مُحَمَّدٍ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَطَاءٌ الخُرَاسَانِيُّ، وَكَانَ نَسِيّاً.

احمد ثقه بالی، یعقوب بن شیبه ویل: ثقه، په فتوا او جهاد مشهور وو.
ابو حاتم ویل: د لاباس مرتبه یې وه، حجاج بن محمد ویل مور ته شعبه بیان وکړ ده وویل مور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

عطاء الخراساني بيان وکړ او د ده حافظــه کمــزورې وه.

امام تر مذي د امام بخاري تـر دې جرحـې وروسـته چې عام روايات يې مقلوب دي داسي کاري:

قَـالَ التِّرْمِـذِيُّ: هُـوَ ثِقَـةٌ، رَوَى عَنْـهُ مِثْـلُ مَالِـكٍ، وَمَعْمَرٍ، وَلَمْ أَسْمَعْ أَحَداً مِنَ المُتَقَدِّمِيْنَ تَكَلَّمَ فِيْهِ.

قِيْلَ: إِنَّ الَّذِي فِي تَفْسِيْرِ سُوْرَةِ نُوْحٍ مِنْ (صَحِيْحِ البُخَارِيِّ) هُوَ عَطَاءٌ الخُرَاسَانِيُّ، وَلَيْسَ بِجَيِّدٍ، بَلْ هُوَ عَطَاءُ بنُ أَبِي رَبَاحٍ فَعَلَى هَذَا لاَ شَيْءَ لِلْخُرَاسَانِيِّ فِي (صَحِيْحِ البُخَارِيِّ) .

ژباړه: ترمذي وايـي: ثقه دئ، لـه ده څخـه مالک او معمر روايات کړي، د مخکېنيـو لـه يوه عالم څخه مي هم دې ته ورته خبرې نـه دي اورېدلې.

ذهبي کاري چا چې ويلي؛ د بخاري د نوح سورې په تفسير کې عطاء، خراساني دئ؛ دا قـول غـوره نـه دئ بلکـې هغـه عطـاء بـن ابي رباح دئ، نو پر همدې بنسټ پـه بخـاري کې د خراساني هيڅ شی نه شته.

لکن د الارنوؤط په شمول نورو څېړونکو پرې ليکلي چې امام ذهبي خطا شوی، بلکـې هغـه دوه حديثونـه چــې امــام بخــاري پــه کتــاب التفســير کــې راوړي د خراساني په سند دي، څکه عبد الرزاق په مصنف کې هم د ده په سند راوړي او دا عطاء بن ابي رباح نـه دئ خو حافظ په « تقريـب التهـذيب: ۳۹۲ » کې وايـي: لـم يصح أن البخارى أخرج له .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني دا قول نه دئ صحيح چې امام بخاري ترې روايت کړی.

البته حافظ په « تهذيب التهذيب » کې وايي چې امام بخاري عطاء په ضعفاؤ کې راوړی نو د هغه روايت به ولي په صحيح کې راوړي؟، بله دا چې د ده شيخ علي بن المديني په دې خبر وو چې نه ابن جريج له عطاء څخه اورېدنه لري او نه عطاء له ابن عباس څخه نو بيا به يې ولي روايت په صحيح البخاري کې ترې نقلاوه؟، کېدای شي چې دا روايات دواړه ابن جريج په خاص ډول له ابن ابي رباح څخه اورېدلي او هغه دي له تفسير پرته کوم بل مقام وي، په تفسير کې که له خراساني نقل وي دا خو د دې مانع نه ده چې بل ځای دي له ابن ابي رباح څخه هم ثبوت ولري.

طبراني ويلي: له انس پرته يې له نورو اصحابو نه دي اورېدلي.

قال الطبرانى: لم يسمع من أحد من الصحابة إلا من أنس.

دارقطني ويلي: باوري کس دئ لکن له ابن عباس سره ملاقات نه لري، ياني تدليس کوي.

وَقَالَ الدَّارَقُطْنِيُّ: هُوَ فِي نَفْسِهِ ثِقَةٌ، لَكِنْ لَمْ يَلْقَ ابْنَ عَبَّاسٍ - يَعْنِي: أَنَّهُ يُدَلِّسُ-.

صلاح الدين العلائي په جامع التحصيل کې ليکي:

قال أحمد بن حنبل رأى بن عمر ولم يسمع منه ولم يسمع من بن عباس شيئا وقال أبو حاتم لم يدرك بن عمر وقال أبو زرعة لم يسمع من أنس وحديثه عن عثمان مرسل وفي التهذيب أنه أرسل أيضا عن أبي الدرداء والمغيرة بن شعبة ومعاذ بن جبل وأبي مسلم الخولاني وقال أبو موسى المديني لم يسمع من أبي هريرة وقال إسحاق بن منصور عن يحيى بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

معين لا أعلمه لقي أحدا من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم.

ژباړه: امام احمد ويل: ابن عمر يې ليدلی خو اورېدنه ترې نه لري او نه يې له ابن عباس څخه هيڅ اورېدلي، ابو حاتم ويل: ابن عمر يې بيخي موندلی نه دئ، ابو زرعه ويل: له انسه يې نه دي اورېدلي او له عثمانه احاديث يې مرسل دي، په تهذيب کې دي چې له ابو درداء، مغيره بن شعبه، معاذ بن جبل ابو مسلم الخولاني څخه يې هم ارسال کړی، ابو موسی المديني ويل: له ابو هريره يې هم نه دي اورېدلي، اسحاق بن منصور د يحيی بن معين په حواله ويل: زه خبر نه يم چې د رسول الله له يوه صحابي سره دي ملاقات کړی وي.

له دې بيانونو جوته شوه چې عطاء له اصحابو سره ملاقات نه لري، له دې امله يې ابن حجر په اړه ليکلي دي:

صدوق ، يهم كثيرا و يرسل و يدلس.

رښتنی دئ، ډېر وهم کوي، مرسل حديث راوړي او تدليس هم کوي.

له امام بخاري پرته نور ټولو پنځه ګوني کتابونه ترې روايات لري.

يوه لطيفه:-

له عطاء خراساني څخه نقل شوی چې ده ويل: له ځوانانو څخه ځه غوښتل د بوډاګانو تر غوښتنې اسانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، په دليل کې يې دا ايت راوړی چې يوسف ورونو ته داسي وايي:

قَالَ لَا تَثْرِيْبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ ۖ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ ۡ (يوسف: ٩٢)

ژباړه: نن ورځ پر تاسو ملامتيا نه شته الله به در ته بخښنه وکړي.

او بيا يې د بوډاګانو په اړه د يعقوب υ دا وينا راوړي ده:

قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّيَ (يوسف: ٩٨)

ژباړه: ژر به تاسو ته له خپله ربه مغفرت وغواړم.

په دې کې وينو چې يوسف سمدستي ورونه معاف کړل او يعقوب υ تر يوه وخته وځنډول.

يوه بله خبره دا هم ورته منسوبه شوې ده چې ويل به يې:

مکتوب فی التوراة : کل تزويج علی غير هوی حسرة و ندامة إلی يوم القيامة .

ژباړه: په تورات کې ليکلي دي چې له خوښې پرته نکاح به تر قيامته د افسوز او پښيمانۍ سبب شي.

مړينه:-

نوموړی د (۱۳۵) پر مهال په اريحا کې وفات شوی، دا مهال يې عمر (۸۵) کاله وو او بيا وروسته په بيت المقدس کې خاورو ته وسپارل شو.

مراجع:-

۱) طبقات ابن سعد ۷ / ۳۷۹
۲) تاريخ خليفة (۴۱۰)
۳) طبقات خليفة (۳۱۳)
۴) التاريخ الکبير ۶ / ۴۷۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥) التاريخ الصغير ٢ / ٣٧
٦) كتاب المجروحين: ٢ / ١٣٠
٧) الجرح والتعديل ٦ / ٣٣٤ - ٣٣٥
٨) تهذيب الكمال (٩٤١)
٩) تاريخ الإسلام ٥ / ٢٧٩ - ٢٨٠
١٠) ميزان الاعتدال ٣ / ٧٣ - ٧٥
١١) العبر ١ / ١٨٢
١٢) تهذيب التهذيب(٣٩٥) كس معرفي ٧ / ٢١٢ - ٢٢٥
١٣) مقدمة فتح الباري (٤٢٤)
١٤) النجوم الزاهرة ١ / ٣٣١
١٥) طبقات الحفاظ (٦٠)
١٦) خلاصة تذهيب الكمال (٢٦٧)
١٧) العقد الثمين: ١ / ٣٧٩
١٨) شذرات الذهب ١ / ١٩٢ - ١٩٣
١٩) سير اعلام النبلاء د(٥٢)كس معرفي:١٤٠/٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ف)

(٢٢) فاطمه بنت ابی بکر

لنډه پېژندنه:-

فاطمه د امام ابو داؤد د زوی ابو بکر عبد الله لور ده، د ابوداؤد لمسۍ او يوه ستره محدثه ده، له خپل پلار څخه يې حديث زده کړي او هم ترې روايات لري.

نه خو يې په تاريخونو کې د زوکړي نيټه ليکله شوې او نه يې هم د مړينې.

د استادانو او شاګردانو په اړه يې يوازي دومره څه موندل کېږي:

حدثت عن: أبيها. سَمع منها: أبو القاسم عبد الواحد بن زوج الحرة مُحمد بن جعفر، وغيره.

ژباړه: دې له خپل پلاره حديث نقل کړي او له دې څخه ابو القاسم عبد الواحد د زوج الحره (محمد بن جعفر) زوی او نورو حديث اورېدلي.

خطيب بغدادي ليکي:

قَرَأْتُ فِي كِتَابِ أَبِي الْقَاسِمِ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ بِخَطِّ يَدِهِ: حَدَّثَتْنَا أُمُّ سَلَمَةَ فَاطِمَةُ بِنْتُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ الأَشْعَثِ السِّجِسْتَانِيُّ، إِمْلاءً مِنْ حِفْظِهَا، فِي مَنْزِلِ أَبِي إِسْحَاقَ الْمُزَكِّي فِي سَنَةِ اثْنَتَيْنِ وَسِتِّينَ وَثَلاثِ مِائَةٍ، قَالَتْ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الأَقْمَرِ، عَنْ أَبِي الأَحْوَصِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلا عَلَى شِرَارِ النَّاسِ ". (انظر الحديث في: صحيح مسلم، كتاب الفتن باب ۲۷، وفتح الباري ۱۹/۱۳، ۷۷، ۸۵، ۲۹۴)

ژباړه: د ابو القاسم عبد الواحد بن محمد بن جعفر په كتاب كې مي د ده خط ولوست چې مور ته ام سلمې فاطمې بنت عبد الله بن سليمان بن الاشعث السجستاني حديث بيان كړ د ابو اسحاق المزكې په كور كې له حافظې يې راباندي املا كاوه دا درې سوه دېرش هجري وه، دې ويل: ما ته مي پلار حديث بيان كړ، ده ويل: مور ته زما پلار حديث بيان كړ، ده وويل: مور ته مسلم بن ابراهيم حديث بيان كړ، هغه له شعبه هغه له علي بن الاقمر هغه له ابو الاحوص هغه له عبد الله بن مسعوده روايت كړى دئ ويل يې چې رسول الله وويل: قيامت به يوازي پر بد ترينو خلګو راځي.

۱)تاريخ بغداد د(۷۸۱۸) كس معرفي:۱۴/ ۴۴۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ق)

(۲۳) قاسم بن سلام الهروي

لنډه پېژندنه:-

د هرات نوموتی فقيه، حديث پوه، نحوي او په لغت پوهنه کې ماهر قاسم بن سلام الهروي چې امام بخاري ترې معلق روايات کړي خو ابوداؤد او ترمذي مسندا روايات ترې نقل کړي، مورخين يې د نسب سلسله داسي بيانوي:

الإِمَامُ، الحَافِظُ، المُجْتَهِدُ، ذُو الفُنُوْنِ، أَبُو عُبَيْدٍ القَاسِمُ بنُ سَلاَّمِ بنِ عَبْدِ اللهِ الهروي.

زوکړه:-

نوموړی په هرات کې د (۱۵۷) هجري پر مهال دې نړۍ ته سترګې غړولې، امام مزي وايي:

قال علي بن عبد العزيز البغوى : ولد أبو عبيد بهراة ، و كان أبوه سلام عبدا لبعض أهل هراة.

ژباړه: علي بن عبد العزيز البغوي ويل: ابو عبيد په هرات کې پيدا شوی، د ده پلار سلام د ځينو هراتيانو غلام وو.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

نوموړی په هرات کې پيدا شوی، همدلته يې لومړۍ زده کړې کړې او بيا يې د عالي تحصيلاتو لپاره بغداد او نورو علمي مرکزونو ته سفرونه وکړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي د خپلو زده کړو پر مهال له ډېرو ديني پوهانو زده کړې وکړې، د ډېرو پوهانو په وړاندي يې د شاګردۍ ګونډه وهلې، له ګڼو علماؤ څخه يې علم تر لاسه کړی چې ځيني مشهور يې دا دي:

أبو زيد الأنصارى، أبو عبيدة، الأصمعى، اليزيدى(دا ټول بصريان دي) ابن الأعرابى، أبو زياد الكلابى، الأموى، أبو عمرو الشيبانى، الكسائى، الأحمر، الفراء، إسماعيل بن جعفر، شريك بن عبد الله، هشيم، إسماعيل بن عياش، سفيان بن عيينة، أبو بكر بن عياش، عبد الله بن المبارك، سعيد بن عبد الرحمن الجمحي، عبيد الله الأشجعي، غندر، حفص بن غياث، وكيع، عبد الله بن إدريس، عباد بن عباد، مروان بن معاوية، عباد بن العوام، جرير بن عبد الحميد، أبو معاوية الضرير، يحيى القطان، إسحاق الأزرق، ابن مهدي، يزيد بن هارون، ان له خپل ملګري هشام بن عماره هم.

د شاګردانو په نوملړ کې يې دا مشهور دي:

نصر بن داود، أبو بكر الصاغاني، أحمد بن يوسف التغلبي، الحسن بن مكرم، أبو بكر بن أبي الدنيا، الحارث بن أبي أسامة، علي بن عبد العزيز البغوي، محمد بن يحيى المروزي، عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي، عباس الدوري، أحمد بن يحيى البلاذري.

د ده په اړه د پوهانو وينا وې:-

ذكره البخارى فى كتاب " القراءة خلف الإمام " ، قال : رأيت أحمد بن حنبل ، و على بن المدينى ، و إسحاق بن راهويه ، و أبا عبيد ، و عامة أصحابنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

يحتجون بحديث عمرو بن شعيب ، عن أبيه ، عن جده ماتركه أحد من المسلمين .

ژباړه: امام بخاري په القراءة خلف الامام کې ذکر کړی، ويلي يې دي: احمد بن حنبل، علي بن المديني، اسحاق بن راهويه، ابو عبيد او زموږ عام اصحاب(محدثين) مې وليدل چې د عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده په روايت يې احتجاج کاوه هيڅ مسلمان نه دئ ايله کړی.

قال أبو حاتم الرازى : لم أر أهل الحديث عنده ، فلم أكتب عنه ، و هو صدوق .

ژباړه: ابو حاتم ويل: له ده سره مې اهل الحديث نه دي ليدلي نه ما ترې ليکل کړي، خو رښتنی وو.

و قال ابن حبان فى " الثقات " : كان أحد أئمة الدنيا ، صاحب حديث ، و فقه ، و دين ، و ورع ، و معرفة بالأدب ، جمع و صنف و اختار ، و ذب عن الحديث و نصره ، و قمع من خالفه.

ژباړه: ابن حبان په الثقات کې ويلي: دی له نړی والو امامانو څخه يو وو، د حديثو، فقهې، ديانت او تقوا خاوند وو، ښه ادب پېژاند وو، غونډېدل يې کړي، ليکنې او غوراوی يې کړی، د حديثو يې مرسته کړې او له سقيمو يې پاک کړي او د مخالفينو يې بيخ کېندی.

و قال الأزهرى فى كتاب " التهذيب " : كان أبو عبيد دينا ، فاضلا ، عالما ، فقيها ، صاحب سنة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ازهري په التهذيب کې ويلي: ابو عبيد د غوره دين، فضل، علم او فقاهت خاوند او د سنتو څښتن وو.

قال محمد بن سعد : كان مؤدبا صاحب نحو و عربية .

ژباړه: محمد بن سعد ويل: دی اديب، د نحوې او عربيت پوهنې خاوند وو.

قال إبراهيم بن أبى طالب النيسابورى : سألت أبا قدامة عن الشافعى ، و أحمد بن حنبل ، و إسحاق ، و أبى عبيد ، فقال : أما أفهمهم فالشافعى إلا أنه قليل الحديث، و أما أورعهم فأحمد بن حنبل ، و أما أحفظهم فإسحاق ، و أما أعلمهم بلغات العرب فأبو عبيد.

ژباړه: ابراهيم بن ابی طالب ويل: له ابو قدامه مي د شافعي، احمد، اسحاق او ابو عبيد په اړه پوښتنه وکړه؟، ده وويل: په دوئ کې يې ځيرک شافعي وو خو حديث يې لېږ وو، پرهيزګار يې احمد وو، يادونکی يې اسحاق او عربي لغت پوهنه کې عالم يې ابو عبيد وو.

قال عبد الخالق بن منصور : سئل يحيى بن معين عن أبى عبيد ، فقال : ثقة.

ژباړه: عبد الخالق بن منصور ويل: له يحيی د ابو عبيد په اړه پوښتنه وشوه نو ده وويل: ثقه دئ.

قال أبو عبيد الآجرى : سئل أبو داود عن القاسم بن سلام ، فقال : ثقة مأمون . و قال أبو عبد الرحمن السلمى النيسابورى : سألت أبا الحسن الدارقطنى عن

(c) ketabton.com: The Digital Library

أبـي عبيـد ، فقـال : إمـام ثقـة جبـل ، و سـلام والـده رومي.

ژباړه: ابـو عبيـد الاجري ويـل چـې لـه ابـو داؤده د قاسـم بـن سـلام پـه اړه پوښـتنه وشـوه ده وويـل: ثقـه او بـاوري وو. ابـو عبـد الـرحمن السـلمي ويـل: لـه ابـو الحسـن الـدارقطني څخـه مـي د ابـو عبيـد پـه اړه پوښتنه وکړه نو ده وويل: امام، بـاوري او يـو غر وو، پلار سلام يې رومي وو.

قـال أحمد بـن كامـل بـن خلـف القاضـي : كـان أبـو عبيد فاضـلا فـي دينـه ، و فـي علمـه ربانيـا مفتيـا فـي أصناف من علوم الإسلام ، من القرآن ، و الفقـه ، و الأخبار ، و العربية ، حسن الرواية ، صحيح النقل . لا أعلم أحدا من الناس طعن عليه في شـيء من أمره و دينه .

ژبـاړه: احمـد بـن كامـل بـن خلـف القاضـي ويـل: ابـو عبيـد ښـه ديـن دوسـته وو، ربـاني علميت يې در لود، د اسلامي علومو په څو څانګو کې مفتي وو، زه نه يم خبر يو چا دي د ده په يو کار يا دين کې طعن ويلی وي.

د ځينو لغاتو په تشريح کې د ده ويناوې:-

ذكره الترمذي في " الجـامع " فـي غيـر موضـع ، منها في القراءات : و قرأ أبو عبيد " و العين بـالعين " - يعني بضم النون .

ژباړه: امـام ترمـذي پـه جـامع ترمـذي کـې څو ځايه ياد کړی يـو يـې پـه قـراءت کـې دئ چـې ابـو عبيـد دا ايـت والعـينُ بـالعينِ وايـه، ياني د نون په پېښ سره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و فى " الصحيح " أيضا فى الزكاة : و قال أبو عبيد : كل بستان عليه حائط فهو حديقة . و فى كتاب الرقاق من " الصحيح " : قال الفربرى : قال أبو جعفر ـ يعنى وراق البخارى ـ : سألت البخارى ، فقال : سمعت أحمد بن عاصم يقول : سمعت أبا عبيد يقول : قال الأصمعى ، و أبو عمرو ، و غيرهما : جذر قلوب الرجال الجذر الأصل من كل شىء .

ژباړه: په صحيح البخاري کې د زکات پر موضوع هم ترې نقل شوی چې ابو عبيد ويل: هر باغ چې پرې ديوال وي هغه حديقه (باغ يا باغچه) دئ. د صحيح البخاري په کتاب الرقاق کې هم فربري وايي چې ابو جعفر وراق البخاري ويل له امام بخاري مي وپوښتل ده وويل: له احمد بن عاصم څخه مي واورېدل ويل يې چې له ابو عبيده مي واورېدل ويل يې چې اصمعي، ابو عمرو، او نورو ويل: جذر قلوب الرجال، جذر د هر شي اصل ته وايي.

ليکنې:-

نوموړي يو شمېر کتابونه هم ليکلي، تر ټولو مشهور يې الغريب المصنف دئ، بل کتاب يې د الامثال په نوم دئ، په دې اړه بصريانو، کوفيانو، اصمعي او ابو زيد هم ليکنې کړې، دارنګه ابو عبيد، نضر بن شميل، المفضل الضبي هم، خو ابن الاعرابي دا ټول روايات راغونډ کړي او په خپل کتاب کې يې پر بابونو وېشلي او ښه ترتيب و اوډنه يې کړې.

په غريب الحديث کې معمر بن المثنى، قطرب، الاخفش او نضر هم ليکنې کړې وې خو سندونه يې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو راوړي، بيا ابو عدنان النحوي البصري کتاب وليکی سندونه يې هم راوړل خو ترتيب او اوډنه يې د سننو او فقهې په شان وه، البته وړوکی وو، ابو عبيد د دوئ ټول کتابونه په خپل کتاب کې راغونډ کړل، سندونه يې هم ور سره راوړل.

مسند يې وليکی د هر صحابي او تابعي روايات يې راوړل، د دې نوې ليکنې ايجاد يې وکړ، نو محدثينو او فقهاؤ هم ورته پاملرنه وکړه.

يو بل کتاب يې د « معاني القران » په نوم ليکلی، په دې اړه هم مخکې معمر، قطرب، اخفش، له کوفيانو کسائي او فراء ليکنې کړې وې.

ابو عبيد د دوئ ټول کتابونه راجمع کړل، اثار، سندونه ، د اصحابو، تابعينو او فقهاؤ تفسيرونه يې پکې راوړل، نيم کتاب يې روايت کړی وو چې ترې ومړ.

په فقه کې ليکلي کتابونه زياتره د شافعي او مالک پر مذهب ليکلي، د هغو مسلک تاييدوي، دلايل يې راوړي، له لغت او نحوې ورته استدلال کوي.

په قراءت کې يې هم داسې ليکنه کړې چې په کوفيانو کې تر ده مخکې هيچا نه وه کړې، د الاموال په نوم کتاب په فقه کې ډېر غوره او ښه کتاب دئ.

خلګو له ده څخه څه د پاسه تر شل زيات کتابونه د قران ، فقهې، غريب الحديث، الغريب المصنف، الامثال، معاني القران، معاني الشعر او نورو په اړه روايات کړي.

يو شمېر کتابونه يې شته چې تر موږ نه دي رسېدلي، خو د الطاهرينو په ميراثو کې تر لاسه کېږي، دا د وخت امير وو چې ده به هر کتاب لومړی هغه ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندي کاوه او هغه خپل زوی ته وصيت کړی وو چې د دې عالم درناوی وکړي.

يو بل عالم يې د کتابونو نوملړ داسي ذکر کوي:

" الغريب المصنف - ط " مجلدان، في غريب الحديث، ألفه في نحو أربعين سنة، وهو أول من صنف في هذا الفن، و " الطهور - " في الحديث، و " الأجناس من كلام العرب - " و " أدب القاضي " و " فضائل القرآن - " و " الأمثال - " و " المذكر والمؤنث " و " المقصور والممدود " في القراآت، و " الأموال - ط " و " الأحداث " و " النسب " و " الايمان ومعالمه وسننه واستكماله ودرجاته.

ژباړه: الغريب المصنف دوه ټوکه، د حديثو د نااشنا توريو په اړه دئ چې په څلوېښت کاله کې يې ليکلی، دا لومړی کتاب دئ چې په دې فن کې ليکل شوی، الطهور نومی په حديثو کې، الاجناس د عربي کلام نومنې، ادب القاضي، فضائل القران، الامثال، المذکر والمونث، المقصور والممدود يې نور کتاونه دي چې وروستی يې د قراءاتو په اړه دئ، نور يې الاموال، الاحداث، النسب، الايمان معالمه وسننه واستکماله ودرجاته دي.

خو يو بل کتاب يې د ناسخ و منسوخ په نوم هم شته چې په المکتبة الاسلامية کې يې د ده په ليکنو کې راوړی وو. همدارنګه يې د ليکنو په ضمن کې د المواعظ يادونه هم کړې ده چې د ده غوره ليکنه يې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ده غریب روایات:-

محمد بن مرزبان وایي:

قال : حدثنى العلاء بن أبى المغيرة الأندلسى ، قال : أخبرنا على بن بقاء الوراق بمصر ، قال : أخبرنا عبد الغنى بن سعيد الحافظ ، قال فى كتاب الطهارة لأبى عبيد القاسم بن سلام حديثان ما حدث بهما غير أبى عبيد ، و لاعن أبى عبيد غير محمد بن يحيى المروزى ، أحدهما حديث شعبة عن عمرو بن أبى وهب ، و الآخر حديث عبيد الله بن عمر عن سعيد المقبرى حدث به عن يحيى القطان عن عبيد الله ، و حدث به الناس عن يحيى القطان عن ابن عجلان .

ژباړه: ما ته علا حديث بيان کړ ده وويل مونږ ته علي په مصر کې خبر راکړ، ده وويل: مونږ ته عبد الغني خبر راکړ، ده ويل: د ابو عبيد په کتاب الطهارت کې دوه احاديث دي چې له ده پرته بل چا نه دي بيان کړي او نه له ابو عبيده بل شاګرد نقل کړي غير له محمد بن يحيى المروزي، يو يې د شعبه حديث دئ چې له عمرو بن ابي وهبه يې نقلوي، بل يې د عبيد الله بن عمر روايت دئ چې له سعيد المقبري يې بيانوي ده له يحيى القطان هغه له عبيد الله بيان کړی او خلګو له يحيى هغه له ابن عجلانه بيان کړی.

مړينه:-

نوموړی په مکه کې د دوه سوه څلرويشت (۲۲۴) پر مهال وفات شوی چې دا مهال يې عمر (۶۷) کاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو. امام مزي(مړينه۷۴۲) په تذهيب الکمال کې ويلي چې همدا قول بخاري، حارث بن ابي اسامه او نورو هم خوښ کړی دی؛ ځکه يو بل مرجوح قول دادی چې په ۲۲۳ کې وفات شوی دی.

مراجع:-

۱) طبقات ابن سعد ۷ / ۳۵۵
۲) تاريخ ابن معين: ۴۷۹، ۴۸۰
۳) التاريخ الکبير ۷ / ۱۷۲
۴) التاريخ الصغير ۲ / ۳۵۰
۵) المعارف لابن قتيبة: ۵۴۹
۶) الجرح والتعديل ۷ / ۱۱۱
۷) مراتب النحويين: ۹۳، ۹۴
۸) طبقات الزبيدي: ۲۱۷، ۲۲۱
۹) الفهرست لابن النديم: ۷۸
۱۰) تاريخ بغداد ۱۲ / ۴۰۳ - ۴۱۶
۱۱) طبقات الشيرازي: ۲۶
۱۲) طبقات الحنابلة ۱ / ۲۵۹
۱۳) تاريخ ابن عساکر ۳۵ / ۸۲ - ۱۱۰
۱۴) نزهة الالباء: ۱۳۶ - ۱۴۲
۱۵) صفة الصفوة ۴ / ۱۳۰
۱۶) معجم الأدباء ۱۶ / ۲۵۴ - ۲۶۱
۱۷) الکامل لابن الأثير ۶ / ۵۰۹
۱۸) إنباه الرواة ۳ / ۱۲ - ۲۳
۱۹) تهذيب الأسماء واللغات ۲ / ۲۵۷، ۲۵۸
۲۰) وفيات الأعيان ۴ / ۶۰ - ۶۳
۲۱) المختصر في أخبار البشر ۲ / ۳۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲) تهذيب الكمال، باب القاف، من اسمه القاسم د(۴۷۹۲)كس معرفي.

۲۳) تذهيب التهذيب ۳ / ۱۴۶، ۱۴۷

۲۴) تذكرة الحفاظ ۱ / ۴۱۷

۲۵) ميزان الاعتدال ۳ / ۳۷۱

۲۶) البداية والنهاية ۱۰ / ۲۹۱، ۲۹۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۴) امام قتيبه بن سعيد بغلاني ؒ

لنډه پېژندنه:-

په افسوس سره بايدووايم چې زموږګران وطن افغانستان د مختلفو عواملو او بحرانونو له کبله په دې نه دئ توانېدلی چې په اقتصادي، سياسي او نظامي ډګرونوکې د سيمې د هيوادونو په څېر پر مختګ وکړي، خو له نېکه مرغه په علمي ډګر کې يو وخت دغني هيوادونو په کتار کې وو؛ له دې جملې کولای شو چې امام قتيبه بن سعيد بغلاني ؒ ته ګوته ونيسو هغه چې د امام بخاري اوامام مسلم رحمهماالله استاذ او د علم حديث مشهور امام دئ، د نوموړي قبر دبغلان په نوي ښار کې دئ.

امام قتيبه بن سعيد بغلاني يا بلخي يوازينی شخصيت دئ چې په صحيح البخاري او صحيح مسلم کې يې چې د اسلامي نړۍ د علماؤ په اتفاق تر قرآن کريم وروسته صحيح کتابونه دي نوم نهه سوه څلور اويا(۹۷۴) ځله راغلی دئ.

همداراز امام قتيبه بن سعيدبغلاني ؒ د هيواد له هغو نوموتو شخصيتونو ګڼل کېږي چې د علم او معرفت په تمه يې خپل اصل ټاټوبی بلخ پرېښود او د خپلې زمانې مختلفو علمي مرکزونو او هيوادونو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د علم په لټه سفرونه وکړل، اخير د خپل زيار او هڅــو په پايلـــه كــي د حديث پوهنې د يو تکړه او منلي امام په حيث ومنل شو.

خو د ډېر افسوس ځاى دئ چې زمـوږ هيـوادوال په ځانګړي ډول لوستي اوباسواده خلګ د امام قتيبة بـن سـعيد بغلـاني ﷺ پـه څېـر د علمـي، فرهنګـي او تاريخي شخصيتونو لـه ژونـد، کړنـو او کارنـامو نـاخبره دي.

سره له دې چې موږ بايد د هغوئ په ستر پـوهنيز مقـام، علمـي هڅـو، تـاريخي پـر مختګونـو او لاسـته راوړنــو خبــر واى، څــو مــو پــه ځــان كــې د دوئ هغــه صفات اوځانګړتياوې پيدا کړې واى چې د ثو پېړيو پـه تېرېدويې لا هم د دوئ نومونه ژوندي وساتل.

هو! كه موږ په لـاس كـې د علـم ډېـوه واخلـو او د مطالعې فرهنګ پياوړى کړو؛ نـو ناشـوني نـه ده چـې موږ هم د خپلو اسلافو او هغو نېکونـو مقـام تـر لاسـه کړو چې نومونه يې تراوسه لاهم په دينـي مراجعـو (د حديثو په کتابونو)، د مسلمانانو په تاريخ او فرهنـګ (د تراجمو او رجال الحديث په کتابونو) كې ثبت دي او ان شـاء الله تـر قيامتـه بـه همداسـي ثبـت وي، ځكـه لـه مطالعې پرته د تېرو اسلافو لـه کړنـو او کارنـامو الهـام اخيستل او د هغوئ لار تعقيبول؛ ناشونې برېښي.

دا ډول علمي څېړې پر موږ يو بل حق دا هـم لـري چې د هغوئ لـه نـوم اوکارنـامو سره اشـنايي ولـرو او نورو ته يې ور وپېژنو، ځكه د همـدوئ پـه سر ښـندنه او هڅو زموږ د سپېڅلـي ديـن اساســي متــون (علم حديث) تر اوســه ساتـل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـوږ خپلـې ټـولنې تـه د علمـي شخصـيتونو پـه ورپېژندنه کولای شو چې يو لورته د هغه مسؤليت له يوې برخې ځان خلاص کړو چې دوئ يې پر موږ لري اوپه ضمن کې خپل ننني او راتلونکې نسلونه ددوئ له علمي اوفرهنګي خدمتونو خبر کړو چې په همدې لړ کې يو بل علمي او وتلی شصخيت امام قتيبه بن سعيد بغلاني ﷺ درپېژنم.

نوم او نسب:-

د امام قتيبه ﷺ د نوم، نسب او کامل شهرت په اړه سېرت ليکونکو داسي ويلي دي:

قتيبة بن سعيد بن جميل بن طريف بن عبد الله الثقفی مولاهم، أبو رجاء البلخی البغلاني.

د تاريخ ليکونکو له وينا سره سم د امام قتيبه بن سعيدﷺ د نسب په لړی کې له ثقفي مراد هماغه مشهور ثقفي حجاج بن يوسف الثقفي دی چې د عبدالملک بن مروان له لوري د عراق او خراسان والي ټاکل شوی وو.

مشهور محدث او مورخ امام خطيب بغدادي ﷺ د بغداد په تاريخ کې په دې اړه وايي:

قتيبة بن سعيد بن جميل بن طريف مولی الحجاج بن يوسف .

امام قتيبة بن سعيد ته له دې کبله ثقفي ويل کېږي چـــي نيکه جميل يې د حجاج بن يوسف ازاد شوی غلام وو او د همدې اړيکو له کبله امام قتيبه بن سعيد بغلاني ﷺ ثقفي بلل شوی دئ. له بلخي او بغلاني د تاريخ ليکونکو مقصد هماغه دوه ولايتونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې نن يې دافغانستان په جغرافيايي جوړښت کې موږ پېژنو.

زوکړه:-

د امام قتيبه ﷺ د زوکړي په اړه درې قولونه يا روايتونه شته.

لومړی روايت وايي چې دی په (۱۴۸ هـق) کې زېږېدلی دئ، دويم روايت وايي چې په (۱۴۹ هـق) کې زېږېدلی دئ او درېيم وايي چې په (۱۵۰ هـق) کې زېږېدلی دئ.

د امام قتيبه بن سعيد يو شاګرد احمد بن سيار مروزي وايي:

ما له امام قتيبه ﷺ څخه واورېدل ويل يې : (ولدت سنة خمسين ومائة) معنی داچې زه په (۱۵۰ هـق) کې زېږېدلی يم.

همدا قول حافظ ابن حجر عسقلاني ﷺ هم په تهذيب التهذيب کې راجح ګڼلی دئ او پر هغو نورو به يې دراجح والي لامل دا بيانوي چې دا قول په خپله له امام قتيبهﷺ څخه نقل شوی دئ او معلومه خبره ده چې يو انسان د خپلې زوکړې په نېټه تر نورو ښه پوهېږي.

مشهوراستاذان:-

امام قتيبه بن سعيد بغلاني ﷺ د ښه استعداد او د ډېري علمي مينې له کبله خپل اصلي ټاټوبی بلخ پرېښود او د هغه وخت مشهورو علمي مرکزونو بغداد، حجاز، مکې ، مدينې، بصرې، کوفې، شام او مصر ته يې سفرونه وکړل ،د علم حديث پر مشهورو استاذانو اوپوهانو لکه : امام مالک بن انس (په مدينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منوره کې د حدیثومشهورامام) لیث بن سعدمصري، حمادبن زید، ابو عوانه او د هغه وخت پر نورو مشهورو استاذانو یې زده کړې وکړې، د همدې هڅو او زیار په پایله کې وتوانېد چې ځان په حدیث پوهنه کې د یو منلي محدث په توګه مطرح کړي.

امام ذهبي ﷬ د ده د ځینو مشهورو استاذانو په یادولو وایي:

فحمل الکثیر عن مالک، واللیث، وشریک، وحماد بن زید، وأبی عوانة، وابن لهیعة، وبکر بن مضر، وکثیر بن سلیم صاحب أنس بن مالک، وعبثر بن القاسم، وعبد الواحد بن زیاد، وأبی الأحوص سلام بن سلیم، ومفضل بن فضالة . . . وخلق کثیر.

ژباړه: نو پر امام مالک، لیث، شریک، حماد بن زید، ابو عوانة، ابن لهیعة، بکر بن مضر، د امام مالک پر شاګرد کثیر بن سلیم، عبثر بن القاسم، عبد الواحد بن زیاد، ابو الاحوص سلام بن سلیم، مفضل بن فضالة او نورو ډېرو پوهانو یې تحصیلات وکړل.

مشهور شاګردان:-

څرنګه چې امام قتیبة بن سعید بغلاني ﷬ د حدیث پوهنې په دواړو برخو روایت او درایت کې نوم تر لاسه کړی وو، له همدې امله یې د حدیث پوهانو په منځ کې خورا لوړ، وتلی او اوچت ځای درلود.

د حدیث پوهنې او روایت په فن کې د ده دا ستر علمي مقام لامل شو چې د حدیث پوهنې د ښوونځي زده کوونکې پر ده د شاګردۍ او زده کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویاړ تر لاسه کړي او موږ په عمل کې وینو چې د حدیث پوهنې ستر استاذان او د امت لوی امامان لکه: امام احمد بن حنبل، امام بخاري، امام مسلم، امام ابو داؤد، امام ترمذي، امام نسايي او نور مشهور شخصیتونه له ده روایت کوي او دی یې د مشهورو استادانو په کتار کې وتلی ځای لري، ان په صحیح بخاري، صحیح مسلم، سنن ابی داؤد، سنن ترمذي او سنن نسايي کې به ډېرى بابونه او کتابونه د ده له یاده خالي نه وي چې د ژوند لیکونکو او رجال پېژندنې ټول کتابونه په ځانګړي ډول د وتلي امام او معتبر شخصیت حافظ ابو الحجاج مزي ﷺ مشهور کتاب (تهذیب الکمال فی أسماء الرجال) هم پر دې حقیقت شاهدي ورکوي، هلته د هغو ټولو علمي شخصیتونو نومونه یاد شوي چې له ده یې روایتونه کړي دي.

زموږ د پورتنۍ خبرې یو ښه لاسوند د امام ذهبي ﷺ هغه الفاظ هم دي چې د امام قتیبة بن سعید بغلاني ﷺ د یو شمېر مشهورو استادانو تر پېژندګلوي وروسته وايي:

> حدث عنه الحمیدی، ونُعیم بن حماد، ویحیی بن عبد الحمید الحرانی، وأحمد بن حنبل – فأكثر -، ویحیی بن معین، وعلی بن المدینی، ومحمد بن عبد الله بن نُمیر، وأبوبكر بن أبی شیبة، وطائفة ماتوا قبله.

ژباړه : له امام قبیة بن سعید ﷺ څخه حمید، نعیم بن حماد.... او نورو چې تر ده وړاندي مړه شوي روایات نقل کړي دي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو په پر تله امام احمد بن حنبل ﷬ ډېر روايات ترې کړي او بيا زياتوي:

وروى عنه : البخارى، ومسلم، وأبو داود، والنسائى، والترمذى فى كتبهم فأكثروا.

ژباړه : له ده امام بخاري، امام مسلم، امام ابوداؤد، امام نسايي او امام ترمذي په خپلو کتابونو کې ډېر روايات کړي دي.

د امام قتيبة بن سعيد ﷬ د احاديثو او رواياتو شمېر:-

د امام قتيبة بن سعيد بغلاني ﷬ ګڼو استاذانو او ډېرو علمي منډو - ترړو و سفرونو ته په کتلو هر سړي ته دا حقيقت په ډاګه کېداى شي چې دې ستر امام ګڼ روايات، مسموعات او علمي توکي لرل.

امام ذهبي ﷬ د ده د علمي سفرونو د يادولو په لړ کې د ده ګڼو رواياتو ته په نغوته ليکي:

وكتب ما لايوصف كثرته.

ژباړه : امام قتيبة بن سعيد ﷬ دومره ډېرې ليکنې کړې چې بيان يې نه شي کېداى.

که څه هم په دقيق ډول د ده د ټولو رواياتو شمېر مالومول ګران کار دئ، خو بيا هم ځينو ژوند ليکونکو او څېړونکو لکه امام ذهبي ﷬ د يوې واقعې په ترڅ کې د امام قتيبة ﷬ د ټولو رواياتو او مسموعاتو شمېر يو لک احاديث او اثار بللي دي، دى وايي:

وكان شيخ صدق ، قد روى نحوا من مئة ألف .

ژباړه : قتيبة بن سعيد ﷬ يو رښتنى شخص وو چې نژدې تر يو لک زيات روايات يې نقل کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده د ډېرو رواياتو يو بل ژوندى ثبوت په صحيح البخاري او صحيح مسلم کې د قتيبة بن سعيد ﷬ د نقل شويو رواياتو په اړه د ځينو علماوو احصايه ده، حافظ ابن حجر ﷬ د زهرةکتاب د ليکوال په نقل ليکي:

روى عنه البخارى ثلاثمائة وثمانية أحاديث، ومسلم ستمائة وثمانية وستين.

ژباړه : امام بخاري ﷬ له ده (۳۰۸) او امام مسلم ﷬ (۶۶۸) احاديث ترې روايت کړي دي.

د صحيحينو ټولو رواياتو ته په پام دا خورا لوړه شمېره ده.

له بلخه يې د وتلو او په بغلان کې يې د مېشتېدو سبب:-

د سېرت او ژوند ليکونو د کتابونو له مطالعې په ډاګه کېږي چې امام قتيبة بن سعيد بغلاني ﷬ بلخ په خپله خوښه نه وو پرېښې بلکې د مجبوريت له امله يې خوشي کولو ته اړشوى وو، امام ذهبي ﷬ په خپل کتاب کې له حافظ ابو يعلى ﷬ نقل کړى چې د بلخ په وتلو او مشهورو فقهاوو کې يو تن ابراهيم بن يوسف بلخي يوه ورځ د امام قتيبة بن سعيد بغلاني ﷬ په حضور کې له امام مالک ﷬ څخه دا حديث (كل مسكر خمر) واورېد چې له دوئ دوو پرته بل چا ترې نه وو اورېدلى، امام قتيبه ﷬ امام مالک ﷬ ته وويل : دا سړى يعنى ابراهيم بن يوسف د ارجاء عقيده لري، مانا د مرجئه ډلې ګروهې ته ژمن دئ، امام مالک ﷬ په غوسه شو او د بلخ دا مشهور عالم و فقيه يې له خپله مجلسه وايستى، له همدې امله

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه بلخي له امام مالک او امام قتيبة بن سعيد ځخه خپه شو او په زړه کې يې له هغوئ سره يو ډول کرکه پيدا شوه چې په پايله کې يې بلخ ته په ستنيدو امام قتيبة بن سعيد له بلخه وشاړی، ځکه هغه په دې سيمه کې پراخ نفوذ درلود او امام قتيبة مجبور شو چې خپل پلرنی ټاټوبی بلخ خوشي کړي او په بغلان کې مېشت شي، ده له بلخه بغلان ته تبعيد د قدر او قضا پرېکړه بللې او دا حالت يې په خپلو دوو بيتونو کې داسي انځور کړی دئ:

لولا القضاءُ الذى لابد مدركه
والرزقُ يأكله الإنسانُ بالقدر
ماكان مثلى فى بغلان مسكنه
ولا يمُرُّ بها إلا على سفر

ژباړه: که الهي قضا چې وجود يې حتمی دئ نه وای او همدارنګه هغه رزق او اوبه چې خوړل يې اوله ورځ د هر انسان په تقدير او ازل کې نوشته دي نه وای نو بغلان له مسافر پرته د بل چا استوګنځای نه وو.

د امام قتيبه بن سعيد علمي سفرونه:-

په لومړيو پېړيو يعني د صحابه کرامو، تابعينو، تبع تابعينو او تر دوئ وروسته پېړيو کې د علم او پوهي د تر لاسه کولو غوره وسيله علمي سفرونه بلل کېدل.

نن هم علمي سفرونه خورا ارزښتمن دي چې د علم مينه وال د خپلې سيمې له ښوونکو تر زده کړې وروسته نورو سيمو ته د پوهي او علم د تر لاسه کولو په موخه سفر کوي. په لومړيو پېړيو کې د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړنې ښتنان تر ډېره محدثين وو لکه حافظ ابن الصلاح ﷺ دې وصف ته ګوته نيسي او ليکې:

وإذا فرغ من سماع العوالى والمهمات التى ببلده فليرحل إلى غيره.

ژباړه: محدث يا روايت ليکوونکی چې کله د لوړو سندو او د حديثو او رواياتو تر اوريدنې او زده کړې وروسته فارغ شي د نورو رواياتو د اخيستنې په موخه بلې سيمې ته سفر کوي.

علمي سفرونه د علمي ذخيرې په بډايه کولو کې مهم رول لري همدې اهميت ته په پام هغه محدث چې د خپلې سيمې پر استاذانو به يې بسنه کوله او د رواياتو و علم په موخه به يې نورو سيمو ته سفرونه نه کول علمي ورتيا او شخصيت به يې تر پوښتنې لاندي راتلی، خلګو به يې علميت او علمي پانګې ته د شک او ترديد په سترګو کتل .

لکه څرنګه چې د پنځمې پېړۍ مشهور ژوند ليکونکی خطيب بغدادي په خپل کتاب (الرحلة فى طلب الحديث) کې د حديث پوهنې له وتلي او ستر عالم يحی بن معين څخه په نقل کاري:

أربعة لاتؤنس منهم رشدا . . . ورجل يكتب فى بلده ولايرحل فى طلب الحديث.

ژباړه: له څلورو بايد د خير تمه ونه شي د دوئ له ډلې يو هغه دئ چې د خپلې سيمې پر علمي کړيو تر زده کړې وروسته نورو سيمو ته د حديثو د ترلاسه کولو او علم موندلو په موخه سفر نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطیب بغدادي ﷬ د علمي سفرونو د اهمیت تر روښانولو وروسته د دې سفرونو موخه او هدف هم بیانوي ، لیکې:

والمقصود بالرحلة فى الحديث امران: أحدهما تحصيل علو الإسناد وقدم السماع. والثانى: لقاء الحفاظ، والمذاكرة لهم، والاستفادة عنهم.

ژباړه: علمي سفرونه چې د حدیث پوهنې د زده کړې په موخه ترسره کېږي دوه عمده او اساسي هدفونه لري (١) د لوړ سند تر لاسه کول او له مخکېنیو خلګو اورېدنه دا په تېره زمانه کې د محدثینو مهم هدف وو. (٢) د حدیثو له حفاظو سره لیدل ، له هغوئ سره په علمي مجلسونو کې ګډون کول او د هغوئ له علمي پانګې ګټه اخیستل .

د علمي سفرونو اهمیت او پکې نغښتو پټو اهدافو ته په پام قتیبه بن سعید بغلاني ﷬ د(٣٣) کلنۍ پر مهال د حدیثو د زده کړې، د علمي پانګې د بډاینې، له سترو استاذانو د ګټې اخیستنې او لیدنې په موخه د خپل وخت مهمو علمي مرکزونو ته سفر پیل کړ، له همدې کبله امام ذهبي نوموړی د (جوال) یا ډېر ګرزېدونکې په نوم یاد کړ.

خطیب بغدادي ﷬ د هغو عملي مرکزونویادونه کوي چې قتیبه بن سعید ﷬ سفرونه ورته کړي، له دې لړلیکه د یو څو مهمو نومونو په یادولو خطیب بغدادي لیکې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحـل إلــى العـراق، والمدينــة، ومكــة، والشــام، ومصر، وقدم بغداد، وحدث بها.

ژباړه : قتيبه بـن سـعيد د عـراق ، مـدينې منورې، مکې مکرمې ، شام، مصر او بغداد لور ته سفرونه وکړل ، همالته يې په عملـي ډول د استاذ دنده پر غاړه واخيسـته لـه زده کړې سره – سره د حديثو پر تدريسي مسند کښېناسـت او د پـوهي د مينـه والـو پـام ور واووښت .

کله چې قتيبـه بـن سـعيد بغلاني ﷫ بغداد تـه د زده کړې په موخه ولاړ نـو سـترو محـدثينو هڅـه وکـړه چـې د ده لـه علمـي پـانګې ګټـه واخلـي، لـه همـدې کبلــه نومــوړي همالتــه لــه زده کــړې ســره – ســره د استاذۍ دنده هم پر مخ وړله .

امــام ذهبــي ﷫ د قتيبـــه بـــن ســـعيد د علمـــي سـفرونو ټـاکلې او محـدوده نېټـه پـه ګوتـه کـوي او د نوموړي علمي سرمايې او زياتو سفرونو تـه پـه اشـاره وايي:

نعـم، وارتحـل قتيبـة فـی طلـب العلـم وكتـب مـا لايوصف كثرة. وذلک فی سنة ثنتين وسبعين ومائة، فحمل الكثير عن مالـک، والليث، وشريـک، وحماد بن زيد، وأبی عوانة، وابن لهيعة، وبكر بـن مضر، وكثير بن سليم، صـاحـــب أنس بن مالک.

ژباړه: هو ! قتيبه د علم پـه لټـه سـفر وکـړ او دومره روايتونه يې وليکل چې بيانول يې ناشوني دي، دا سـفر پـه (۱۷۲ هــ) کـې پيـل او په پايله کې يـې نومـوړي لـه امـام مالـک،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليث ، شريک او د هغه وخت له مشهورو محدثينو حديثونه نقل کړل.

ښاغلی ذهبي ﷺ په (تذکرة الحفاظ) نومي کتاب کې قتيبه بن سعيد ﷺ هغه ډېر ګرځېدونکی او د زياتو سفرونو په کوونکې معرفي کوي، وايي:

وکان ثقة، عالما، صاحب حديث ورحلات.

ژباړه : قتيبه بن سعيد ثقه، عالم، د حديث پوهنې امام او په دې لار کې د ګڼو سفرونو کوونکی دئ.

د هغو ښارونو له ډلې چې امام قتيبه بن سعيد ﷺ علمي سفرونه ورته کړي يو هم بغداد او کوفه دي، لکه څرنګه چې امام قتيبه بن سعيد ﷺ عراق ته د خپل لومړني سفر يادونه کوي او وايي:

انحدرت إلى العراق أول مرة سنة اثنتين وسبعين – يعني بعد المائة – وكنت يومئذ ابن ثلاث وعشرين سنة.

ژباړه: زه په (۱۷۲ هـ) کې په لومړي ځل عراق ته ولاړم او هغه مهال زه (۲۳) کلن وم .

امام ابوداود عراق ته د ده راتګ يادوي او وايي:

قدم قتيبة بغداد في سنة ست عشرة ومائتين، فجاءه أحمد ويحيى.

ژباړه : قتيبه بن سعيد ﷺ د (۲۱۶ هـ) پر مهال بغداد ته ولاړ او د حديث پوهنې دوه مشهور استادان امام احمد بن حنبل ﷺ او د نقد و کره کتنې (جرح و تعديل) پوهاند يحی بن معين له ده د ګټې اخيستنې په موخه ورته راغلل .

امام ابو حاتم رازي بغداد او کوفې ته د امام قتيبه ﷺ د سفر او له ده د محدثينو زده کړه يادوي، ليکې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضـرته ببغـداد، وقـد جـاءه أحمـد، فسـأله عـن أحاديث فحدثه بها . وجاء أبو بكر بن أبى شيبة وابنُ نُمير بالكوفة إليه ليلة، وحضرت معهما، فلم يزالا ينتخبان عليه، وأنتخب معهما إلى الصبح.

ژبـاړه: زه پـه بغـداد کـې امـام قتيبـه تـه ورغلم ، امام احمد بن حنبل ؒ هم له ده د يـو شـمېر حـديثو پـه اړه پوښـتنې تـه راغـی امام قتيبه ورته ولوستل، په کوفه کې امام قتيبه ته ابو بکر بـن ابـی شـيبه او ابـن نميـر راغلـل چـې زه هـم ورسـره وم، مـوږ تـر سهاره له ده سره د شته احاديثو پر چاڼ او انتخاب مصروف وو.

د عبدالله بن محمد بن سيار په نوم يـو بـل محـدث وايي:

قتيبة صدوق، ليس أحد من الكبار إلا وقد حمل عنه بالعراق. وحدث عنه أحمد بن حنبل، وأبوخيثمة وعباس العنبرى، والحميدى بمكة.

ژبـاړه: قتيبـه بـن سـعيد رښـتنی وو، پـه عراق کې هيڅ داسي ستر عالم نه دئ پاتي شـوی چـې لـه ده يـې روايـت نـه وي کـړی، همدارنګه امام احمد بـن حنبـل، ابـو خيثمـه، عباس عنبري او حميدي هم په مکه کې لـه ده حديث روايت کړي دي.

مړينه:-

امـام قتيبـه بـن سـعيد بغلـاني ؒ خپـل ارزښـتمن ژوند د رسول الله ρ احـاديثو تـه چـې پـه اسلام کـې د قرآن کريم تشرېح او توضيح ګڼل کېږي وقف کړ او پـه دې لړ کـې يـې د امـام بخـاري، امام مسلم بـن حجـاج

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيشاپوري، ابوداود ستجستاني، ابو عيسی ترمذي، امام نسايي په څېر شخصيتونه وروزل، دوئ د اسلامي نړۍ هغه نوموتې څېرې دي چې کتابونه يې د مسلمانانو لپاره د قرآن کريم په تشريح او توضيح کې د لارښوونکو حيثيت لري.

دا د همدوئ هڅې وې چې مسلمانانو ته په صحيح ډول د نبي په ژبه د قرآن کريم تشريح ورسېده په ريښتيا هم دا ليکنې د مسلمانانو علمي او فکري سرچينې دي.

همدا راز يې د دوئ په څېر د نورو سلګونو کسانو په روزلو د اسلام علمي بڼ لا زرغون کړ.

تر دې هڅو، زيار، زده کړې او ښوونې وروسته يې بالاخره د نوي (۹۰) يا (۹۱) کلونو په عمر د (۲۴۰ هق) کال د شعبان په مياشت کې د اجل بلونکې ته لبيک ووايه او د ابد لپاره يې له نړۍ سره مخه ښه وکړه.ښاغلی قتيبه بن سعيد ﷺ همالته په خپل ټاټوبي کې خاورو ته وسپارل شو، قبر يې تر ننه هم د بغلان د مرکز شهرنو په اطرافو کې خوندي پاتي دئ.

د امام قتيبه بن سعيد بغلاني ﷺ تر وفات وروسته بغلان د حديثو او رجالو په کتابونو کې يو نه هېرېدونکی نوم شو او ورو – ورو د خلګو پام ور واووښت مګر تر دې وړاندي بغلان د بلخ ولايت يو کلی ګڼل کېدی.

روح يې ښاد او ياد يې ژوندی

۱)تاريخ بغداد(۶۹۴۲) کس معرفي:۱۲/ ۴۶۰
۲)تهذيب الكمال(۴۸۵۲)كس معرفي:۵۲۳/۲۳
۳) تذكرة الحفاظ الطبقة الثامنة: ۲/ ۲۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

(م)

(٢٥) مكي بن ابراهيم

لنډه پېژندنه:-

د وخت غوره محدث، فقيه، د سترو محدثينو استاذ، ثقه او وتلی عالم مكې بن ابراهيم د خراسان د ګوتو په شمار علماؤ څخه ګڼل کېږي.

نوموړی د بلخ شمالي ولايت ته منسوب دئ او محدثينو خراسانی بللی دئ، له اوولسو تابعينو خوله په خوله روايات لري او له ده څخه د صحاح سته وو د ليکوالانو ترڅنګ د امام احمد غوندي لوړ شخصيت هم روايات نقل کړي دي، امام بخاري په خپل صحيح کې زيات ثلاثي روايات له همدې جيد محدث څخه نقل کړي دي. په تاريخ کې يې د نسب سلسله په دې توګه بيان شوې ده:

مكي ابن إبراهيم بن بشير بن فرقد او يا فرقد بن بشير، الإمام الحافظ الصادق، مسند خراسان، أبو السكن، التميمي الحنظلي البلخي.

لکه څرنګه چې يې په نسب نامه کې وينو چې بلخ ته منسوب شوی دئ او ځينو محدثينو هم خراساني بللی دئ نو دا اشارې موږ ته هم په پوره ډاډ دا الهام

(c) ketabton.com: The Digital Library

راکوي چې نوموړی د همدې ولايت دئ چې همدا اوس د هيواد په جغرافيه کې خورا ارزښتمن رول لري.

امام مزي په تهذيب الكمال کې ليکي:

ذكره خليفة بن خياط فى الطبقة الخامسة من أهل خراسان.

ژباړه: دی خلفيه بن خياط د پنځمې طبقې خراسانی عالم بللی دئ.

زوکړه:-

دا چې نوموړی په څو هجري کې پيدا شوی نو د ده له خولې به يې واورو:

سأله محمد بن علي بن جعفر البلخي : في أي سنة ولدت؟. قال : في سنة ست وعشرين ومائة.

ژباړه: محمد بن علي بن جعفر البلخي له ده پوښتنه وکړه چې په کوم کال زيږيدلی؟ نو ده وويل: په يو سل او شپږ ويشت (۱۲۶) هجري کې.

زده کړې:-

نوموړی وايي: په يوولس کلنۍ کې به پلار د سبق لپاره بوتلم خو زه نه په پوهيدم نو کله چې اوولس کلنۍ ته ورسيدم بيا مي د زده کړو لپاره تلوسه ښکاره کړه.

نوموړی څو ځله د حج لپاره مکې ته تللی او په لار کې يې له محدثينو د زده کړو تنده هم خړوبوله.

د وخت له سترو محدثينو يې زده کړې کړې او د ديني علومو مرکزونو لکه کوفه، بصره، مکه، مدينه، خراسان، بغداد او نورو ښارونو ته يې د علمي تندې د خړوبولو لپاره سفرونه کړي دي او هلته يې د وخت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذانو، پوهانو، علماؤ، محدثينو او ... څخه زده کړې کړې څو چې نوموړی خپل اصلي منزل ته ورسېد او بيا يې نورو زده کوونکو ته همدا لړۍ جاري وساتله.

له نوموړي ستر محدث څخه د صحاح سته وو د پوهانو ترڅنګ امام احمد، امام يحی بن معين، امام ابن المديني او نورو مشهورو محدثينو هم حديث روايت کړی او مکې بن ابراهيم د دې ښاغلو د غوره، مشهورو او نوم وتلو استاذانو په کتار کې راځي.

د بخاري زياتره ثلاثيات (ثلاثي روايات) د همدې افغان او بلخي عالم په لنډ سند را نقل شوي دي، نوموړی په خپله وايي که زه پوهېدای چې ما ته به خلګ دومره زياته اړتيا ولري نو ما به ټول روايات له تابعينو نقل کړي وای او په سند کې به مي بل څا ته ځای نه وای ور کړی.

دا جمله يې هم پر لوړ شان، علمي ذوق او ښه وړتيا دلالت کوي، نوموړی له تابعينو خوله په خوله روايات لري او په يو شمېر سندونو يې له تابعينو پرته له نورو محدثينو هم روايات نقل کړی دي.

استاذان:-

مکې بن ابراهيم د خپلو زده کړو پر مهال د اسلامي نړۍ له وتلو پوهانو څخه زده کړې وکړې چې زيات شمېر يې په کې تابعين هم ول چې د ځينو مشهورو استاذانو نوملړ يې په دې توګه دئ:

يزيد بن أبي عبيد، بهز بن حكيم، عبد الله بن سعيد بن أبي هند ، ابن جريج ، هشام بن حسان ، الجعيد بن عبد الرحمن ، حنظلة بن أبي سفيان ، موسى بن عبيدة، عثمان بن سعدالكاتب ، أبو حنيفة ، أيمن بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

نابل، داود بن يزيد الأودي ، فائد أبي الورقاء ، فطر بن خليفة ، هاشم بن هاشم بن عتبة ، هشام الدستوائي ، عثمان بن الأسود ، مالك بن أنس ، يعقوب بن عطاء.

شاگردان:-

كله چې نوموړی امام له زده كړو فارغ شو نو په خپله سيمه او بيلابېلو علاقو كې يې له نبوي چېنې څخه د هغو زده كوونكو تنده خړوبوله چې د همدې چېنې څخه د تندې ماتولو لپاره به ده ته راغلي ول، په دې سلسله كې يې ډېر شاگردان تربيه كړي دي چې د ځينو ښاغلو نومونه يې په لاندي ډول دي:

البخاري، أحمد بن حنبل، عبيد الله القواريري، يحيى بن يحيى، يحيى بن معين ، بندار، سهل بن زنجلة، عبد الصمد بن الفضل البلخي، عباس الدوري، أحمد بن عبيد الله النرسي، الكديمي، معمر بن محمد البلخي، يزيد بن سنان البصري، عمر بن مدرك القاص، حفيده محمد بن حسن، إبراهيم بن زهير الحلواني، إبراهيم بن عثمان البلخي، إبراهيم بن يعقوب الجوزجاني، أحمد بن نصر مقرئ نيسابور، إسماعيل بن محمد بن أبي كثير البلخي، حامد بن محمود بن حرب، أبو عوف البزوري، عبد الصمد بن سليمان البلخي الأعرج، محمد بن أحمد بن ماهان البلخي، محمد بن أحمد بن مدويه الترمذي، محمد بن بشر السرخسي، محمد بن خشنام بن صالح البلخي، محمد بن صالح الصيدلاني ، ومحمد بن عامر بن كامل ، عبد الصمد بن غالب ، محمد بن عبد الحميد البزاز، محمد بن عيسى بن قاسم ، محمد بن علي بن جعفر بن الزبير د الحافظ أبو علي پلار ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد بن عمرو السواق ، عبد الله بن محمد ، عبد الرحيم بن حازم، په دې کې لس بلخيان دي.

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

قال الكوسج : سألت أحمد عن مكي ، فقال : ثقة.

کوج ويل له امام احمده مي د مکې په اړه پوښتنه وکړه نو ويې ويل: ثقه دئ.

وروى أحمد بن زهير عن يحيى: صالح.

احمد بن زهير له يحى نقل کړى چې صالح دئ.

وقال أبو حاتم: محله الصدق.

امام ابو حاتم ويل چې صدوق يعنى رښتنى دئ.

وقال العجلي: ثقة.

عجلي ويل:باوري دئ.

وقال النسائي: ليس به بأس.

نسائى ويل: پروا نه شته پرې، معنا روايت يې صحيح دي.

پوهانو يې په اړه کښلى دي چې د نجاشي د جنازې د لمانځه په روايت کې تېروتلى وو ده داسې بياناوه:

حدث عن مالك ، عن نافع ، عن ابن عمر أن النبي -صلى الله عليه وسلم -صلى على النجاشي فكبر أربعا فتفرد بهذا ، ثم رجع عنه ، لما بان له أنه وهم ، وأبى أن يحدث به.

ده له مالک هغه له نافع هغه له ابن عمره حديث بياناوه چې رسول الله ρ پر نجاشي په څلور تکبيره لمونځ وکړ، په دې سند يوازي ده روايت کړى وو څکه يې بيا رجوع وکړه او دا ورته ښکاره شوه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېروتی دئ نو د روايت له بيانولو يې هم ډډه کوله.

بيا يې داسي بياناوه:

ثم وجده في كتابه ، عن مالك ، عن الزهري ، عن سعيد ، عن أبي هريرة وقال : هكذا في كتابي.

بيا ده په خپل کتاب کې داسي وموندل چې دی له مالک هغه له زهري هغه له سعيد او هغه له ابوهريره روايت کوي، نو ده بيا ويل زما په کتاب کې همداسي دي.

قال الدارقطني : مكي ثقة مأمون.

دارقطني ويل: مکې ثقه او باوری دئ.

وقال محمد بن عبد الوهاب الفراء: حدثنا مكي بن إبراهيم ، الرجل الصالح بنيسابور.

محمد بن عبد الوهاب الفراء ويل: موږ ته نېک سړي يعني مکې بن ابراهيم په نيشاپور کې حديث بيان کړ.

ذهبي وايي: لم يلق البخاري بخراسان أحدا أكبر منه . روى له الجماعة.

د ده يو ژوند ليکوونکی کاږي چې بخاري په خراسان کې تر ده له بل لوی او ستر محدث سره نه دئ مخ شوی او له ده ټولو صحاحو سته وو روايات کړي.

ده ده په سند راغلی روايت چې بخاري هم نقل کړی دئ:

أخبرنا يوسف بن أبي نصر ، وعبد الله بن قوام ، وطائفة ، سمعوا الحسين بن أبي بكر ، قال : أخبرنا أبو الوقت ، حدثنا أبو الحسن المظفري ، أخبرنا ابن حمويه ، أخبرنا محمد بن يوسف ، حدثنا البخاري ، حدثنا مكي بن إبراهيم ، حدثنا عبد الله بن سعيد بن أبي هند ، عن أبيه ، عن ابن عباس ، قال : قال النبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

-ρ : -نعمتان مغبون فيهما كثير من الناس : الصحة والفراغ.

ابن عباس وايي چې رسول الله ρ وويل: په دوو نعمتونو کې زيات خلک ښه رايه نه لري: روغتيا او فراغت.

مړينه:-

د دقيقې نېټې په اړه يې د پوهانو اخلاف شتون لري، د ځينو اقوال يې دا دي:

قال أبو حاتم والبخاري: مات سنة أربع عشرة.

ابوحاتم او بخاري وايي :په دوه سوه او څورلس کې مړ شوی دئ.

وقال ابن سعد ومطين وعبد الصمد بن الفضل وغيرهم : سنة خمس عشرة ومائتين . زاد ابن سعد : ببلخ في النصف من شعبان ، وقد قارب المائة ، وكان ثقة ، ثبتا في الحديث -رحمه الله.

ابن سعد ، مطين ، عبد الصمد او نورو ويل:په دوه سوه او پنځلس کې مړ شوی دئ، ابن سعد اضافه کړې چې مړينه يې په بلخ کې د نيمايي شعبان پرمهال وه او دی په دې وخت کې سلو کلونو ته لنډ شوی وو او دی په حديثو کې ثقه او اعتمادي کس وو.

أَبُو عَلّي ونا مُحَمَّد قَالَ وَمَات مكي بن إِبْرَاهِيم لَيْلَة الْأَرْبَعَاء قبيل الصُّبْح لِلنِّصْفِ من شعْبَان سنة 215 قَالَ البُخَارِيّ فِي التَّارِيخ الصَّغِير مَاتَ سنة أَربع عشرَة أَو 215 وَقَالَ فِي الْكَبِير مَاتَ سنة 214 وَلم يشك فِيهِ وَقَالَ أَبُو عِيسَى مَاتَ سنة 214 وَقَالَ ابْن سعد توفّي سنة 215 .

ژباړه: ابوعلي وايي چې مونږ ته محمد حديث بيان کړ ده ويل: مکې بن ابراهيم د چار شنبې په شپه تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهار لیږ مخکې د دوه سوه پنځلس (۲۱۵ هـ) پر مهال د شعبان د میاشتې په نیمایي کې مړ شو.

بخـاري پـه تـاریخ صـغیر کـې ویلـي دي چـې پـه څورلس یا (۲۱۵هـ) کې مړ شو او په تاریخ کبیر کې یې ویلي دي په (۲۱۴هـ) کې مړ شو او په دې ځای کې یـې شک نه دئ کړی، امام ترمذي ویلي دي چې په (۲۱۴) کې مړ شوی دئ او ابن سعد ویلي دي چې پـه (۲۱۵) کې وفات شوی دئ.

مراجع:-

۱) طبقات ابن سعد ۷ / ۳۷۳
۲) طبقات خلیفة: ت ۳۱۴۳
۳) التاریخ الکبیر ۸ / ۷۱
۴) التاریخ الصغیر ۲ / ۳۳۳
۵) الجرح والتعدیل ۸ / ۴۴۱
۶) تاریخ بغداد ۱۳ / ۱۱۵
۷) تهذیب الکمال: ۱۳۶۹
۸) تذهیب التهذیب ۴ / ۶۸ / ۲
۹) العبر 1 / ۳۶۸
۱۰) تذکرة الحفاظ 1 / ۳۶۵
۱۱) الکاشف ۳ / ۱۷۳
۱۲) دول الإسلام 1 / ۱۳۱
۱۳) تهذیب التهذیب ۱۰ / ۲۹۳
۱۴) طبقات الحفاظ: ۱۶
۱۵) خلاصة تذهیب الکمال: 398
۱۶) شذرات الذهب ۲ / ۳۵
۱۷)سیر اعلام النبلاء(۲۱۴) کس معرفي:۵۵۳/۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۶) محمد بن ابان البلخي

د نوموړي په اړه مو تر ډېري لټې وروسته هم پوره او دقيق مالومات ترلاسه نه کړل، خو دا چې افغانی عالم دئ له دې امله يې ژوند ليک دلته راوړم که څه هم د کمو مالوماتو له کبله به ځينې نيمګړتياوې ولري.

د نوموړی د نسب لړۍ داسي ذکر شوې:

محمد بن أبان بن وزير البلخي أبو بكر بن إبراهيم المستملي الحافظ ويعرف بحمدويه.

زوکړه:-

د زوکړه په اړه يې ما ته هيڅ ډول مالومات هم نه دي شوي.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

له امام وکيع سره يې څه د پاسه لس کاله تېر کړي، له ده يې زده کړې هم کړې او د نورو استاذانو نومونه يې په دې ډول دي:

ابن عيينة، ابن علية، عبد الوهاب الثقفي، عبد الرزاق، ابن مهدي، ابن إدريس، ابن نمير، إبراهيم بن صدقه، أيوب بن سويد الرملي، أبو أسامة، عبدة بن سليمان، ابن عدي، ابن أبي فديك، معن بن عيسى، يزيد بن هارون، غندر، محمد بن فضيل، النضر بن كثير، شبابة بن سوار، يحيى بن سعيد القطان، عبد الله بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

وهب، أبو أمامة، أَبو بَكْر بْن عياش، عقبة بن خالد، أبو خالد الأحمر، مروان بن معاوية او نور...

د علم او پوهې په ترلاسه کولو کې يې د ستريو تر ګاللو وروسته نورو ته د پوهې نقلولو دنده ومنله او لاندیني شاګردان يې وموندل:

د صحاحو ليکوالانو تري روايات کړي البته يوازې مسلم په خپل صحيح کې تري نه دي نقل کړي خو په نورو کتابونو کې تري روايات لري.

موسى بن هارون، إبراهيم الحربي، عبد الله بن أحمد، أبو حاتم، حسين بن محمد القباني، المعمري، أحمد بن سلمة، إبراهيم بن أبي طالب، ابن خزيمة، السراج، أبو القاسم البغوي او نور...

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

محمد بن أبان أبو بكر البلخي ثقة.

ژباړه: محمد بن ابان ابو بكر البلخي ثقه دئ.

زرکلي يې په اړه وايي:

محمد بن أبان البلخي، أبو بكر: من حفاظ الحديث. كان مستملى " وكيع ". له تصانيف في الحديث. توفي ببلخ.

ژباړه: محمد بن ابان البلخي ابو بکر د حديثو له سترو حافظانو څخه وو، دی د وکيع ملګری وو، په حديثو کې يې ليکنې کړې او په بلخ کې وفات شوی.

يو شمېر نور پوهان يې په اړه وايي:

وقال بن أبي حاتم عن أبيه صدوق وقال النسائي ثقة وذكره بن حبان في الثقات وقال كان حسن المذاكره ممن جمع وصنف.

ژباړه: ابن ابی حاتم د خپل پلار په حواله ويل چې رښتنی دئ، نسائي ويل: باوري دئ، ابن حبان په کتاب الثقات کې راوړی او ويلي يې چې غوره بحث يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاوه، له هغو پوهانو څخه وو چې حدیث یې را غونډ کړي او لیکنې یې کړې.

له نومړي څخه امام بخاري (۳۸) روایات نقل کړي، البته دا ټول په صحیح کې نه دي.

مړینه:-

نوموړی په محرم کې د (۲۴۴ هـ) پر مهال په بلخ کې وفات شوی. دا د موسی بن هارون قول دئ، قباني بیا د بخاري په حواله ویلي چې په (۴۵) کې وفات شوی.

مراجع:-

۱)تهذیب الکمال(۵۰۲۱)کس معرفي:۲۴/ ۲۹۶

۲)موسوعة اقوال الامام احمد بن حنبل في رجال الحدیث وعلله، المجلد الثالث حرف المیم د(۲۲۶۴) کس معرفي:۲۲۸/۳.

۳)تاریخ بغداد، تتمة باب محمد، ذکر من اسمه محمد و اسم ابیه ابان،(۴۵۸) کس معرفي: ۷۶/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۷) امام ابن حبان رحمه الله

لنډه پېژندنه:-

زمونږ په هیوادکې ډېرې داسې شخصیتونه تېر شوي دي چې د ژوند په ډېرو ډگرونو کې یې لوی نوم اوشهرت گټلی دئ، مسلمان امت ته یې نه هېرېدونکې خدمتونه ترسره کړي دي اودومره سترې یې گاللې چې یادول یې هم گران کار دئ.

نوم یې:-

الإمام العلاّمة الحافظ أبوحاتم محمد بن حبان بن أحمدبن حبان بن معاذ بن معبد بن سهيد بن هديّة بن مرة بن سعد بن يزيد التميمي الدارمي البُستي .په ابن حبان ډېرمشهوردی اوکنیه یې ابوحاتم دی.

وطن یې:-

نوموړی د بُست دئ، پر مشاهير علماء الامصار کتاب یې محقق لیکي: ولد ببست وهي مدينة كبيرة هراة وغزنة (من بلاد كابل عاصمة افغان اليوم). بُست کې پیدا شوی دا د غزنـــــي اوهرات ترمنځ یولوی ښاردئ؛ د کابل له ښارونو بلل کېږي چې د نني افغان پلازمېنه دی. شاوخوا سیمه یې په گرمسېرسره هم یادېږي چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تودو اطرافوپه معنا دئ. دا سيمه ډېرې ويالي اوشنې سيمې لري چې په وروستيوکې يوځه ويجاړي هم پکې پېښه شوې ده.

ويکپيډيا په دې اړه ليکي: «د بست کلا د افغانستان د هلمند ولايت د بست په سيمه کي يوه لرغونې کلا ده. په هغه ځای کي چي د افغانستان دوه نامتو هلمند او ارغنداب سيندونه سره يوځای کيږي يوه ډيره لويه کلا چي د هغي له پورتنې برخې ټول لښکرگاه ښا مالوميږي جوړه شوي ده دا کلا د بست په نامه ياديږي چي د هلمند ولايت د لښکرگاه ښار ته څيرمه پرته ده چې د افغانستان او آن د نړي په تاريخ کي ځانگړی او مشهور نوم لري.»

ستر محدث، علامه، حافظ ابو حاتم محمد بن حبان رحمه الله د همدې سيمې اوسيدونکی دئ.

علمي سفرونه:-

د علم موخه يې سفرونه وکړل، بېلابېلو ښارونو او هيوادونو ته ولاړ چې په دې لړکې بصرې، مصر، موصل، نساء، جرجان، بغداد، دمشق، نيشاپور، عسقلان، بيت المقدس، طبري، هرات او نورو سيمو ته ولاړ.

د استاذانو شمېر يې نژدې دوه زره دئ، ده هم د خپل يوه كتاب (التقاسيم والانواع) په مقدمه كې داخبره كړې او ليكلي يې دي:

لعلنا قد كتبنا عن أكثرمن ألفي شيخ من إسبيجاب إلى الإسكندرية.

يعني کېدای شي له اسيجابه تراسکندرې ماله دوو زرو استاذانو احاديث ليكلي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام ذهبي يې پر خبرو داسې تبصره كړې:
(كذا فلتكن الهمم) يعني عزم بايدهمداسې وي.
نومـوړي پـه ګڼوعلومـوكې خورامهـارت ترلاسـه كړ،كه په احاديثو كې دده مهارت ته وګورو نـو پـه دې فن كې يې پراخه پوهه او معلومات درلودل او پـر دې هـم قـادر وو چـې د نصوصـوپه رڼـاكې يـې احكـام او مسائل استنباط كړي واى .
همدارنګه يې په عربي پوهنه، طب، علم نجوم او نـورو كـې هـم پـوره لاس درلـود د ده دا مهارتونـه لـه هغو كتابونو چې موږ ته يې د علمي پانګي پـه توګـه پرېيښي په ډاګه معلومېږي.
امام حاكم د ده په اړه ويلي:
ابن حبان من أوعية العلم في الفقه واللغة والحديث والوعظ، ومن عقلاء الرجال.
ژبـاړه: امـام ابـن حبـان رحمـه الله پـه فقـه، لغـت، حديث او وعـظ كـې ډېـر وتلـى او خـورا هوښـيار سړى دئ.
د ده پـر كتاب(مشـاهير علمـاء الامصـار و اعـلام فقهـاء الاقطـار) محقـق مـروزق علـي ابـراهيم، د ابـن حبـان پـه سـتاينه كـې د ابـو سـعد عبـد الـرحمن وينـا راوړې ده:
(أبو حاتم البستي كان من فقهاء الناس وحفاظ الاثار المشهورين في الامصار والاقطار عالما بالطلب والنجوم وفنون العلوم الف المسند الصحيح والتاريخ والضعفاء والكتب المشهورة في كل فن وفقه الناس بسمرقند ثم تحول الى بست).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ابو حاتم له فقیهو وګړو ؤ؛ په ښارونو او د نړۍ په ګوټ کې د مشهورو اثارو حافظ، په طب، نجوم او نوور علمي فنونو عالم وو؛ صحیح مسند، تاریخ، کتاب الضعفاء او په هر فن کې یې مشهور کتابونه لیکلي دي، په سمرقند کې یې خلکو ته پوهاوی ور کړ او بیا بست ته ولاړ.

امام خطیب د ده په اړه ویلي:

كان ابن حبان ثقة نبيلاً فهماً .

یعني نوموړی ثقه، هوښیار او ځیرک وو.

یاقوت الحموي د ده په اړه ویلي:

كان ابن حبان مكثرا من الحديث والرحلة والشيوخ عالما بالمتون والاسانيد أخرج من علوم الحديث ما عجَزَ عنه غيره،ومن تأمل تصانيفه تأمُّل منصف علم أنّ الرجل كان بحراً في العلوم.

ژباړه: ابن حبان ډېر حدیث لرل، له زیاتو شیخانو د زدکړې په پار یې ډېر سفرونه کړي، په متونو او سندونو پوه وو؛ دحدیثو له فنه یې هغه څه استنباط کړي چې نورو یې وس نه درلود، چاچې په انصاف د ده پر تصانیفو فکر کړی هغه پوهېږي چې نوموړی د علومو سمندر وو.

مګر دا یو حقیقت دئ چې ابن حبان د جرحې او تعدیل په فن کې له تساهل یا هم اسانۍ څخه کار اخیست او د خلګو په اړه یې فیصلې تر ډېره د تساهل بنیاد لري. (ضوابط الجرح و التعديل : ۴۸ د دکتور عبد العزيز بن محمد بن ابراهيم ليکنه)

استاذان:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څرنګه چې ده په خپله ويلي نوموړي تر دوه زره له ډېرو استاذانو روايتونه کړي دي، موږ به يې دلته څو مهم ياد کړو:

١) احمدبن الحسن بن عبدالجبار بن راشد البغدادي ، (أبو محمد)،وثقه الخطيب وغيره وكان صاحب حديث وإتقان.

٢) أحمد بن علي بن المثنى بن يحيى بن عيسى بن هلال التميمي (أبو يعلى الموصلي) محدث الموصل وصاحب المسند والمعجم.

٣) الحسن بن سفيان بن عامربن عبد العزيز ، أبو العباس الشيباني الخراساني النسوي،صاحب المسند (ت 303هـ)، وقد حضر دفنه ابن حبان .

٤) الحسين بن محمد بن أبي معشر مودود، أبو عروبة السلمي الحراني الجزري، مفتي أهل حَرّان ومصنف كتاب (الطبقات) و (تاريخ الجزيرة)

٥) ابن خزيمة إمام الأئمة وشيخ خراسان

٦)السَرّاج: - هومحمدبن إسحاق بن إبراهيم بن مهران،أبوالعباس السراج الثقفي مولاهم الخراساني النيسابوري، صاحب «المسند الكبير.

علمي اثار:-

ابن حبان رحمه الله يوله هغوعلماووګڼل شوی چې زښتې ډېرې ليکنې يې کړې او تر شا يې ګڼ علمي اثار پرېښې دي.

ده ګڼ شمېر ليکنې کړې چې ډېره برخه يې په احاديثو او جرح وتعديل کې ده، په دې فنونوکې يې بې حده مهارت ترلاسه کړی، لکه وړاندي چې موږويل امام حموي د ده په اړه ويلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أخرج من علوم الحديث ما عجَزَ عنه غيره،ومن تأمل تصانيفه تأمُّل منصف علم أنّ الرجل كان بحراً في العلوم.

ژباړه: د حديثوله فنه يې هغه څه استنباط کړي چې نورو يې وس نه درلود، چا چې په انصاف دده پر تصانيفو فکر کړی هغه پوهيږي چې نوموړی دعلومو سمندر وو.

د ده د تصنيفاتو په اړه معاصرو څېړونکولکه شيخ شعيب الارنوط د (الإحسان) (۲۹/۱-۳۳)په مقدمه کې تفصيلي بحث کړی چې چاپ، ناچاپ اورک شوي اثار يې پکې بيان کړي دي په هغوکې يې ځينې دادي:

۱) أسامي من يعرف بالكنى – درې ټوکه

۲) أنواع العلوم وأوصافها - درې ټوکه

۳) التقاسيم والأنواع په مرتب ډول داحسان په نوم چاپ شوی.

۴) الثقات - داهم چاپ شوی دی.

۵) روضة العقلاء ونزهة الفضلاء - چاپ

۶) علل أوهام أصحاب التواريخ - لس ټوکه

۷) علل حديث مالك - لس ټوکه

۸) المجروحين من المحدثين والضعفاء والمتروكين - چاپ شوی اود علماوو تر منځ مشهور دی.

۹) مشاهير علماء الأمصار – چاپ

داسې نور تصانيف چې د اعلامو او تراجمو په کتابونو کې يې يادونه شوې ده.

مړينه:-

زمـوږ دا بـې جـوړې محـدث لـه هغومعلوماتوسـره سم چې موږترلاسه کړي د(۳۵۴هـ) د شوال يا کـوچني اختر په مياشت همدې بست کې وفات شوی دئ.

۱)مختصر تاريخ دمشق حرف الميم:۲۲/ ۷۹

۲)تاريخ الاسلام و وفيات المشاهير و الاعلام، المجلد السادس والعشرون، الطبقة السادسة والثلاثون، وفيات سنة اربع وخمسين وثلاث مئة: ۱۱۳/۲۶

۳)معجم البلدان:۱/ ۴۱۴

۴)مشـاهير علمـاء الامصـار، د محقـق مـرزوق علـي ابـراهيم پـه مقدمـه کـې د ابـن حبـان معرفـي. دا کتـاب پـه (۱۹۹۱م) کـې د دار الوفـاء للطباعـة والنشر والتوزيـع لـه خـوا چاپ شوی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۸) محمد بن يوسف الفريابي

لنډه پېژندنه:-

امام فريابي د فرياب ستر محدث، عالم، زاهد او له هغو کسانو څخه وو چې په کتلو اشارې ورته کېدې، د احمد بن حنبل او د ټولو صحاحو د ليکوالانو په شان سترو محدثينو پرې زده کړې کړې، مورخينو يې د نسب سلسله داسې بيان کړې:

محمد بن يوسف بن واقد بن عثمان الفريابي ، الإمام الحافظ ، شيخ الإسلام أبو عبد الله الضبي.

زوکړه:-

نوموړی امام په يوسل او شل (۱۲۰) کې دې نړۍ ته سترګې غړولې.دا قول د ابن حجر دئ.

خو امام ابن حبان د الثقات په باب الميم کې ليکي:

وَكَانَ مولده سنة سِتّ وَعشْرين وَمِائَة.

ژباړه: د فريابي زوکړه په (۱۲۶) کې شوې ده.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

نوموړی د وخت له دوود سره سم لومړی د خپلې سيمې پر پوهانو زده کړې پيل او بيا يې د اسلامي نړۍ ډېر ښارونه پسې ګز وپل کړل، د وخت سترو علمي مرکزونو ته ورغی او خپله علمي تنده به يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترې ماتوله، د بغداد، کوفې، قيساريې او نـورو ښـارونو علاقې يې د علم او پوهې په لټون کې وکتلې.

نوموړي د تحصيلاتو پر مهال له دې استاذانو پوهـه اخيستې:

يونس بن أبـي إسحاق، فطـر بـن خليفـة، مالـك بـن مغول، عمـر بـن ذر، الأوزاعي، الثـوري لـه ده څخـه يـې زيات روايات نقلول، إسرائيل، جرير بن حازم، عيسی بـن عبد الرحمن البجلي، صبيح بن محرز المقرائي، أبان بـن عبد الله البجلي، إبراهيم بن أبي عبلة، عبـد الحميـد بـن بهرام، فضيل بن مرزوق، ورقاء، نافع بن عمر او نور...

د شاګردانو په لړ کې يې د دې مشـهورو شـاګردانو نومونه د يادولو وړ دي:

البخـاري، أحمـد بـن حنبـل، محمد بـن يحيـی، إسحاق الكوسج، سلمة بن شبيب، أبو بكر بن زنجويه، محمد بـن سهل بن عسكر، أبو محمد الدارمي، محمد بن عبد الله بن البرقي، مؤمـل بـن يهـاب، حميـد بـن زنجويـه، أحمـد بـن عبد الله العجلي، عباس الترقفي، عبد الله بـن محمد بـن أبي مريم، عبد الله (د ده زوی)، عبد الوارث بن الحسن بــن عمــرو بــن الترجمــان البيســاني، عمــرو بــن ثــور الجذامي، محمد بن مسلم بن وارة او نور...

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

د عجلي پر تاريخ الثقات کتاب يې محقق ليکې:

متفق على توثيقه، أخرج له الجماعة. وقـال المزي: روی لـه الجماعة.

پــر بــاوريتوب يــې اتفــاق دئ او د صــحاحو ټولــو ليکوالو ترې روايات کړي. مِزي هم ويلي چې د صحاحو مصنفينو څنې روايات کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قال أحمد: كان رجلا صالحا ، صحب سفيان ، كتبت عنه بمكة.

احمد ويل: نېک سړی وو، له سفيان سره يې وخت تېر کړی او ما په مکه کې ترې حديث ليکلي.

قال أبو عمير بن النحاس : سألت يحيى بن معين : أيما أحب إليك ، كتاب قبيصة أو كتاب الفريابي ؟ قال : كتاب الفريابي.

ژباړه: ابو عمير بن النحاس ويل: له يحيى بن معين څخه مي وپوښتل: د قبيصه کتاب دي خوښ دئ که د فريابي؟، ده وويل د فريابي کتاب.

روى عباس عن يحيى قال : قبيصة ، ويحيى بن آدم ، وأبو أحمد الزبيري ، والفريابي ، كلهم عن سفيان قريب من السواء.

ژباړه: عباس له يحيى روايت کړی ده ويل چې قبيصه، يحيى بن ادم، ابو احمد الزبيري او فريابي له سفيانه په روايت کې سره نژدې دي.

قال عثمان الدارمي : قلت لابن معين : الفريابي في سفيان ؟ قال : مثلهم ، يعني مثل عبيد الله بن موسى وقبيصة، وعبد الرزاق.

عثمان الدارمي ويل: ابن معين ته مي وويل: له سفيانه فريابي په روايت کې څنګه دئ؟، ده وويل: د عبيد الله بن موسى، قبيصه او عبد الرزاق په شان دئ.

وقال العجلي : الفريابي ثقة.

عجلي ويل: فريابي باوري دئ.

وقال البخاري فيما حكاه عنه الدولابي : حدثنا محمد بن يوسف - وكان من أفضل أهل زمانه - عن سفيان بحديث . . . ذكره.

دولابي له امام بخاري څخه نقل کړی چې ده ويل موږ ته محمد بن يوسف حديث بيان کړ او دی د خپل وخت غوره عالم وو، ده له سفيانه حديث روايت کړی بيا يې نور ذکر کړ.

وقال النسائي : ثقة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وقال أبو زُرْعَة : الفريابي أحب إليَّ من يحيى بن يمان.
وقال أبو حاتم : ثقة صدوق . وسئل الدارقطني عنه ، فوثقه.

ژباړه: نسائي ثقه بللی، ابو زرعه ويل: فريابي راته تر يحيی بن يمان خوښ دئ، ابو حاتم ويل: باوري او رښتنی دئ او له دارقطني د ده په اړه پوښتنه وشوه نو توثيق يې وکړ.

وقال ابن زنجويه : ما رأيت أورع من الفريابي.

ژباړه: ابن زنجويه ويل: ما تر فريابي زيات پرهېزګار نه دئ ليدلی.

وقال ابن عدي : لـه عن الثوري أفرادات ، ولـه حديث كبير عن الثوري ، ويقدم على جماعة في الثوري ، كعبد الرزاق ونظرائه ، وقالوا : الفريابي أعلم بالثوري منهم .

ژباړه: ابن عدي ويل: دی له ثوري افراد لري، خو همدی له ثوري ډېر نقل کوي، د ثوري په روايت کې پر يوې ټولی مخکې دئ، لکه عبد الرزاق او امثال يې، دوئ ويل: فريابي د روايت له مخې تر دوئ د ثوري په احاديثو ډېر ښه عالم دئ.

خو عجلي په خپل کتاب کې له ځينو بغداديانو څخه نقل کړی چې له ثوري څخه په رواياتو کې زياتې تېروتنې هم لري، ان په (۱۵۰) کې ترې خطا شوی دئ.

له بدعت څخه زيات نفرت:-

وقال البخاري : رأيت قوما دخلوا إلى محمد بن يوسف الفريابي ، فقيل له : إن هؤلاء مرجئة ، فقال : أخرجوهم ، فتابوا ورجعوا.

ژباړه: امام بخاري ويل: يو شمېر خلګ مې وليدل چې محمد بن يوسف الفريابي ته ورغلل، ده ته وويل شول چې دا مرجئه دي، ده وويل: وې باسئ، نو هغو توبه وکړه او له دې عقيدې يې رجوع وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې جوتېږي چې نوموړي امام په دين کې له بدعت څخه ځومره نفرت کاوه، له قران او سنت سره متصادمه هيڅ بله عقيده يې نه شواى منلاى.

مړينه:-

قال البخاري وابن يونس : مات في شهر ربيع الأول سنة اثنتي عشرة ومائتين.

ژباړه: بخاري او ابن يونس ويل: دى د ربيع الاول په مياشت دوه سوه دوولس(٢١٢) هجري کې وفات شو.

مراجع:-

١) التهذيب ٩: ٥٣٧

٢) وثقات أتباع التابعين ٧: ٤٣٤

٣) تاريخ الثقات باب الميم ١/ ٤١٦ د عجلي

٤) تاريخ ابن معين: ٥٤٣

٥) التاريخ الكبير(٨٤٤) کس معرفي: ١ / ٢٦٤

٦) التاريخ الصغير ٢ / ٣٢٤

٧) المعرفة والتاريخ ١ / ١٩٧، ١٩٨

٨) الجرح والتعديل ٨ / ١١٩

٩) اكمال تهذيب الكمال ٤٣٧٥ کس معرفي:١٠/٤٠٠

١٠) تذكرة الحفاظ ١ / ٣٧٦

١١) العبر ١ / ٣٦٣

١٢)تهذيب الكمال د(٦٤١٥) راوي معرفي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٣٩) ابو عبد الله محمد بن عبد الرحمن الهروي

لنډه پېژندنه:-

د هرات وتلی عالم، تکړه محدث، نامتو حافظ محمد بن عبد الرحمن، چې تاريخونو يې د نسب سلسله داسې راوړې:

أَبُو عَبْدِ اللهِ مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الهَرَوِيُّ.

زوکړه:-

نوموړی عالم د دويمې هجري په پيل کې پيدا شوی.

استاذان او شاګردان:-

ابو عبد الله له ښو تکړه زده کوونکو زده کړې وکړې، سفرونه يې وکړل او د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کې يې له ډېرو پوهانو څخه استفاده وکړه، علامه ذهبي يې د زده کړو او استاذانو په اړه داسې ليکي:

سَمِعَ: أَحْمَدَ بنَ يُوْنُسَ اليَرْبُوْعِيَّ وَطَبَقَتَهُ بِالكُوْفَةِ، وَإِسْمَاعِيْلَ بنَ أَبِي أُوَيْسٍ وَغَيْرَهُ بِالمَدِيْنَةِ، وَأَحْمَدَ بنَ حَنْبَلٍ، وَطَبَقَتَهُ بِبَغْدَادَ، وَإِبْرَاهِيْمَ بنَ مُحَمَّدٍ الشَّافِعِيَّ بِمَكَّةَ، وَمُحَمَّدَ بنَ مُعَاوِيَةَ النَّيْسَابُوْرِيَّ، وَمُحَمَّدَ بنَ مُقَاتِلٍ المَرْوَزِيَّ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ده په کوفه کې له احمد بن یونس اليربوعي او د ده د طبقې له علماؤ اورېدلي، په مدينه کې يې له اسماعيل بن ابي اويس او نورو اورېدلي، په بغداد کې يې له احمد بن حنبل او د ده له مثل پوهانو اورېدنه کړې، په مکه کې يې له ابراهيم بن محمد الشافعي څخه اورېدلي، همدارنګه يې له محمد بن معاويه نيشاپوري او محمد بن مقاتل المرزوي څخه اورېدل ثابت دي.

دی يې وړاندي د شاګردانو په اړه داسي کاږي:

حَدَّثَ عَنْهُ: أَبُو حَاتِمِ بنُ حِبَّانَ فِي (صَحِيْحِهِ) وَالعَبَّاسُ بنُ الفَضْلِ النَّضْرَوِيُّ، وَبِشْرُ بنُ مُحَمَّدٍ المُزَنِيُّ، وَسَائِرُ عُلَمَاءِ هَرَاةَ.

ژباړه: له ده څخه او حاتم بن حبان په خپل صحيح کې حديث روايت کړي، همدارنګه عباس بن الفضل النضروي، بشر بن محمد المزني او د هرات نورو علماوو.

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

امام ذهبي نوموړی په دې القابو ستايلی:

الإِمَامُ، المُحَدِّثُ، الثِّقَةُ، الحَافِظُ.

بيا وروسته د ده په اړه کاږي:

وَجَمَعَ وَصَنَّفَ.

ژباړه: علوم يې راغونډ کړي او ليکنې يې کړې.

مړينه:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

امـام ذهبـي يـې د مړينـې پـه اړه پـه « ميـزان الاعتدال » کې دوه قوله ذکر کړي:

مَاتَ: فِي ذِي القَعْدَةِ، سَنَةَ إِحْدَى وَثَلاَثِ مائَةٍ عَلَى الأَصحِّ.

وَقِيْلَ: تُوُفِّيَ فِي صَفَرٍ سَنَةَ اثْنَتَيْنِ وَثَلاَثِ مائَةٍ وَقَدْ قَارَبَ المائَةَ.

ژباړه: دی پـه ذی القعـده کـې د تـر ټولـو سـهي قـول لـه مخـې د (۳۰۱) هجـري پـر مهال ومړ، چا ويلـي چـې پـه صـفره کـې د (۳۰۲) پر مهال مړ شو چې دا وخت يې عمر سلو کالو ته نژدې وو.

مراجع:-

۱) مختصـر طبقـات علمـاء الحـديث لـابن عبـد الهادي: ورقة ۱ / ۱۳۱
۲) تذکرة الحفاظ(۷۱۸)راوي معرفي:۱۹۳/۲
۳) العبر: ۲ / ۱۲۰
۴) الوافي بالوفيات: ۳ / ۲۲۶
۵) طبقات الحفاظ: ۳۰۴
۶) شذرات الذهب: ۲ / ۲۳۵
۷) ميزان الاعتدال د (۵۸) راوي پېژندنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳۰) محمد بن احمد ابو الفضل الهروي

د ده په اړه هم لېږ مالومات تر لاسه کېږي، په تاريخونه يې په اړه ډېر څه نه دي ليکل شوي يوازي نسبي سلسله يې په تاريخ کې خوندي ده:

مُحَمَّد بن أَحْمد بن مُحَمَّد الْحَافِظ أَبُو الْفضل الجارودي الْهَرَوِيّ.

زوکړه:-

د زوکړي نيټه يې هم دقيقه نه ده مالومه البته تر (۴۰۰) هجري مخکې به په دريې سويمه پېړۍ کې پيدا شوی وي، خو مالومه نيټه يې نه شته.

استاذان او شاګردان:-

د تاريخ په پاڼو کې د نوموړي عالم د دې استاذانو نومونه موندلای شو:

أَبَو عَليّ حَامِد بن مُحَمَّد الرفاء, مُحَمّد بن عبد الله السليطي, أَبو إِسْحَاق القراب, پلار يې أبو يَعْقُوب, عبد الله بن الْحُسَيْن الْبَصْرِيّ الْمروزِي, سليمَان بن أَحْمد الطَّبَرَانِيّ, مُحَمّد بن عَليّ بن حَامِد, إِسْمَاعِيل بن نجيد السّلمِيّ, أحمد بن مُحَمَّد بن سلمويه النَّيْسَابُورِي, عمر بن مُحَمَّد بن جَعْفَر الْأَهْوَازِي الْبَصْرِيّ.

په شاګردانو کې يې د دې اشخاصو نومونه يادولای شو:

أَبُو عَطاء المليحي, عبد الله بن مُحَمَّد الْأنْصَارِيّ الملقب شيخ الْإِسْلَام.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې به یې له ده حدیث بیاناوه ویل به یې: حَدثنَا إِمَام أهل الْمشرق أَبُو الْفضل.

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

سبکي په طبقات الشافعيه کې لیکي:

قَالَ أَبُو النَّصْر الفامي كَانَ عديم النظير فِي الْعُلُوم خُصُوصا فِي علم الْحِفْظ والتحديث وَفِي التقلل من الدُّنْيَا والاكتفاء بالقوت وحيدا فِي الْوَرع.

ژباړه: ابو النصر الفامي ویل: په علومو کې بې جوړې وو په ځانګړې توګه په حفظ، احادیثو، له دنیا څخه په مخ اړونه، په لږ څه قناعت او په تقوا کې یوازینی وو.

بیا کاږي:

وَقَالَ بَعضهم هُوَ أول من سنّ بهراة تَخْرِيج الْفَوَائِد وَشرح الرِّجَال والتصحيح.

ژباړه: ځینو ویلي: دی لومړی هغه دئ چې په هرات کې یې تخریج الفوائد، د راویانو پېژندنه او سمونه دوود کړه.

تقی الدین عراقي یې په اړه لیکي:

شَيْخُ هَرَاةَ فِي عَصْرِهِ الْمَشْهُورُ بِالْحِفْظِ، كَثِيرُ الْحَدِيثِ، كَثِيرُ الشُّيُوخِ، رَحَلَ وَأَدْرَكَ مَشَايِخَ خُرَاسَانَ، وَالْجَبَلِ، وَأَصْبَهَانَ، وَبَغْدَادَ، وَالْبَصْرَةِ.

ژباړه: په خپل وخت کې د هرات شیخ، په حفظ مشهور، د ډېرو حدیثو او شیخانو خاوند، سفرونه یې کړي او د خراسان، جبل، اصفهان، بغداد او بصرې مشایخ یې موندلي.

مړینه:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام د شوال پر (۲۳) تاريخ د (۴۱۳) هجري پر مهال ومړ.

مراجع:-

۱) طبقات الشافعية الكبرى د (۳۰۳) راوي د سبكي ليكنه

۲) المنتخب د (۲۱) راوي پېژندنه، د حافظ تقى الدين العراقي ليكنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٣١) ابو منصور محمد بن احمد الهروي

لنډه پېژندنه:-

ابو منصور د هرات له وتلو پوهانو، علماؤ، ليكوالانو او غوره محدثينو څخه ګڼل كېدی، د تفسير او حديثو تر څنګ يې په يو شمېر فنونو كې ليكنې كړې دي، مورخينو يې د نسب سلسله داسي ذكر كړې:

مُحَمَّد بن أَحْمد بن الْأَزْهَر بن طَلْحَة أَبُو مَنْصُور الْهَرَوِيّ الْأَزْهَرِي اللّغَوِيّ الشَّافِعِي.

امام خپل نيكه ازهر ته په نسبت كولو ازهري بولي، دی په هرات كې پيدا شوی او هم په هرات كې مړ شوی دئ.

زوكړه:-

ښاغلی امام د (٢٨٢) هجري پر مهال په هرات كې دې نړۍ ته سترګې پرانيستې.

زده كړه او استادان:-

ده د وخت له دوود سره سم لومړی له خپلې سيمې زده كړې پيل كړې، بيا بغداد ته ولاړ او همدارنګه يې نور سفرونه هم وكړل، د تحصيلاتو پر مهال يې له دې استاذانو زده كړې كړې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَبَو الْقاسم الْبَغَوِيّ, َأَبو بكر ابْن أَبي دَاوُد, إِبْرَاهِيم بن عَرَفَة نفطويه, ابْن السراج، الْحُسَيْن بن إِدْرِيس, مُحَمّد بن عبد الرَّحْمَن
السامى، أَبو الْفضل المنذرى, عبد الله بن عُرْوَة.

په شاګردانو کې يې دا مشهور دي:
أَبُو ذَر عبد بن أَحْمد, أَبُو عُثْمَان سعيد القرشى, الْحُسَيْن الباشانى, عَلى بن أَحْمد بن خمرويه، أَبُو يَعْقُوب القراب او نور...

د ده په اړه د پوهانو نظرونه:-

سبکي په طبقات الشافعيه الکبرى کې ليکي:

وَكَانَ إِمَامًا فى اللُّغَة بَصيرًا بالفقه عَارِفًا بِالْمذهبِ عالى الْإِسْنَاد ثخين الْوَرع كثير الْعِبَادَة والمراقبة شَدِيد الِانْتِصَار لألفاظ الشافعى.

ژباړه: دى په لغت کې امام، په فقه کې هوښيار، د مذهب پېژندونکى، د لوړ سند خاوند، د ښې تقوا څښتن، ډېر عبادت او مراقبه کوونکى او د شافعي د الفاظو ډېر کومک کوونکى وو.

امام سمعاني په المنتخب کې ليکي:

كان إمامًا فاضلًا، مكثرًا من الحديث، مبالغًا في طلبه، قرأ بنفسه على الشيوخ وكتب.

دى ډېر غوره امام، د زياتو حديثو لرونکى، د حديثو په لټه کې مبالغه کوونکى، په خپله يې پر يو شمېر شيخيانو لوست کړى او هم يې ليکنې کړې.

ليکنې:-

نوموړي د خپل ارزښتمن ژوند پر مهال څو خورا په زړه پوري او ارزښتمنې ليکنې هم کړې، تاريخونه يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليكنو نوملړ خوندي كړى، د ليكنو فهرست يې په دې ډول دئ:

۱) تهذيب اللغه، لس ټوكه
۲) التقريب (په تفسير كې)
۳) كتاب تفسير الفاظ المزني
۴) علل القراءآت
۵) الروح وما ورد فيه من الكتاب والسنة
۶) تفسير اسماء الحسنى
۷) الرد على الليث
۸) تفسير اصلاح المنطق
۹) تفسير السبع الطوال
۱۰) تفسير ديوان ابى تمام
۱۱) كتاب الادوات

او له دې پرته نور كتابونه هم لري.

نوموړي په عربيت كې لوى لاس در لود، له دې امله يې له خارايي عربو سره ملاقاتونه كول او د هغوئ لور ته به يې سفرونه كول.

مړينه:-

امام اللغه د (۳۷۰) هجري پر مهال په ربيع الاول كې له دې نړۍ د ابديت لور ته وكوچېد.

مراجع:-

۱) الوفيات ۱: ۵۰۱
۲) مجلة المجمع العلمي العربيّ ۱: ۲۷۰
۳) إرشاد الأريب ۶: ۲۹۷
۴) آداب اللغة ۲: ۳۰۸
۵) فهرست الكتبخانة ۴: ۱۶۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶) الفهرس التمهيدي ۲۴۱ په دې کې يې د تهذيب ۱۸ ټوک هم ياد کړی.
۷) والسبکي ۲/ ۱۰۶
۸) مفتاح السعادة ۱/ ۹۷ بيا ۲/ ۱۷۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳۲) محمد بن يوسف الهروي

لنډه پېژندنه:-

نوموړی عالم د هرات د سترو علماؤ په کتار کې ګڼل کېدی، د شافعي مذهب له وتلو پوهانو څخه وو، د ذهبي په وينا نوموړي زده کړې ډېرې وروسته پيل کړې که يې له پيله ورته ملا تړلې وای نو د خپلې زمانې ستره علمي مرجع به وای، د نسب لړۍ يې په دې ډول ده:

الحافظ الفقيه الشافعي محمد بن يوسف بن بشر بن النضر بن مرداس أبو عبد الله الهروي ويعرف بغندر.

زوکړه:-

نوموړی امام د ابن عساکر په قول(۲۲۹، له بل قول سره سم ۲۳۰) هجري پر مهال دې نړۍ ته راغلی.

زده کړه، استاذان او شاګردان:-

امام لکه ذهبي چې وايي خپلې زده کړې وروسته پيل کړې، د خپل ژوند له پيله يې داسې نه دي کړې او که يې له اوله ځان زده کوونکی جوړ کړی وای نو د ده په تکو چې د خپلې زمانې له باوري سرچينو به ګڼل کېدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زده کړو پر مهال بصرې، حمص، بغداد، دمشق او نورو ښارونو ته سفرونه کړي او هلته يې له دې استاذانو د زده کړې تنده ماته کړې:

مُحَمَّدُ بْنُ عَبْد اللَّهِ بن عَبدِ الحَكَمِ، الربيع بن سليمان (دواړه مصريان دي)، بكار بن قتيبة، إبراهيم بن مرزوق (دا دواړه بصريان دي)، وإبراهيم بن منقذ الخولاني، محمد بن عوف (دواړه حمصيان دي)، سعد بن محمد البيروتي، محمد بن حماد الطهراني، أحمد بن عبد الله بن عبد الرحيم البرقي، عباس بن الوليد البيروتي، حسن بن مكرم، محمد بن عوف الطائي او نور.

دين، ملت او قوم ته د خدمت لپاره ده هم زيات شاګردان وروزل البته د مشهورو نومونه يې دا دي:

الطَّبَرَانِيّ، وَالزُّبَيْر بن عَبْدِ الوَاحِدِ الأَسدَاباذِي، وَالقَاضِي أَبُو بَكْرٍ الأَبْهَرِيّ، وَعَبْد الوَاحِدِ بن أَبِي هَاشِمِ المُقْرِئ او نور...

د ده په اړه د پوهانو ويناوې:-

امام ابن عساکر(مړينه۵۷۱) په خپل کتاب تاريخ دمشق کې د نوموړي د پېژندنې پر مهال امام د الحافظ او الفقيه په القابو ستايلى دئ.

امام خطيب بغدادي يې په اړه ليکي:

وكان أحد الحفاظ الثقات.

ژباړه: او دى له باوري حافظانو يو وو.

امام ذهبي يې په اړه په سير اعلام النبلاء کې کاږي:

الحَافِظُ، الصَّادِقُ، الرَّحَّالُ، أَبُو عَبْدِ اللهِ الشَّافِعِيُّ، الفَقِيْهُ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبــاړه: د حــاديثو حــافظ، رښــتنى، ډېــر کوچېدونکى، ابـو عبـد الله شـافعي مسـلکه فقيه وو.

مړينه:-

د هرات دا ښاغلى امام د روژې په مياشتي کې د (۳۳۰) هجـري پـر مهـال لـه دې نـړۍ د ابـديت لورتـه وکوچېد. ابن عساکر وايي: تر سل کاله اوښتى وو.

مراجع:-

۱) تاريخ بغداد: ۳ / ۴۰۵ - ۴۰۶

۲) تاريخ ابن عساکر(۷۱۳۴) کس معرفي

۳) تذکرة الحفاظ: ۳ / ۸۳۷ - ۸۳۸

۴) العبر: ۲ / ۲۲۳ - ۲۲۴

۵) الوافي بالوفيات: ۵ / ۲۴۶

۶) مرآة الجنان: ۲ / ۲۹۸

۷) غاية النهاية: ۲ / ۳۲۸

۸) طبقات الحفاظ: ۳۴۸

۹) شذرات الذهب: ۲ / ۳۲۸

د دويم ځل تصحيح کار يې د (۵/۱۱/۲۰۱۹) ماښام پر شپږ بجې پای ته ورسېد.

کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

	سريزه	١
١	ابراهيم بن يعقوب الجوزجاني	٣
٢	امام نسائي	٧
٣	ابو يعقوب الطالقاني	١١
۴	ابو يعقوب اسحاق الهروي	١۵
۵	ابراهيم بن عبد الله الهروي	١٧
۶	ابو سعيد بن طهمان الهروي	٢٢
٧	اما ابو سليمان الخطابي	٣٠
٨	سعيد بن يعقوب الطالقاني	٣۵
٩	سعيد بن منصور	۴٠
١٠	اما ابو داؤد	۴۵
١١	ابو النصر عبد الرحمن الهروي	۵٨
١٢	ابو روح عبد المعز الهروي	۶٠
١٣	ابو الموفق عبد الواسع الهروي	۶٣
١۴	ابو الخير عبد الله الهروي	۶۴
١۵	عبد الله بن محمد الهروي	۶٧
١۶	عبد الله بن سليمان السجستاني	٧٣
١٧	ابو ذر عبد الله بن احمد الهروي	٨٣
١٨	امام عثمان بن سعيد الدارمي	٨٨
١٩	علامه ملا علي قاري	٩۶
٢٠	عمر بن ابراهيم الهروي	١٠۶
٢١	عطاء الخراساني	١٠٩

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲	فاطمة بنت ابي بكر السجستاني	۱۱۷
۲۳	قاسم بن سلام الهروي	۱۱۹
۲۴	امام قتيبة بن سعيد البغلاني	۱۳۰
۲۵	مكي بن ابراهيم	۱۴۵
۲۶	محمد بن ابان البلخي	۱۵۳
۲۷	امام ابن حبان	۱۵۶
۲۸	محمد بن يوسف الفريابي	۱۶۳
۲۹	محمد بن عبد الرحمن الهروي	۱۶۸
۳۰	محمد بن احمد الهروي	۱۷۱
۳۱	ابو منصور محمد الهروي	۱۷۴
۳۲	محمد بن يوسف الهروي	۱۷۸

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library